KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SOKAK PRATİĞİ ARACILIĞIYLA YER ve YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK BİR SENTEZ ÖNERİSİ: HERMENEUTİK-FENOMENOLOJİK-SEMİYOLOJİK (HFS) ÇERÇEVE YAKLAŞIM

FİLİZ ERTÜRK

KOCAELİ, 2019

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK

ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SOKAK PRATİĞİ ARACILIĞIYLA YER ve YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK BİR SENTEZ ÖNERİSİ: HERMENEUTİK-FENOMENOLOJİK-SEMİYOLOJİK (HFS) ÇERÇEVE YAKLAŞIM

FİLİZ ERTÜRK

Doç. Dr. Zeynep Gamze MERT
Danışman, **Kocaeli Üniversitesi** .....

Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ
Jüri Üyesi, **Kocaeli Üniversitesi** .....

Doç. Dr. Neslihan TÜRKMENOĞLU BAYRAKTAR
Jüri Üyesi, **Kocaeli Üniversitesi** .....

Dr. Öğr. Üyesi Erdem CEYLAN
Jüri Üyesi, **M.S.G.S.Ü.** .....

Dr. Öğr. Üyesi Rıfat Gökhan KOÇYİĞİT
Jüri Üyesi, **M.S.G.S.Ü.** .....

Tezin Savunulduğu Tarih: 02.07.2019

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

İnsan nesli, var oluşundan bugüne yalnız yaşamayı değil toplum içinde yaşamayı ve kendini yaşadığı yerde, yaşadığı toplumla birlikte var etmeyi tercih etmiştir. O, çevresiyle birlikte kendisini şekillendirmiş ve içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu özellikleri sürdürmeyi amaç edinmiştir. Yaşadığı yerin, dolayısıyla toplumun kimliğiyle beslenmiş, belleğiyle varlığına güç katmıştır. Aynı toprak üzerinde uzun süre yaşamayı başarabilen toplumlar, zaman içinde çoğalarak büyümüşler ve kendi kültürlerini yaratmışlardır. Yaşadıkları çevrenin doğal etkileri ile şekillenen insanlar yine aynı etkilerle toplumsal birikimlere sahip olmuşlardır. Ancak bu şekilde varlığını anlamlı hale dönüştüren insanoğlu, her ne kadar kökleri olmayan bir varlık olsa da kök salmak ve derin bir şekilde yaşadığı yerle bağ kurmak istemektedir. Günlük yaşantının geçtiği alana anlamlar yükleyemeyen birey için yaşam alanı, yer olmaktan çıkmakta ve orası yabancı bir mekâna dönüşmektedir. Günümüzde, insan nüfusunun çok önemli bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Sanayi devrimi ile değişen dünya ülkeleri ve dolayısıyla da kentler, geleneksel kentlerin aksine daha hızlı büyümeye başlamışlardır. Hız kavramı yavaş yavaş gündelik hayatı ele geçirmiş ve zaman artık kişiye ait olan bir şey olmaktan çıkıp, kamusal zaman olarak, kişisel zamanın yerini almıştır. Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasındaki, hatta kentler arasındaki sınırlar kalkmaya başlamıştır. Bu durum birbirine benzer kentler yaratmış ve bu benzerlik içinde birey ile yaşam alanı arasında başlayan ilişki problemleri beraberinde "yersizlik" sorunsalını, dolayısıyla da "yer" arayışını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle yapılı çevrelerin tasarımı ve oluşumu aşamalarında yeri anlamanın önemi büyüktür. Mimarlar, şehir plancıları, iç mimarlar, peyzaj mimarları gibi mekân tasarımcılarının proje tasarımına başlarken, tasarımın yapılacağı yeri anlamaları, analiz etmeleri ve projelerini o yere ait tasarlamaları gereklidir.

Ben bu çalışma ile yeri ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bir yaklaşım geliştirmeyi amaç edindim ve bugüne kadar var olan yer analiz yöntemlerine yardımcı bir yaklaşım geliştirdim. Derin bir literatür incelemesi sonucu teorik-pratik diyalektiğinde geliştirmiş olduğum bu yaklaşımı ortaya koyma sürecinde çok değerli bilgilere ulaştım. Sonuçta ortaya koyduğum bu yaklaşımın farklı ölçeklerde tasarım yapan mekân tasarımcılarına kılavuzluk edeceğini düşünüyorum. Tez çalışması sürecinde bana gösterdikleri sonsuz destek için danışmanım Doç. Dr. Zeynep Gamze Mert ile sabırlarından ötürü sevgili aileme, eşim Sadık Cüneyt Ertürk'e, oğlum Babür Ege Ertürk'e ve kızım Eğinç Simay Ertürk'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Temmuz, 2019 Filiz ERTÜRK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....i
İÇİNDEKİLER.....ii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....iii
TABLOLAR DİZİNİ.....iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....v
ÖZET.....vi
ABSTRACT.....vii
GİRİŞ……1
1. MEKÂN -YER İLİŞKİSİ…….....4
1.1. Mekân ve Yer'e Dönüşümü.……..4
1.2. Yer ve Yerin Ruhu.……..14
1.3. MimarlıkLiteratüründe Yer ve Yerin Ruhu...……...22
1.4. Ara Değerlendirme..…....…….36
2. MİMARLIKTA YER VE YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR VE ÇALIŞMALAR……..…….41
2.1. AnlamaYönelik Yaklaşımlar ve Mimarlık İlişkisi…….……41
2.1.1. Hermeneutik ve mimarlık……41
2.1.2. Fenomenoloji ve mimarlık..……48
2.1.3. Semiyoloji ve mimarlık……...56
2.2. Mimarlıkta Yeri Anlamaya Yönelik Çalışmalar...…..…….58
2.3. Ara Değerlendirme..……....……..……..……68
3. SOKAK PRATİĞİNDE YER VE YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK YAKLAŞIM ÖNERİSİ GELİŞTİRME SÜRECİ……..72
3.1. Kavramsal İlkelerle GeliştirilenYaklaşım Önerisi ve Çalıştay Deneyimi..…72
3.1.1. Çalıştay süreci……75
3.1.2. Çalışmaların gözden geçirilmesi……78
3.1.3. Çalıştay deneyiminin değerlendirilmesi.…....……85
3.2. Yöntemsel İlkelerle GeliştirilenYaklaşım Önerisi ve Test Çalışması...……86
3.2.1. Uygulama..……90
3.2.2. Test çalışmasının bulguları ve değerlendirilmesi…..……..…98
3.3. İyileştirici İlkelerle Geliştirilen Yaklaşım Önerisi..……....101
3.4. Geliştirme Sürecinin Değerlendirilmesi..……..……...103
4. HERMENEUTİK-FENOMENOLOJİK-SEMİYOLOJİK (HFS) ÇERÇEVE YAKLAŞIM ÖNERİSİ...…...……107
4.1. Deneyim Aktarımı Aşaması....……..108
4.2. Deneyim Aktarımı Çözümleme Aşaması....……..110
4.3. Değerlendirme Aşaması....……111
5. SONUÇ VE ÖNERİLER……113
KAYNAKLAR……116
EKLER ……121
KİŞİSEL YAYINLAR VE ESERLER……...…….……127
ÖZGEÇMİŞ……..129

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Algı farklılıkları……....10
Şekil 1.2. Mekânın yere dönüşüm süreci…….....13
Şekil 1.3. Mimarlıkta yer yaklaşımları.....37
Şekil 2.1. Thiss Evensen'in genişlik, yükseklik ve derinlik temaları……....63
Şekil 2.2. Thiss Evensen'in genişlik motifleri…….....64
Şekil 2.3. Thiss Evensen'in yükseklik motifleri…….....64
Şekil 2.4. Seattle Halk Kütüphanesi…….....66
Şekil 3.1. Kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi.....74
Şekil 3.2. Çalıştay katılımcıları…….....76
Şekil 3.3. Çalıştay süreci……...76
Şekil 3.4. Deneyim aktarımının çözümleme çalışması……..…….....77
Şekil 3.5. Yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi……..……...88
Şekil 3.6. Çalışma alanı sınırları……..……91
Şekil 3.7. Yapılı çevre alt bileşenleri…….....99
Şekil 3.8. İyileştirici ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi.....102
Şekil 3.9. Yaklaşım önerisinin teori-pratik diyalektiğinde gelişim süreci……...104
Şekil 3.10. Yaklaşım önerisi aşama ve adımlarının gelişim şeması…….…....105
Şekil 4.1. Hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojk (HFS) çerçeve yaklaşım önerisi…….……..…….107

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Mimarlıkta yerin önemli olduğunu savunan yaklaşımlar…….....39
Tablo 1.2. Mimarlıkta yerin önemli olduğunu savunan yaklaşımlara göre yerin bileşenleri.....40
Tablo 2.1. Anlama yönelik yaklaşımlar…….69
Tablo 2.2. Mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik çalışmalar özet tablo.....70
Tablo 3.1. Yeri oluşturan genel ilişki tablosu……..79
Tablo 3.2. Yeri oluşturan yerel ilişki tablosu……...80
Tablo 3.3. Doğal çevre temel bileşeninin alt bileşenleri……..81
Tablo 3.4. Toplumsal çevre temel bileşeninin alt bileşenleri.....82
Tablo 3.5. Bireye ait çevre temel bileşeninin alt bileşenleri……...83
Tablo 3.6. Yapılı çevre temel bileşeninin 1. ve 2. seviye alt bileşenleri……..84
Tablo.3.7. Çalışma alanı bileşen ilişki tablosu.....94
Tablo 3.8. Sokak ölçeğinde bileşenler arası ilişkiyi anlamaya yönelik şablon tablo……...100
Tablo A.1. Genel grup 1 bileşen tablosu.....122
Tablo A.2. Genel grup 2 bileşen tablosu.....123
Tablo A.3. Yerel grup 1 bileşen tablosu.....124
Tablo A.4. Yerel grup 2 bileşen tablosu.....125
Tablo B.1. Çalışma alanı bileşen ilişki tablosu.....126

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

M.Ö. : Milattan Önce
UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
ICOMOS : International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Siteler Konseyi)
HFS : Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik

SOKAK PRATİĞİ ARACILIĞIYLA YER ve YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK BİR SENTEZ ÖNERİSİ: HERMENEUTİK-FENOMENOLOJİK-SEMİYOLOJİK (HFS) ÇERÇEVE YAKLAŞIM

ÖZET

Yaşanılan yeri bireye yabancılaştıran, her yeri aynılaştıran sebepler yersizlik sorunsalını ortaya koymaktadır. Yer olmayanların çoğaldığı günümüzde yerin önemi çok daha fazla anlaşılmaktadır. Yer olgusunu gündeme getirmek ve mimari uygulamaların teorik ve pratik altyapılarında yerin rolünü belirlemek gerekmektedir. Mimari tasarımlara kılavuzluk edecek yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yöntemlere ihtiyaç vardır. Tezin amacı, yapılı çevrelerde yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik özün araştırıcısı olan yöntemlerin sentezlendiği bir çerçeve yaklaşım önerisi geliştirmektir. Çalışma, teorik ve pratik diyalektiğinde literatür incelemesi, uygulamalar aracılığıyla geliştirme süreci ve öneri yaklaşımın ortaya koyulmasından oluşmaktadır. Geliştirme sürecinin aşamalarında anlam temelli hermeneutik, fenomenolojik ve semiyolojik yöntemler bir araya getirilmektedir. Bu çalışma sonucunda yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik, özün araştırıcısı hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik yöntemlerin sentezlendiği HFS Üst Çerçeve Yaklaşım önerisi ortaya konmaktadır. Bu yaklaşım, her türlü analitik çalışmanın yanında yardımcı olarak yeri anlamak için önerilmektedir. HFS bir yeri ve yerin ruhunu anlamanın başlangıç adımını oluşturan üst çerçeve bir yaklaşım olup her ölçekte uygulanabilir özelliğe sahiptir. Ayrıca tez kapsamında sokak pratiğinde alt bileşenler tanımlanmaktadır. Bu çalışma, sokak ölçeğinde yapılacak başka çalışmalara kılavuz niteliğindedir. Sonuç olarak bu tezde ortaya konan Hermeneutik- Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Üst Çerçeve Yaklaşım farklı ölçeklerde tasarımların proje öncesi ve sonrası değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, yaklaşım aracılığıyla, yere ait kimlik elemanlarını, yerin değerlerini veya zayıf yönlerini açığa çıkaracak bilgiler elde edilerek yapılı çevre ile ilgili çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fenomenoloji, Göstergebilim, Hermeneutik, Yer, Yerin Ruhu.

A SYNTHESIS SUGGESTION TO UNDERSTAND PLACE AND THE SPIRIT OF THE PLACE THROUGH STREET PRACTICE: HERMENEUTIC-PHENOMENOLOGICAL-SEMIOLOGICAL (HPS) FRAMEWORK APPROACH

ABSTRACT

The reasons that alienate the place to the individual, the mirror of all places, reveals the problem of placelessness. Nowadays, the importance of the place is much more understood in the non-place. It is necessary to bring the phenomenon of the place and to determine the role of the place in the theoretical and practical infrastructures of architectural applications. There is a need for methods to understand the spirit of the place and the place to guide architectural designs. The aim of the thesis is to develop a framework approach suggesting the synthesis of methods which are investigators of the essence in order to understand the spirit of the place and place in the built environment. The study consists of literature review in theoretical and practical dialectics, development process through applications and suggestion approach. In the stages of the development process, meaning-based hermeneutic, phenomenological and semiological methods are brought together. As a result of this study, the HPS Upper Framework Approach is proposed in order to understand the spirit of the place and the place which hermeneutic-phenomenological-semiological methods are synthesized. This approach is proposed as an additional work to understand place beside of analytical metod. HPS is an upper-framework approach that is the starting point of understanding a place and the spirit of the place, and is applicable to all scales. In addition, sub-components in street practice are defined within the scope of the thesis. This study serves as a guide for further studies on street scale. As a result, the Hermeneutic-Phenomenological-Semiological (HPS) Upper-Framework Approach presented in this thesis will allow the evaluation of designs at different scales before and after the project. In addition, it is expected to contribute to studies related to the built environment by obtaining information that will reveal the identity elements of the place, the values or weaknesses of the place through the approach.

Keywords: Phenomenology, Semiotics, Hermeneutic, Place, Spirit of Place.

GİRİŞ

Küreselleşme etkisi ile ülkeler arasındaki hatta kentler arasındaki sınırlar kalkmış ve bu durum birbirine benzer kentler yaratmıştır. Bulunduğu yer ile ilişki kuramayan, başka bir deyişle yerin ruhunu görmezden gelen yapılardan oluşan kentler, yalnızlık duygusunun gelişmesine ve yabancılaşma ile sonuçlanan umutsuzluk ortamlarının oluşmasına sahne olmaktadırlar. Yaşanılan yeri bireye yabancılaştıran, her yeri aynılaştıran süreçleryersizlik sorunsalını ortaya koymaktadır. Kentsel çevrelerin sürekli olarak birey ile ilişki içerisinde olduğu göz önüne alındığında, mimarların ve kent tasarımcılarının, algılanabilen ve anlam ifade eden mekânlar tasarlamaları gereklidir. Mekân tasarımlarında konu sadece işlevsellik değil, belli bir karakter, özgünlük ve akılda kalıcılık, diğer bir deyişle yapının bir eser olarak fark edilmesi, anılarda iz bırakmasıdır. Bu nedenle yer ve yerin ruhu, mimarların tasarımlarına yansıtmaları gereken kavramlardır. Yer ve yerin ruhu kavramlarını barındıran tasarımlar, bireye, kendini rahat ve güvende hissedebileceği, yabancılık çekmeyeceği ve tüm duyularını harekete geçirecek deneyim alanları sunmaktadırlar. Yer olmayanların çoğaldığı günümüzde yerin önemi çok daha fazla anlaşılmaktadır.

Bir yeri anlamak, o yerin bileşenlerinin birbiriyle ilişkilerini kavramayı; hem tarihsel hem çağdaş, hem işlevsel hem simgesel, hem resmi hem de gündelik yaşamına dair katmanları ayrıştırarak bunların ilişkilerini anlamayı içerir. Bir başka söylemle, bir yeri anlamak; o yere bakmak, ilişkileri araştırmak, hemen fark edilemeyenleri görünür kılmak, örüntüleri okumak ve bunlardan mekâna dair anlam çıkarma yöntemidir. Aynı zamanda o yerin geleceğine dair kestirim yapabilmek, herhangi bir müdahalede bulunabilmek için gereken ön adımdır. Bu nedenle mimari tasarımdaki yer olgusunun, pozitif bir bakış açısıyla incelenip değerlendirilmesi özel bir önem taşımaktadır. Yer olgusunu gündeme getirmek ve mimari uygulamaların teori ve pratik altyapılarında yerin rolünü belirlemek gerekmektedir. Mimarlar için yer tasarlamanın birinci koşulu yeri anlamaktır. Yerin anlamının farkında olarak ve yerin sahip olduğu değerleri bilerek yapılan mimari tasarımlar yapılı çevrelerin daha anlaşılabilir ve ilişki kurulabilir olmasını sağlayacaklardır. Bu özellikteki mimari tasarımlara kılavuzluk

edecek yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yöntemlere ihtiyaç vardır. Tez çalışmasında bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır.

* Mekân-yer ilişkisi nasıldır?
* "Yer" ve "yerin ruhu" kavramları yapılı çevrelerde neyi ifade etmektedir? Aralarında nasıl bir ilişki vardır?
* Mimarlıkta "yer" i oluşturan bileşenler nelerdir?
* Yerin sınırları var mıdır?
* Yerin ruhu, nasıl ortaya çıkar?
* Yer ve yerin ruhu hangi yaklaşımlarla ve nasıl anlaşılır?

Çalışma, teori ve pratik diyalektiğinde literatür incelemesi, uygulamalar aracılığıyla geliştirme süreci ve öneri yaklaşımın ortaya koyulması aşamalarını kapsamaktadır. Bu çerçevede tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, tezin genel kavramsal alt yapısı olan, mekân-yer ilişkisine açıklık getirmek amacıyla, mekânın yere dönüşümü ile yer ve yerin ruhu kavramları incelenerekmimarlık alanında yer ve yerin ruhu kavramı üzerine yoğunlaşan yaklaşımlara yer verilmektedir. İkinci bölümde literatür araştırması ile mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşımlar ve çalışmalar kapsamında, anlama yönelik yaklaşımlar ile mimarlık ilişkisi araştırılmakta ve mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bazı örnek çalışmalara değinilmektedir. Üçüncü bölümde, sokak pratiğinde yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşım önerisinin geliştirilme süreci sunulmaktadır. Bu kapsamda yer kavramını çözümleyerek anlamaya ve yerin ruhunu değerlendirmeye yönelik bir kavramsal yaklaşım önerisi sunulmakta, bu öneriyi geliştirmek amacıyla çalıştay deneyimine yer verilmekte, literatürden gelen bilgiler ve çalıştay sonuçlarından elde edilen bilgiler sentezlenerek tasarı yaklaşım önerisi hazırlanmaktadır. Son aşamada bu öneri test edilerek yaklaşım olgunlaştırılmaktadır. Dördüncü bölümde, bu çalışmalar sonucunda elde edilen bilgiler aracılığıyla yapılı çevrelerde yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik sentezlenmiş bir çerçeve yaklaşım önerisi ortaya konulmaktadır. Sonuç ve öneriler bölümünde ise elde edilen sonuçların yararları ve uygulama alanlarına yer verilerek ileride yapılacak araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmaktadır.

Tezin temel kavramlarına, anlama ve mimarlıkta yeri anlamaya ilişkin araştırmalara dayanarak “yer, yapılı çevreye ilişkin bileşenler, doğal çevreye ilişkin bileşenler, topluma ilişkin bileşenler ve bireye ilişkin bileşenlerdenoluşur, yapılı çevre ile diğer bileşenler arası ilişki o yerin ruhunu oluşturur, yerin ruhu bireyin mekânla kurduğu ilişki ve deneyimler sonucu hissedilen anlamlar bütünlüğüdür, anlama yönelik yöntemler aracılığıyla mimarlıkta yer ve yerin ruhu anlaşılabilir” varsayımı ortaya konmaktadır.

Bu varsayıma ve literatürdekiyöntemsel boşluğa dayanarak tez kapsamında “yer ve yerin ruhu, teori-pratik diyalektiğinde, ön bilgili deneyimin yazılı aktarımındaki göstergeler yorumlanarak, hermeneutik, fenomenolojik ve semiyolojik yöntemlerin sentezlendiği, çerçeve yaklaşım aracılığıyla anlaşılır” hipotezi ortaya konmaktadır.

Bu hipotez teori-pratik diyalektiğinde gerçekleştirilen yaklaşımın geliştirme sürecinde test edilmektedir.

Tezin amacı, yapılı çevrelerde yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik özün araştırıcısı olan yöntemlerin sentezlendiği bir çerçeve yaklaşım önerisi geliştirmektir.

1. MEKÂN-YER İLİŞKİSİ

1.1. Mekân ve Yer'e Dönüşümü

Günümüz modernist üslubun genel olarak popüler algı ve değerler üzerinden değerlendirilmesi ve sadece görselliğin ön planda tutulması yapıları ve dolayısıyla da kentleri anlamdan uzaklaştırmaktadır. Hâlbuki birey tarafından çok duyulu olarak deneyimlenerek algılanan ve anlamlandırılarak imgelenen mekân, bir yere dönüşür. Böylece birey ile kent arasında ilişki kurularak oluşan anlamlar kentlerin kendilerine özgü olma durumunu ortaya koyar.

Üzerinde yaşadığımız gezegenin insanlık tarihinden daha önce var olduğu bazı kaynaklar tarafından ortaya koyulmuş olsa da, mekâna ilişkin araştırmalarda, mekânın var oluşu ile insanın varoluşu arasında eş zamanlı bir bağlantı, karşılıklı bir ilişki hali olduğu ortaya çıkar. İnsanın varlığı mekânın varlığını, mekânın varlığı da insanın varlığını açıklamaktadır. Varoluşun temel taşlarından birisi olan mekân, farklı disiplinlerde değişik yorumlara sahip bir kavramdır.

Genel anlamı ile bireylerin yaşamlarına sahne olan, onları çevreleyen, aidiyet duygusu yaratan, yatay veya düşey elemanların farklı kompozisyonları ile sınırlanmış hacimler olarak tanımlanan mekân, bireylerin, birey ilişkilerinin ve bu ilişkilerin gerektirdiği donatıların içinde yer aldığı, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapısına ve karakterine göre belirlenen bir alandır. Türk Dil Kurumu'na göre mekân "bulunulan yer" dir. Arapçadan dilimize geçen "kevn"(olmak) kökünden türemiş bir kelimedir. Genellikle "oturulan yer" anlamında kullanılmakla birlikte "ev, yurt, bulunulan çevre, ortam, yaşanan alan, uzay ve kâinat" anlamlarını da içermektedir (URL-1, Seçer, 2016). Bu tanımlamalar değerlendirildiğinde kavramı açıklarken kullanılan fiillerin gizli öznesinin insan olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, mekân kavramının açılımında yoğun olarak insan unsuru gözetilmektedir.

Birçok disiplin mekânı farklı şekillerde ele alıp tanımlamaktadırlar. Psikologlar, coğrafyacılar, sosyologlar bu terimi, sosyal içeriği ile tanımlarken, mimarlar, şehir

plancıları ve diğer mekân tasarımcıları daha somut değişkenlerle ifade etmektedirler. Ancak, farklı disiplinlerin açıklamalarınınve bu farklı kavramsallaştırmaların, birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı yönleri olduğu görülmektedir.

Coğrafya alanında çalışmaları olan Relph (1976)'e göre mekân, sınırları belli olmayan, bir alandır ve doğrudan tanımlanıp analiz edilemez, ancak yer kavramı veya yer hissi üzerinden bilinir ve açıklanabilir. Relph mekan türlerini; bilinçdışı ve pragmatik deneyimlerin geçtiği ilkel mekan, bireylerin bilinçli olarak yaşadıkları algısal mekan, varoluşsal mekan, mimarlığın yapılı mekanları, planlanan mekan, bilişsel mekan ve soyut mekan olarak tanımlar. İlkel mekân, içgüdüsel davranışlar ile hareket ettiğimiz bilinçdışı eylemin alanıdır. Bu somut ve kayda değer şeylere dayanan, mekân ve mekânsal ilişkilerin imgelerini veya kavramlarını içermeyen organik bir alandır. İnsanın hayvanlara göre mekânı deneyimleme, farkındalık ve soyutlama seviyesi vardır. Buna göre farkındalığın en doğrudanformu da algısal mekândır. Bu mekân türü, her bireyin algıladığı ve karşılaştığı ego-merkezsel alandır. Algısal mekân, deneyimlerden ve niyetlerden ayrı düşünülemeyeceğinden, içeriği ve anlamı olan bir alandır. Varoluşsal veya yaşanan mekân, kültürel bir grubun üyeleri olarak dünyadaki somut deneyimlerimizin de bize gösterdiği gibi, mekânın içyapısıdır. Varoluşsal mekânın anlamı, bireyin yaşadığı bir kültürdür. Varoluşsal mekân, yaşanmayı bekleyen pasif bir mekân değil, insan faaliyetleri tarafından sürekli yeniden yaratılan mekândır. Varoluşsal mekân, bir mekân deneyimini, yaşanmış dünyanın mekânlarının yeniden yapılanması ile birleştirir ve her iki etkinlikde büyük ölçüde resmi bir kavramsallaştırma olmadan gerçekleşir. Buna karşılık, mimari mekân, bilinçdışı mekânsal deneyimlere dayalıdır ve mekân yaratmaya yönelik kasıtlı bir girişimi içerir. Bununla birlikte, şehir planlamanın mekânı mekân deneyimlerine dayanmamaktadır, fakat esas olarak iki boyutlu harita mekânındaki fonksiyonlarla ilgilidir. Bilişsel mekân, mekânın yansıma için bir nesne olarak tanımlanmasından elde edilen soyut mekân yapısından ve bununla ilgili teoriler geliştirmeye çalışılmasından oluşur. Bilişsel mekân, mekânın temelde koordinat kümeleriyle tanımlanabilen yer olarak anlaşıldığı homojen bir mekândır, her yerde ve her yönde eşit değere sahiptir. Boyut, geometri ve haritaların alanı olduğundan, doğrudan deneyime çok az önem verecek bir alan şeklidir. Soyut mekân ise insanın hayal gücünün özgür bir yaratımıdır ve bu nedenle sembolik düşüncenin başarısının doğrudan bir yansımasıdır. Bu tür

mekânlarda, sadece soyut öğeler bulunur, bunlar bir elementi oluşturan sembollerdir ve genel soyut öğeler sistemi içindedir (Relph, 1976).

Sosyoloji ve felsefe alanlarında günümüz literatürüne bu konuda önemli ölçüde öncülük eden Lefebvre (2010) mekânı, toplumsal süreçlerin ürünü ve aynı zamanda bir önkoşulu olarak tanımlar. Mekân üretiminin aynı zamanda o mekânda gerçekleşen toplumsal ilişkilerle birlikte meydana geldiği göz önüne alındığında, mekânı üretme pratiği, dolaylı olarak gündelik hayatı ve toplumsal ilişkileri de biçimlendirmek anlamına gelir. Lefebvre'e göre mekân "Aynı zamanda, tasarlanan, algılanan, yaşanan şeydir" (Lefebvre, 2010). Lefebvre mekânı, üç farklı katmanda inceler. Birincisimekânın temsil edilişi, duyu organları bağlamında algılanan mekân; ikincisi, bilimsel, kuramsal ve teknolojik bilgilerle oluşturulan göstergeler yardımıyla tasarlanan mekân; üçüncüsü ise sosyal ve kültürel değerlerle kurgulanan kodların karmaşık sembol ifadelerine dönüştüğü yaşanan mekândır. Coğrafyacı ve antropolog olan Harvey (2003) ise mekânı, "insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur" ifadesiyle tanımlamaktadır (Harvey, 2003). Gerek Lefebvre gerekse Harvey'in yapmış oldukları mekân tanımlamalarından çıkan sonuç ise, insan ve mekânın sürekli bir iletişim halinde olduğudur. Mekânla ilişkiler kişinin ve kimliğin gelişiminin kaynağı iken, bireyler de kendi özlerini ve sosyal aidiyetlerini mekâna yansıtmaktadırlar. Bu tür ilişkilerde, mekân, fiziksel çevre ve insan faaliyetleri tarafından üretilmiş gibi görünmektedir. İnsanların bina içinde, dışında birbirleriyle ve mekânlarla kurdukları bu etkileşimli ilişkiler mekânı oluşturmaktadır. Dolayısıyla mekân, yaşayanların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gelişimini sağlayan ve yansıtan alanlardır.

Mekân kavramına şiirsellik açısından yaklaşan ve ev ile özdeşleştiren Bachelard (1996)'a göre; geçmiş, bugün ve geleceğe, yarattığı imgelerle beden ve ruh kazandıran insan varlığının ilk evreni evdir. Mekân, zamanı sıkıştırılmış olarak tutan, anılar ve düşler arasında birleştirici güçtür. Bachelard'ın mekânın şiirselliğine ilişkin görüşlerinde, artzamanlı metinsel gerçekliğin eşzamanlı mekânsal yapıya dönüşümü öncelik kazanır (Bachelard, 1996). Certeau (1984) ise mekânı pratik edilen bir yer olarak tanımlar. Kentsel planlama ile geometrik olarak tanımlanan cadde, yürüyüşçüler tarafından bir mekâna dönüştürülür (Certeau, 1984).

Mekâna deneyim alanı olarak yaklaşan, genelde üç boyutlu geometri ve algılama alanı olarak yapılan mekân tanımlarının yetersiz olduğunu vurgulayan Norberg-Schulz (1980), günlük deneyimlerin sezgisel boyutsal bütünlüğünden soyutlamalar olmadan somut mekândan bahsedilemeyeceğinin altını çizer ve doğal mekânların bireyin bilinçaltında duyusal ve duygusal anlamlar barındıran anılarla bütünleştiğini belirtir. Yaşadığımız çevrelerin doğal mekânlardan ve insan yapımı mekânlardan oluştuğunun altını çizen Norberg-Schulz (1980)'a göre mekân terimi analiz edilen unsurların üç boyutlu organizasyonunu ortaya koymakta, karakter de herhangi bir yerin en kapsamlı özelliği olan genel atmosferini belirtmektedir. Norberg-Schulz, çevrelenmiş herhangi bir mekânı, sınırları ile tanımlar ve sınırlar üzerinden okur. İnsan yapımı mekânlarda sınırlar; döşeme, duvar ve tavandır. Doğal mekânların sınırları ise, zemin, ufuk ve gökyüzüdür. İnsan yapımı ve doğal mekânlar arasındaki bu basit yapısal benzerlik, her iki mekân arasındaki ilişki için temel önem taşımaktadır (Norberg-Schulz, 1980).

Mimarlığı bir mekân yaratma sanatı olarak dile getiren Aydınlı (2008) mekânı, koordinat sistemi olarak algılanan bir gerçeklik olarak tanımlar. Mekân, kesin değerleri içerir ve kendini sınırlandıran çevresel faktörler, işlev, yapım teknolojileri, süreçleri gibi etkenlerle biçimlenerek hareketin duyularda yol açtığı değişikliklerle algılanır. Epistemolojik açıdan mekânı yorumlayan Aydınlı (2004)' ya göre, yaşanan gerçekleri, bilgiyi, kültürel, toplumsal, politik ve bağlamsal bütün pratikleri birbirleriyle ilişkilendirerek bir araya getiren mekândır. Ayrıca içinde bulunan insana enerji vermesi beklenen bir olgu olarak metafizik bir boyut taşıdığını sıkça vurgular (Aydınlı, 2008; Aydınlı, 2004).

Tuan (2001)'a göre mekânın anlamı çoğu zaman deneyimle birlikte yerin anlamı ile birleşir. Farklılaşmamış alan olarak başlayan mekân, onu daha iyi tanıdıkça ve ona değer verdiğimizde dönüşüm gerçekleşir. Mekân ve yer kavramları tanım için birbirlerini gerektirirler. Yerin güvenliği ve istikrarına karşı, mekân açık ve özgürdür. Ayrıca, mekân harekete izin veren olarak düşünülürse, hareketteki her duraklama, konumun yere dönüştürülmesini mümkün kılar. Tuan mekânı hareket alanına ve yeri de durak alanına benzetmiştir (Tuan, 2001). Cresswell (2004) ise, mekândan bahsettiğimizde dış mekânı veya geometri mekânlarını düşünme eğiliminde olduğumuzu öne sürer. Mekânların alanları ve hacimleri vardır. Mekân, insan yaşamı için temel koordinatları üreten, anlamı olmayan bir alandır. Mekân ancak birey ile

ilişki kurabildiği zaman anlama kavuşur. Birey tarafından algılanan mekân, imgeye dönüşerek bellekte yer eder. Bireyin belleğinde kendine yer bulan mekân anlama ulaşır ve bu sayede birey için aidiyet hissi oluşur. Tüm bu sürecin sonunda ise mekân yere dönüşür (Cresswell, 2004).

Birey-mekân ilişkisi, insanın yaşadığı dünya ile bağ kurması, çevreyi algılaması ile başlar. İnsan var olduğu andan itibaren duyuları sayesinde algılar ve anlamanın ilk adımı atılmış olur. Erzen (2006) bu durumu "Her algılayışta bütün dünya uyarılır ve canlanır ve barınacağımız yenidünya baştan yaratılır" ifadesiyle açıklar (Erzen, 2006). Algılama, İnceoğlu (2010)'na göre, çevremizdeki soyut ve somut tüm nesnelere ilişkin olarak aldığımız duyumsal bilgilerdir. Algılamayı duyumsal bir bilgilenme olarak tanımladığımızda, beş duyu organımız ve bunlara ek olarak da hissetme duyusu aracılığı ile çevremizden bilgi edinme sürecinden söz etmiş olmaktayız. Bununla birlikte, bireyin ihtiyaçları ve onlardan kaynaklanan güdüleri, bireyin bilgi birikimi ve deneyimleri de algılama sürecinin işlemesinde önemli rol oynamaktadır (İnceoğlu, 2010).

Mekânın yere dönüşmesinin ilk aşaması olan algılama süreci aynı zamanda anlamlandırma sürecinin de ilk aşamasıdır. Gerçek ve tam bir algılama sayesinde insanın yer ile bütünleşebileceğini ifade eden Erzen (2006)'e göre, algı eylemi hem özneyi hem de nesneyi ilgilendirmektedir ve algılama her ikisinin de eylemidir. Algının ürününde, diğer bir deyişle; gördüğümüz, işittiğimiz, tadını aldığımız şeyde algılayan özne olarak insan ve algılanan nesne bir aradadır. Bu durum algılama olayının bir alış-veriş ilişkisi olduğunun göstergesidir. Her algılama bütün dünyayı öznesiyle birleştirir ve nesnenin de algılama sürecine katılımını sağlar (Erzen, 2006). Mimarlık eğitimcisi Pallasmaa (2018)'ya göre, mekânın fenomenolojisi dünyayı sesler, dokular, renkler ve kokular üzerinden kavrama deneyimidir. Sanat deneyiminde kendine özgü bir alışveriş gerçekleşmektedir. Birey duygularını ve çağrışımlarını mekana verirken, mekan da bireye algıları ve düşünceleri yönlendiren ve özgürleştiren aurasını ödünç vermektedir. Mimarlık yapıtları, tüm duyular için haz veren yüzeyler sunar ve aynı zamanda fiziksel ve zihinsel yapıları içine alarak bütünleştirir. Böylece bireyin varoluş deneyimine tutarlılık ve anlam verir (Pallasmaa, 2018). Merleau-Ponty (2012), "Doğa içimizdedir" diyen Cezanne'ın yapıtlarını, bedenin görmesi ya da görünmesi olarak açıklamaktadır. Bedeni, bir deneyim nesnesi olarak tanımlamakta ve

görme ile gösterme olgusunu, algılarımızın ve deneyimlerimizin somutlanış biçimi olarak tarif etmeye çalışmaktadır. Beden tekil olduğu kadar aynı zamanda çoğuldur. Bu durumda, sanatçının deneyimlerinin somut hale geldiği ürünlere bakan izleyici, orada aynı zamanda kendi bedenine ait olanı da aramaktadır. Bu yüzden, hem sanatçının görme ve gösterme eylemi, hem de izleyicinin ürün ile kişisel deneyimleri arasında gidip gelen algılama uğraşı, birbirini yeni bir zihinsel duruma doğru zorladığı ölçüde anlamlıdır (Merleau-Ponty, 2012). Bu nedenle beden ve mekân arasında geçekleşen bu karşılıklı ilişkide her iki tarafın da açık olması gereklidir.

Mekânın okunabilirliği ve bireyin tüm duyularına ulaşabiliyor olması sürecin kusursuz işlemesinde büyük rol oynamaktadır. Amacı, algısal dünyamızda kimlik ve yapıya olan gereksinimimizi ortaya koymak ve bu niteliğin karmaşık ve değişken kentsel çevreyle ilintili özelliğini resmetmek olan Lynch (2014)'e göre "Kent algısı genellikle bütüncül değildir. Daha çok, başka endişeleri de içinde barındıran parçalı bir algıdır. Neredeyse her bir duyu işin içine girer ve imge de bütün bunların birleşimidir". Bu nedenle çevreyi yapılandırmak ve tanımlamak, bütün hareketli canlılar için çok önemli bir yetenektir. Nesnelerin sadece görme duyusuna değil, diğer duyulara da keskin ve yoğun bir biçimde verili oldukları durumlar gereklidir. Buna okunaklılık ya da görünürlük de denilebilir (Lynch, 2014). Zumthor (2006) ise mimari nitelikten bahsedilirken anlatılmak istenilenin ne olduğu ve birey için ne anlam ifade ettiği sorusu üzerine sık sık konuşulduğundan bahseder. Atmosfer metninde bu sorunun cevabını açıklamaya çalışmaktadır. Zumthor'a göre; bir yapı bireyde bir etki oluşturuyorsa ve belleğindeki anılarla iletişim kuruyorsa nitelikli mimari olarak adlandırılabilir. Bireyi etkileyen bu şeyin tek kelime ile atmosfer olduğunu söyler. Atmosfer; hepimizin tanıdığı, bir şekilde bildiği bir şey, ilk izlenimdir. Zumthor'un doğal malzemeleri ve ışık değerlerini sıkça kullandığı yapılarında fenomenolojik kavrayış ön plandadır. Biçimlerini ve işlevlerini eylemlerimiz üzerinden deneyimlediğimiz gündelik yaşamımızın sahnesini oluşturan yapılı ve doğal çevreler, bizi büyüklükler, uzunluklar, derinlikler, malzemeler, renkler, dokular ve kokularla sarmalarlar. Çevremizdeki dünyayla, bedenimiz üzerinden ölçerek, dokunarak, bakarak ve işiterek karşılaşırız. Bu durum, olgusal, duyusal, duygusal koşulların değişimine bağlı olarak yaşama bakış açımız ve yaşadıklarımızla farklılaşabilir (Zumthor, 2006).

Şekil 1.1. Algı farklılıkları

Beden ile mekân arasında kurulan ilişki sonrasında duyularımız sayesinde algılama gerçekleşir ve algıladığımız şeyler herkes için farklı birer imgeye dönüşür (Şekil 1.1). Çevremizde algıladığımız ve imgeye dönüştürdüğümüz her şey mekân içinde var olur. Mekân olmadan imgeden söz etmek veya algılanan şeyleri boşlukta hayal etmek mümkün değildir. Geçmiş deneyimlerin, sonraki veya şimdiki bir zamanda, hatırlama eylemi gerçekleştiğinde mekân, belleğe ilişkin önemli bir bilgi deposu haline gelmektedir. Bu bilgiler mekânsal belleğe ilişkin daha önceden kodlanmış göstergeler üzerinden okunmakta ve bu sayede şimdiki zamanda gerçekleştirilen hatırlama eylemiyle geçmiş ile bağlantı kurulmaktadır. Dolayısıyla bellek, mekân ile birlikte oluşmaktadır.

Bellek, Türk Dil Kurumu'nun Toplum Bilim Terimleri Sözlüğü'nde; "İnsanın toplumsal bir varlık olmasını sağlayan, çevresi ile etkileşmesinin sonuçlarını anlığında saklayabilmesi ve daha sonraki etkinlikleri sırasında bu sonuçları anımsayabilmesi yeteneği" olarak açıklanır. Güncel Türkçe Sözlüğü'nde ruh bilim alt başlığında; "Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin" olarak ifade edilir (URL-2, URL-3).

Bellek sanatı veya hafıza sanatını ilk ortaya atan M.Ö. 6.yüzyılda yaşayan Yunan şairi Simonides olmuştur. Bellek sanatı, bir evin çöküşüyle başlamış ve bu felaketten sonra ortaya çıkmıştır. Hikâyeye göre, Simonides'in de katıldığı muhteşem bir ziyafet sofrası kurulur ve şair bir müddetliğine evden dışarıya çıkar. O sırada çatı çöker ve ev oradakilerin üzerine yıkılır. Misafirler tanınmayacak hale gelir ve Simonides misafirlerin oturdukları yerleri hatırlayarak, akrabaların da yardımıyla ölüleri teşhis

eder. Bu sayede felaketten mucize eseri kurtulan Simonides antikçağ hatiplerinin de kullandığı bellek tekniklerini keşfetmiş olur (Boym, 2009). Ardından, Romalılar da bellek sanatını retorik sanatının beş alanından biri olarak kabul etmişler ve Ortaçağ'a, Rönesans'a kadar getirmişlerdir. Bu bellek tekniğine göre, belli mekânlar seçilerek, bilinçaltına yerleşmesi istenen şeylerin hayali görüntüleri yaratılır ve sonra da hayal edilen bu görüntüler, belirlenen mekânlarla sıralı olarak ilişkilendirilir(Assmann, 2001). Özellikle uzun konuşmalar yapan hatiplerin sıklıkla kullandığı bu yöntem, bellek mekân ilişkisini günümüze taşıyan tekniklerden biridir. Hatıraların mekâna dayandığının altını çizen Assmann (2001), birey için evin, kırsal kesimde yaşayanlar için köyün, kentler de yaşayanlar içinde kentsel alanların, mekânsal hatırlama çevrelerini oluşturduğundan söz eder. Kendini grup güvence altına almak isteyen her topluluk, hem iletişim biçimlerinin sahnesi olarak, hem de kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak mekânları yaratmak ve korumak isterler. Assmann (2001) belleği dört farklı boyutta ele almaktadır. Bunlar, kültürel bellek, mimetik bellek, iletişimsel bellek ve nesneler belleğidir. Kültürel bellek, geçmişin belli noktalarına yönelmektedir. Efsaneler, törenler, ritüeller hatırlama figürleridir. Mimetik bellek davranışsal alanı kapsamaktadır. Davranışlar taklit sonucu edinilir ve taklit etme geleneğine bağlı olarak alışkanlıklara dayanmaktadır. İletişimsel bellek ise insanın dil yeteneğini ve başkalarıyla anlaşma yeteneklerini kapsamaktadır. Nesneler belleği ise insanı çevreleyen günlük ve özel eşyalar, evler, sokaklar, mahalleler ve kentler gibi şeylerle ilgilidir. Tüm bu nesneler, bir anlamda insanın kendinin yansımasıdır ve geçmişini, atalarını hatırlatır. Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs 1920'li yıllarda toplumsal bellek kavramını ortaya atmıştır. Bellek için şart olan sosyal çevredir ve toplumda yaşayan insanların bu çevrenin dışında hatıralarını sabitleştirebilecekleri ve yeniden bulabilecekleri başka bir yer olamaz. Bellek insanın sosyalleşme sürecinde oluşur, daima bir bireye aittir ancak bireysel bellek de toplumsal bellek içinde var olur. Halbwachs belleğin her ne kadar kimi zaman bireysel bir hatırlamaya referans verse de, aslında her zaman sosyal kodlara göre oluştuğunu iddia eder. Bellek, toplum tarafından üretilen kolektif bir oluşumdur ve kolektif bellek olarak adlandırılmalıdır (Assmann, 2001).

Belleğe kodlanan mekân, birey tarafından zihinde imgeye dönüştürülerek aidiyet kazanır. Geçmişten günümüze kadar koşullar değişse de, insanoğlunun duyumsal,

deneyimsel olarak algıladığı mekânı daha sonra içgüdüsel olarak sahiplenerek aidiyet hissi oluşturması büyük oranda aynı kalmıştır. Göregenli (2010), aidiyet kavramını, "…insanlar ve yerler arasında, bilişler, yargılar ve kararlar yoluyla oluşan duygusal bir ilişki…" olarak tanımlamıştır. Yer bağlılığı ise, insanlar ve onların kimliği üzerine katkıda bulunan ve başka psikolojik yararlar sağlayan fiziksel ve sosyal ortamlar arasındaki olumlu ilişki olarak tanımlanmaktadır. Yere bireysel bağlılık sürecinin çocukluk çağlarında başladığının altını çizen Göregenli'ye göre bu bağlılık, olgunlaşma ve yaşanılan ortama alışmayla birlikte gelişir ve toplumsal boyutlara ulaşır (Göregenli, 2010).

Heidegger'in piknik örneği yerin oluşumuna örnek verilebilir. Piknikçiler oturmak için uygun bir yer arar. Havanın durumuna göre güneşte ya da gölgelik bir yerde oturmayı tercih ederler ve herkesin isteğine uygun bir yere otururlar. Yerin tanımlanması da bu şekilde gerçekleşmiş olur. Yanlarında yiyecek getirmişlerse, sıra piknik örtüsünü sermeye gelir ve örtünün nereye serileceğine karar vererek insanlar oturacakları yerleri seçer. Seçimlerin her biri başka bir yer tanımlaması getirir. Ardından piknikçilerimiz yiyeceklerini çıkarıp örtünün üzerine yerleştirirler. Heidegger'in diliyle söylersek, bir yer bir araya getirilmiş ve piknik yerleştirilmiştir. Piknik sayesinde birçok yer meydana gelmiştir. Piknik sofrası toplanıp kaldırıldıktan sonra piknik yeri piknikçilerin zihninde yaşamaya devam edecektir. Piknik yeri sadece bir yer değildir, o pikniğin olduğu yer olarak hatırlanacaktır. Anısı belki yıllar boyu sürecek ve nesilden nesile aktarılacaktır. Orası piknikten önce yoktur. Ama pikniğin zihinlerinde yer ettiği insanlar orayı piknik yeriyle özdeş tutacaktır (Sharr, 2013).

Norberg-Schulz (1980), bireyin bir yeri anlamlı olarak kabul etmesinin temel koşullarını özdeşleşme ve oryantasyon olarak belirlemiştir. Bir varoluşsal mesnet noktasına sahip olması ya da mesken tutması için, insanın kendisini bir çevreyle özdeşleştirebilmesi gerekir. Norberg-Schulz, insanın kimliğinin, öncelikle bir yerin kimliğini gerektirdiğini söyler. Çünkü insan, belirgin bir kimliğe sahip olmak ister ve böyle bir kimlik, ancak belirgin bir çevresel karakterle özdeşleşme ile mümkün olabilir. Öte yandan, çevreyi anlamlandırmak için insan, bu çevre içinde kendini yönlendirebilmelidir, başka bir deyişle nerede olduğunu bilmelidir. Norberg-Schulz'a göre, bir yere ait olmak bu iki psikolojik fonksiyonun tam anlamıyla gerçekleşmiş olmasına bağlıdır (Norberg-Schulz, 1980).

Algılamayla başlayan süreç, çevredeki nesnelerin imgeye dönüştürülmesi ve bellek oluşumuyla devam eder. Aidiyet oluşmaya başlar ve birey mekânla bağ kurar. Mekân artık ilk algılandığı halin dışına çıkmıştır. Bireyin deneyimleri sonra bilinen, tanınan, anlamı olan yere dönüşmeye başlamıştır. İnsanın kendi yerini oluşturması, kendi yaşam alanını kurmasını ve tanımlamasını da beraberinde getirir. Birey, kendi anlamlandırdığı mekânda yaşamaya başladıkça mekâna karşı aidiyet duygusu geliştirmeye başlar ve bu yaşanmışlıklarla birlikte kendi mekânsal belleğini oluşturur. Mekân artık anlam kazanmıştır ve ilk halinin ötesinde başka bir kimliğe bürünmüştür. Mekân yere dönüşmüştür.

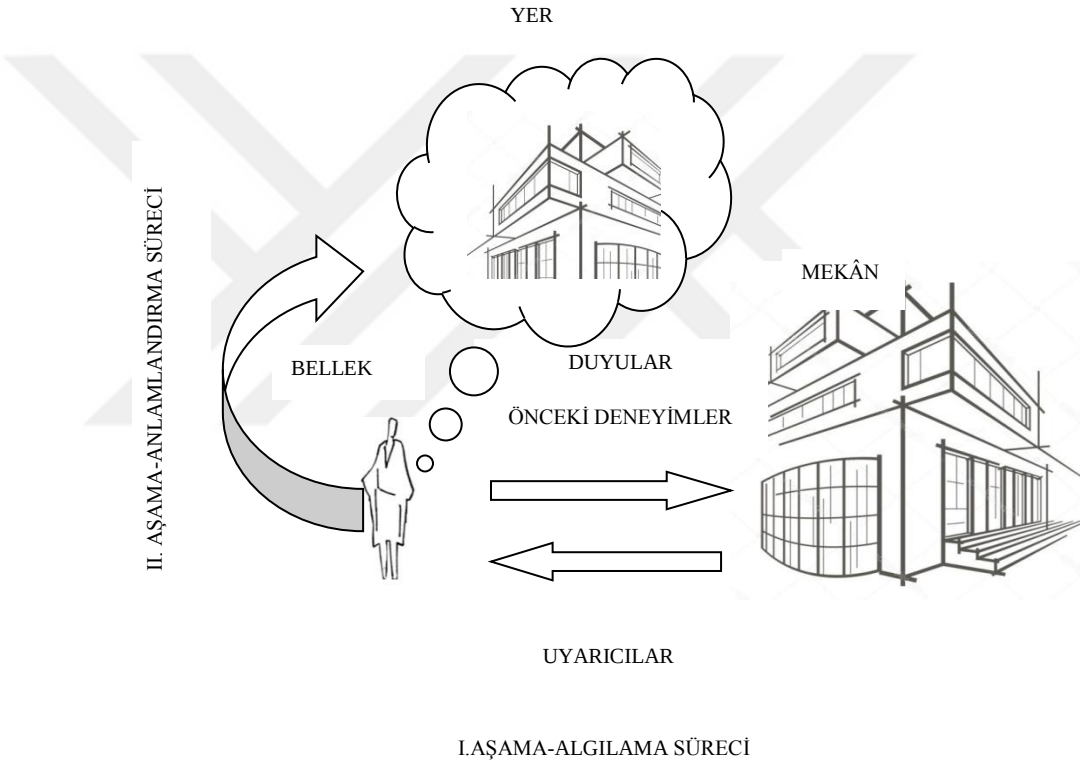

Şekil 1.2. Mekânın yere dönüşüm süreci

Mekânın yere dönüşüm süreci iki temel aşamadan oluşmaktadır (Şekil 1.2.). İlk aşama algılama aşamasıdır. Bu aşamada birey ve mekân arasında duyular, önceki deneyimler ve uyarıcılar aracılığı ile bir alışveriş gerçekleşmektedir. İkinci aşama olan anlamlandırma aşaması ile mekân imgeye dönüşür ve bireyin belleğinde kodlanır. Oluşan belleği sayesinde yaşadığı çevreyle bağ kurar. Anlamlı hale gelen mekân sayesinde kendini oraya ait hissetmeye başlar. Değişime uğrayan mekân artık farklılaşmış ve anlamlı bir alana dönüşmüştür. Böylece mekân sadece sınırları olan bir kavram olmaktan çıkmış ve anlamlar bütünü olan yere dönüşmüştür (Şekil 1.2.).

1.2. Yer ve Yerin Ruhu

Nitelikleri tanımlanmamış mekân, daha iyi tanıdıkça, anlamlandırdıkça ve değer verdikçe yere dönüşmektedir. Mekânın yere dönüşümü, bedenin mekânla kurduğu ilişki sonucu oluşan anlamlandırma ve duygusal bir bağ şeklinde de açıklanabilir. İçi boş olan mekân artık anlamlı olan yere dönüşmüştür. Yaşantı, fiziksel formlar olan mekânların daha ötesinde, anlamlı ve deneyimlenmiş olanın içinde geçmektedir. Mekânla kurulan her türlü bağ onun anlamını değiştirmekte ve bu bağlarla, mekân ile kurulan ilişkisellik çoğalmakta dolayısıyla deneyim artmaktadır. Mekân artık, tanıdık, deneyimlenmiş, anlamlı olan yere dönüşmüştür. Mekânla ilişki kurmak ve yere dönüştürmek, dünyada var olmanın anlamıdır. Yerin, zaman içerisinde biriktirdikleri ise onun anlamını ve ruhunu oluşturur.

Yere varlık ve deneyim alanı olarak yaklaşan araştırmacıların başında felsefi açıdan bakan Heidegger'in geldiği görülmektedir. Heidegger yorumcuları 1930'ların başı ile 1950 arasındaki dönemde filozofun fikriyatında bir dönüş yaşandığından söz eder. Bu dönüşün zamanlamasıyla ilgili tespitler, yorumcuların Heidegger'in düşüncelerine sıcak bakıp bakmamasıyla ilgilidir. Ömrünün sonuna doğru, 1969'da Le Thor'da verdiği bir seminerde Heidegger, yaşam boyu sürdürdüğü düşüncesinin üç evreden geçtiğini iddia eder. İlki 1927 yılında Varlık ve Zaman'ın yayımlandığı tarihe kadar geçen evre, ikincisi bu eser ile filozofun dönüşü arasındaki dönem ve üçüncüsü de bu dönüşten sonraki dönem. Heidegger yaşamı boyunca üzerinde düşündüğü bu evrelerin sırasıyla şu üç sözcükle tanımlanabileceğini söyler; Anlam, Hakikat ve Yer (Sharr, 2013).

Heidegger (1993) varoluşun birincil koşulunu toprak, gök, tanrısallar ve ölümlülerin bir arada oluşturduğunu düşünür ve bu koşula da dörtlü adını verir. Toprak, gök, tanrısallar ve ölümlüler her zaman çevremizdedir ve dünyaya uyum sağlamak için bize sonsuz fırsatlar sunarlar. Yeryüzü düz ve mecâzi anlamıyla varoluş yeridir. Yaşamı sürdürmek için toprağın meyveleri gerekir ve toprak insanları yerleştirir. Yeryüzünde olmak, başka bir deyişle toprak üzerinde olmak, aynı zamanda gökle bütünleşmek demektir. Onun için toprak ve gök her daim dost kalarak birbirine kenetlenmiştir. Tanrısallar vardır ve özellikle gök kubbe, öte tarafta bir şey olabileceğini ima eder. Heidegger'e göre, doğa güçleri, karşısında boyun eğen insanlarda gizemli bir

sarhoşluk durumu yaratarak, onların tanrısal varlıkları beklemesini sağlar. Ölümlüler, Heidegger'in dörtlüsünü tamamlayan dördüncü öğedir. Heidegger'e göre, dörtlü, ölümlülere kalacak yer temin eder (Heidegger, 1993). Heidegger farazi bir köprü örneği verir ve köprünün dörtlüyü bir araya getirdiğinden bahseder. Irmak üzerinde seçilen iki noktayı birbirine bağlayan köprü, ırmak ile kıyıyı birleştirerek onları birbirine komşu yapar ve toprağı peyzaj olarak ırmağın çevresinde bir araya getirir. Böylelikle çayırların arasından geçerken ırmağa eşlik edip yol gösterir ve ırmağın yatağına dimdik oturan köprü ayakları, ırmak sularını akışına bırakan kemerleri asılı tutar. Yer daha önce orada değildir. Köprü ile birlikte var olmuştur. Köprünün oturtulduğu yer, köprü inşa edildikten sonra artık farklı şekilde algılanır ve insanların zihninde köprü yeri olur. Heidegger'e göre bir yerin zihinsel olarak sınırlandırılması dörtlüyü kabul eder. Zihinsel sınırlandırma, fiziksel sınırlandırmayla yani inşayla hayata geçirilebilir. Mekân insanlarca, günlük hayata içkin olan çok çeşitli yer tanımlamalarıyla, yerler halinde derlenip toplanmıştır. Ona göre, bireylerin mekân anlayışları, çevremizi kuşatan genel mekânın geniş bağlamı içinde kendileri için tanımladıkları yerleri deneyimleyişlerine ve anlamlandırmalarına bağlıdır. Bir yeri tanımlamak mekânı sınırlandırmayı gerektirir. Bu tanımlama, Heidegger için öncelikle algılayanın zihnine bağlıdır. Bu sayede yerler kişiler tarafından mekânın genelliği içinde karmaşık ve her zaman değişen şekillerde tikelleştirilir. Fiozofa göre mekânın kendisi ancak yerlerin çevresindeki sınırları tanımlayabildiğimiz bağlam içinde kavranır (Sharr, 2013). Heidegger'e göre yer, doğal çevreyle uyumlu, dokunsal ve imgesel yollarla deneyimlenen, dörtlüyü birleştiren ilişkileri barındıran, işlevsel ve sınırları tanımlanabilen alandır.

Antopoloji disiplini açısından konuya yaklaşan Augé (2016)'ye göre yer, eşzamanlı olarak orada yaşayanlar için bir anlam ilkesi ve orayı gözlemleyenler için de bir anlaşılırlık ilkesidir. Mekân teriminin bir düzlüğe, iki nokta arasındaki mesafeye ya da zamansal bir büyüklüğe uyarlanabilir olduğunu belirterek yer teriminden daha soyut olduğunun altını çizer ve yerin bir olaya, bir söylenceye ya da bir tarihe göndermede bulunduğunu vurgular. Antropolojik yer, gölgelik ve güneşlik yanıyla, eril kısmı ve dişil kısmıyla, sınırlarıyla, yaşam biçimleriyle, toplumsal yapılarıyla, dini inanışlarıyla donatılmıştır ve değişken ölçeklidir. Yerlerin üç ortak özelliği, kimlikleyici, ilişkisel ve tarihsel olmalarıdır. Bireysel kimliğin kurucusu öncelikle doğum yeridir. Doğmak,

bir yerde doğmaktır ve ikamete tabi tutulmuş olmaktır. Aynı yerde yaşayan insanların bir şekilde ilişki kurduğu da kaçınılmazdır. Sonuç olarak yer, kimlik ve ilişkiyi birleştirerek kendini asgari bir istikrarla tanımladığı andan itibaren zorunlu olarak tarihseldir. Augé, süper modernitenin yer olmayan mekânlar ürettiğini öne sürmektedir ve yer kavramının post modernliğin etkileriyle tekrar ele alınmasını önermiştir. Eğer bir yer, kimlikleyici olarak, ilişkisel olarak ve tarihsel olarak tanımlanamayan bir mekân ise, bir yok-yeri (non-lieux) tanımlayacaktır. Artık, süper modernitenin getirileri nedeniyle, değişim geçiren ve kaygan bir zemin olan yer-olmayanlar, bağlanılan ve kök salınan anlamlı bir varoluş biçimi değildir. Sadece gelip geçilen, ruhu olmayan bir geometriden ibarettir. Augé'ye göre, yer-olmayanlar, fenomenoloji literatüründe tartışılan mekân, salt geometri anlamıyla örtüşür. Yer-olmayanın ruhu yoktur ve anlamdan, deneyimden, pratikten yoksundur (Augé, 2016).

Norberg-Schulz (1985), yer kavramını ikamet kavramı üzerinden irdeleyen bir başka araştırmacıdır. İnsan, varoluşundan bu yana yeryüzündeki varlığını anlamlandırmak istemektedir. Bu amaçla varoluşunu deneyimlemesi de, nerede ve nasıl olduğunu bilmesinden geçmektedir. Bu da ikamet etme kavramıyla karşılanır. İkamet etmeyi, bir çatı altında yaşamaktan öte, insanlığın temel bir koşulu, kimlik ve oryantasyon sahibi olarak dünyada var olmanın bir yolu olarak irdeler. İkamet gerçekleştiği zaman aidiyet isteği de gerçekleşmiş olur (Norberg-Schulz, 1985). Norberg-Schulz (1980)'a göre insan, var olduğu günden beri varlığının özünü gösteren yerler yaratma eğilimindedir. İnsanın yer yaratma eğilimini üç temel neden ile açıklar. Bu nedenler, doğada gizemli kalmış anlamları sembolize ederek açığa çıkarmak, doğanın kendisi için anlamını görselleştirmek, olmayanı inşa ederek yarattığı ile övülmektir. Bu üç nedenin içerisinde, insanın tecrübe edilmiş anlamları biriktirerek kendine küçük bir evren yaratma isteği vardır. Mimarlık, insanın yer yaratma isteğini karşılayan bir sanattır. Bunun için, yerin ruhunun somutlaştırılarak binalar aracılığıyla görselleştirilmesi gereklidir. Başka bir deyişle, mimarlığın temel işi, yerin niteliklerini, insan eliyle yapılan strüktürler aracılığıyla görselleştirmektir. Norberg-Schulz, yer kavramını, yaşanan alan olarak ele almıştır. Yaşantının geçtiği yer, mekân ve karakter kavramlarının bütünü ve bunlar arasındaki ilişkidir. Bu durum niteliksel, bütün bir olgudur ve özelliklerinden dolayı, analitik ve bilimsel kavramlarla tarif etmek mümkün değildir. Mekân bu yüzden topolojik ve geometrik terimlerle tanımlanabilir.

Bunun tersine yerin tanımı ise fenomonolojik terimlerle yapılmalıdır. Yerin konumu, mekânsal konfigürasyonu ve mimari detayları tarafından belirlenen bir kimliği vardır (Norberg-Schulz, 1980). Dolayısıyla yer, çevresel koşullarla uyumlu, zamana ve farklı ışık koşullarına göre değişim gösteren, mekân ve karakterden oluşan ve bu şekilde tanımlanabilen, malzeme, şekil, doku ve renk içeren, fenomonolojik olarak anlaşılabilir olandır. Bununla birlikte yer, anlam, kimlik ve tarihselliği barındıran, toplumsal özellikleri yansıtan, günlük deneyimler alanı, yaşamı görünür kılan, hareketlerin ve olayların geçtiği, işlevsel, kültürel özellikler taşıyan, geleneksel unsurlara sahip, ilişkilere olanak sağlayan ortamdır. Yer, yaşamı, görünür kılar. Dolayısıyla yer ve yaşam birbirlerine aittir. İnsan, yer tarafından kendisine sunulan imajlar arasından seçim yaptığı zaman kimlik kazanır. Bir başka deyişle, insanın kimliğinin oluşması için yerin kimliği gereklidir ve bu durum yerin ruhunun öneminin altını çizmektedir.

Relph (1976), günlük yaşamlarımızda yerlerin, yalnızca konumları veya görünümleriyle tanımlanabilecek alanlar olmadığının altını çizer. Relph'e göre yerler, aksine, bir düzen, manzara, ritüel, rutin, diğer insanlar, kişisel deneyimler ve diğer yerler bağlamında algılanırlar. Yerler, sokak, mahalle, ilçe, bölge, ülke ve kıta gibi çeşitli düzeydedir. Hiçbir zaman düzenli sınıflandırma hiyerarşilerine uymaz. Bununla birlikte, yer, bireyin mekânı deneyimlemesi ile gerçekleşir. Bu şekilde, anlamın ya da yerin özünün kaynakları ortaya çıkarılabilir. Yerler insan ve doğal düzenin füzyonlarıdır ve dünyadaki deneyimlerimizin önemli merkezleridir. Yerler soyutlamalar veya kavramlar değil, doğrudan yaşanılan dünyanın fenomenleridir ve dolayısıyla anlamlarla, gerçek nesnelerle ve devam eden faaliyetlerle doludur. Bireysel ve toplumsal kimliğin önemli kaynaklarıdır ve genellikle insanların derin duygusal ve psikolojik varoluş merkezleridir (Relph, 1976)

Yerin ruhu kavramı tarihsel perspektiften bakıldığında "genius loci" olarak karşımıza çıkar. Roman mitolojisine göre görünen her varlığın onu koruyan bir ruhu vardır ve bu ruh onları tüm yaşamları boyunca korur, varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olarak onlara belli bir karakter verir. Bu durum duyularla hissedilebilen ve kişinin sahip olduğu benliği ile anlam kazandırabildiği bir var oluştur. Eski bir Roma sözüne göre;

> "Her bağımsız beden kendi perisine, kendi koruyucu ruhuna sahiptir. Bu ruh insanlara ve yerlere hayat verir; doğumdan ölüme dek onlara eşlik eder ve onların karakter veya niteliklerini belirler" (Norberg-Schulz, 1980).

Genius loci kavramı, 1960'da Ungers ve Gieselmann tarafından ortaya atılmış bir manifestoda da karşımıza çıkar.

> "Mimarlık, çok-katmanlı, gizemli, gelişmiş ve yapısı olan bir gerçeğin yaşamsal etkinliğidir. ... ... Her seferinde onu yeşerten genius loci'nin ayrımına varılmasını ister. Mimarlık artık sadece ikiboyutlu bir izlenim olmak yerine, çevresinde yürüyerek ve içine girerek elde edilen bedensel ve mekânsal gerçeğin yaşanması haline dönüşüyor" (Conrads, 1971).

Norberg-Schulz (1980), mimarlığın artık yeni bir bakış açısına sahip olması ve mekânların karakterlerinin onların oluşumlarında ne kadar önemli olduklarının anlaşılması gerektiğini anlatırken, yerin ruhunun öneminden bahsetmiş ve batılı bir bakış açısı ile bu konuya yaklaşmıştır. Roma mitolojisinde mekânın koruyucu ruhu olarak bahsi geçen bu kavram, bize aslında tam olarak hissedilen mekânın tanımlanması için gerekeni verir. Tarihler boyunca yerin ruhu, doğrudan kendisinden bahsedilmese de yaşayan bir gerçek olmuştur (Norberg-Schulz, 1980).

Yerin ruhu, Norberg-Schulz'un insan-yapı ilişkisine dair çalışmaları ile mimarlık ve planlama gündemine oturmuş bir kavramdır. Bir yerin kimliğinin insanın kimliğinin gelişmesinde çok önemli bir rolü olduğunu ve insan varlığının sürekli ve karşılıklı ilişki kurduğu çevrenin bir parçası olarak geliştiğini "Yerde hayat yaşanır" sözleriyle vurgulayan Norberg-Schulz (2001), insanların Antik dönemde bu kavramı genius loci terimiyle karşıladıklarını, her yerin kendine özgü bir karaktere sahip olduğunu ve herhangi bir yerde yerleşip orada yaşamak için ilk önce o yerin ruhuyla anlaşmak gerektiğini söyler. Bu nedenle, yapı yapmanın var olan çevreyi anlayarak ona saygı göstermek anlamına geldiğinden ve yapı yapma işinin insanlara varoluşla ilgili bir temel kazandırdığından bahseder (Norberg-Schulz, 2001). Bu kavramın tartışmasını Ungers ve Gieselmann'dan daha ileriye götüren açıklamalar ortaya atan Norberg-Schulz (1980)'a göre yerin ruhu, tüm duyuların bütünleştiği fenomenolojik bir deneyimdir. Norberg-Schulz ilk önceleri doğal ortamlarda incelemeye başladığı yerin ruhu kavramını, doğal ortamların ruhundan ilham alınarak tasarlanmış yapı birimlerine ve yerleşim alanlarına taşır. Doğal ve yapılı mekânlar varoluşsal ve strüktürel olarak benzerlik gösterirler. Fiziksel öğelerinin biçimleri, doğal ve yapılmış yerlere kendilerine has bir ruh ve dolayısıyla kimlik kazandırır. İçselleştirdikleri doğal çevrelerinin ruhunu yapılı ortamlarına yansıtabilmiş insanların yerleşim alanları ve dolayısıyla kentleri de bir ruh barındırırlar. Doğal ortamlarda edinilecek duyusal ve

duygusal deneyimler, sırasıyla doğal çevreleriyle bütünleşmiş kırsal çevrelerde, doğal öğelerle iletişim kuran kentsel alanlarda, doğanın izlerinin azaldığı kent bölgelerinde çeşitlenmesine olanak tanıyacaktır. Algının sadece görmeye dayalı bir durum olarak yüzeyselleştiği, doğayla ilişkisi zayıflamış olan modern kent mekânlarına bir öneri getirmeyi amaçlayan Norberg-Schulz, karakteristik mekân özellikleri içeren doğal ve yapılı çevrelerde yerin ruhunun izini sürmüştür. Kentsel çevreler, sembolleştirme ile taşınan anlamların bir araya toplanması ile kurulur ve neleri topladıklarına bağlı olarak farklılaşırlar. Anlamlar, toplumun değerlerini, ihtiyaçlarını ve sembollerini barındırır ki bunların tümü toplumun kültürünü, toplanan anlamlar bütünü ise yerin ruhunu oluşturmaktadır (Norberg-Schulz, 1980)

Doğal ve yapılı çevreler olarak, sadece coğrafî bir konuma karşılık gelme anlamıyla ya da fiziksel boyutu üzerinden tanımlanan mekân, üzerinde gerçekleşen bireysel ve sosyal ilişkiler, yüklenen anlamlar ve zaman içinde oluşan belleğin bir parçası olma haliyle çok katmanlı sosyal bir boyut kazanır. Mekânın sadece bir fiziksel, coğrafî konumu işaret etme halinden farklı derinliklere sahip olması süreci, bir anlamda mekânın yere dönüşme sürecidir. Yerin ruhu, mekân ile yerin organik bağı ve bu ikisinin etkileşiminden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca o yerdeki kültür ve geleneksel mimarinin, çevre koşullarının temelindeki gizli gücü olarak açıklanmaktadır.

Norberg-Schulz (1980)'a göre, her yerin bir ruhu vardır. Bu ruh mekân ve karakter kavramları aracılığı ile analiz edilebilir. Yerin özünü, onun çevresel karakteri oluşturur. Genel anlamda, her yer bir karaktere sahiptir ancak benzer mekânlar, farklı karakterlere sahip olabilir. Yerin ruhu, coğrafi konum, anlam, düzen, gizem ve kapalılık gibi yerin sahip olduğu her türlü özel niteliklerdir. Norberg-Schulz'a göre yerin ruhu dondurulamaz ve günün gerekleriyle bağlantılı olarak kavranması gereklidir. Relph (1976) yerin ruhunu, "kişinin çevresini tanımlama ve tanımlanabilir bir yerde olmaya olan ihtiyacıdır" şeklinde tanımlamıştır. Ceylan (2011)'a göre, Norberg-Schulz'dan beri modern mimarlık kuramının merkezinde yer alan yerin ruhu kavramı, yerin sadece fiziksel bir varlık olarak ele alınmasının ötesinde, ruh sahibi bir görüngü olarak irdelenmesini gerektirmektedir. Ruhu bir arkeolojik alan olarak ele alan Freudyen psikanaliz yöntemleri, modern bireyin ruhunu katmanlarına ayrıştırarak incelemektedir. Bu bağlamda, yerin ruhu da ancak kendisine sahip olan bedenin veya

mekânın tarihsel, coğrafî ve kültürel katmanlarının çözümlemeleri aracılığıyla kavranabilir (Ceylan, 2011).

Hızla büyüyen kentsel çevrelerin sürekli olarak birey ile ilişki içerisinde olduğu göz önüne alındığında, mimarların ve kent tasarımcılarının, algılanabilen ve anlam ifade eden mekânlar tasarlamaları gerekliliği çok daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Mekân tasarımlarında konu sadece işlevsellik değil, belli bir karakter, özgünlük ve akılda kalıcılık, diğer bir deyişle yapının bir eser olarak fark edilmesi, anılarda iz bırakması olmalıdır. Ancak amaç çoğunlukla özgün ve dikkat çekici olmak noktasında yoğunlaştığı için, anlam ve karakter gibi çok önemli iki kavram genellikle arka planda kalmaktadır. Bu nedenle yerin ruhu, mimarların özellikle bilmesi ve dikkat etmesi gereken bir kavramdır. Yerin ruhu kavramını içerisinde barındıran tasarımlar, bireye kendini rahat ve güvende hissedebileceği, yabancılık çekmeyeceği ve tüm duyularını harekete geçirecek yeni biçimlenişler sunmaktadırlar. Yerin ruhu kavramını içerisinde barındıran mekân tasarımları sayesinde birey, çevre ile her defasında yeniden tanışacak, onun yeni özelliklerini keşfedecek, kendince anlamlar yükleyebilecek ve aidiyet hissedebilecektir.

Günümüzde bazı uygulamalarda mimari tasarım alanını, doğal ve yapılı çevreleriyle ilişkiler kuran niteliksel bir değer yerine, sadece programların yerleştirildiği niceliksel bir büyüklük olarak ele alan düşünme biçimleri mevcuttur. Bazı alışveriş merkezleri, konut siteleri gibi yerin ruhunu görmezden gelen, çevreleriyle etkileşim kurmayan yapılaşmalar erken modernizmin günümüze taşınmış yanlış uygulamalarına örnek teşkil etmektedirler. Çevresel öğeleri ve toplumsal özellikleri sonucu kimlikler kazanmış bölgeler, her tasarımcı tarafından farklı yorumlanacak nitelikler içerir. Tarihsel mirasa sahip olsun olmasın çevre değerlerine gösterilmeyen dikkatin kökeninde yerin ruhu olgusunu göz ardı eden bir bakış açısı yatmaktadır (Alangoya, 2015).

Çevrede gördüğümüz, duyularımızla hissettiklerimiz ve algıladıklarımız bir araya geldiğinde yerin ruhu oluşmaktadır. Mimarlık disiplinini "Mimarlık, bütüncül bir çevrenin görünür kılınmasıdır… Genel anlamda bu, yerin ruhunun somutlaştırılması demektir…"sözleriyle tanımlayan Norberg-Schulz (1980)'a göre, mimarlık, yüzyıllar boyunca sabit değerlere hizmet etmiştir. Bununla birlikte insan, kültür ile yer

arasındaki iletişimin kurucusu ve sürdürücüsü olmuştur. Yerlerin taşıdığı sabit değerler, mimarlık ürünlerinde somutlaşmış, böylece bağlayıcı ve bütünsel çevreler kurulmuştur. İlkel yerleşik topluluklarda en küçük çevresel detayların bile bilinebilir ve anlamlı olduğunun, bunların karmaşık mekânsal yapılar oluşturduklarının altını çizen Schulz, mimarlığın görevinin anlamlı yerler yaratmak ve dolayısıyla, insanın mesken tutmasını sağlamak olduğunu belirtir (Norberg-Schulz,1980). Kentsel mekânları özel niteliklere sahip olması gereken yerler olarak gören Norberg-Schulz (2001)'a göre kentler, üzerinde toplumun türlü aktivitelerini toplayarak, insanın yaşama katılmasına olanak tanıyan, insanı, ikamet etmeye ve kimliklenmeye davet eden özel yerlerdir. Kent, içinde bulunduğumuz bütünlüğü ima eden, buluşmaların gerçekleştiği yerdir ve insanlar kentsel alanlarda diğerlerinin dünyasını keşfetmek için bir araya gelirler. Bu nedenle kentsel mekânlar, insana aidiyet duygusunu sunmalı ve onu sıkıca çevrelemelidirler. Her yer kendine özgü bir karaktere sahiptir ve herhangi bir yerde yerleşip orada yaşamak için ilk önce o yerin ruhuyla anlaşmak gerekir. Bu nedenle, yapı yapmak, var olan çevreyi kavramak ve ona saygı duymak anlamına gelir (Norberg-Schulz, 2001).

Modernist üslubun popüler algı ve değerler üzerinden gerçekleşmesi sebebiyle yüzeysel kaldığından ve modernist tasarımların genel olarak anlığa ve göze hitap ettiğinden bahseden Pallasmaa (2018), bunun sonucu olarak da bedeni, diğer duyuları ve beraberinde anılarımızı, imgelerimizi ve düşlerimizi mekândan kopardığına değinmiştir. Doğal ve tarihsel ortamlar ile günümüz mimari ortamları ve kentleri karşılaştırıldığında, bireylerin kendilerini yabancı gibi hissettiklerinin altını çizen ve mimarlık disiplinini, yer olmaya potansiyel mekânların tasarımları açısından irdeleyen Pallasmaa, tüm duyulara hitabeden, imgelenebilir mekânların öneminden bahsetmektedir. Mimarlığın esas görevinin, barındırma ve bütünleştirme olduğunu vurgulayarak bununla birlikte, var oluşumuzu sorgulamamıza yardımcı olan ve kendilik duygumuzu uyandıran mekân tasarımlarının önemini belirtmektedir. Çünkü sanat ve mimarlığın güçlendirdiği kendilik duygusu hayal dünyamızı geliştirecek ve kentler, varoluşumuzu anlamak için gerekli ufku sağlayacaktır (Pallasmaa, 2018).

Mekânın anlamı olarak yer ve yerin ruhu kavramları, mimarlar ve kent plancıları açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle, birçok çalışmada araştırma konusu olmuş ve

çeşitli bakış açıları altında ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde mimarlık alanında yer ve yerin ruhu kavramlarına bakış açıları ve yaklaşımlar incelenecektir.

1.3. Mimarlık Literatüründe Yer ve Yerin Ruhu

Günümüzde, insan nüfusunun çok önemli bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Sanayi devrimi ile kentler, geleneksel kentlerin aksine daha hızlı büyümeye başlamışlardır. Modern çağın yeni bir kavramı olan hız kavramı yavaş yavaş gündelik hayatı ele geçirmiş ve zaman artık kişiye ait olan bir kavram olmaktan çıkıp, kamusal zaman olarak, kişisel zamanın yerini almıştır. Teknoloji ile gelişen hız kavramı sayesinde küreselleşme etkisi tüm dünyayı sarmış, ülkeler arasındaki, hatta kentler arasındaki sınırlar kalkmaya başlamıştır. Çoğu zaman hızla büyümek zorunda kalan kentler, sağlıksız yapılaşma sonucu bireyle iletişim kuramayan yapılı çevreler olarak gelişmeye başlamıştır. Bu durum birbirine benzer kentler yaratmış ve bu benzerlik içinde birey ile yaşam alanı arasında başlayan ilişki problemleri beraberinde yersizlik sorunsalını, dolayısıyla da yer arayışını ortaya çıkarmıştır. Özne olan fakat gündelik yaşamın içerisinde kendini yaşadığı yere ait hissetmeyen bireylerin sayısı gün geçtikçe çoğalmaktadır.

Yerkonusu her ne kadar günümüzün sorunsallarından birisi gibi görünse de, insanoğlunun varoluşundan bu yana üzerinde yaşadığı dünya ile arasında oluşan bağı, felsefe, coğrafya, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, mimarlık gibi çeşitli disiplinler tarafından farklı açılardan ele alınarak incelenmiştir.

Mimarlıkta, modernizmin ve küreselleşmenin de etkisiyle, 20.yy.da bazı kuramcılar, mimari uygulamanın özünü ve mimari yapının yaşamsal özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla yer kavramını gündeme getirmişlerdir. Günümüzde de, bilişim dünyasındaki küresel gelişmelere bağlı değişen zaman/mekan algısı ve buna bağlı olarak değişen kentler ve içerisinde yaşayan toplumlar karşısında, yer/yersizlik, aidiyet gibi kavramlar oldukça yoğun tartışılmaktadır. Bu noktada, iki farklı görüş dikkat çekmektedir: Birinci görüş, kapitalin ve hipermobilitenin yere bağlılığı kopardığını ve dolaysıyla yerin öneminin kalmadığını savunurken, diğeri ise yerin hala önemli olduğunu vurgulamaktadır (Eren, 2016).

Yer kavramının gün geçtikçe anlamını yitirdiğini, birey ile yaşam alanı arasındaki bağların giderek zayıfladığını öne süren ve çalışmaları ile mimarlık disiplinine önemli katkılarda bulunan Antropolog Marc Augé, yer kavramının post modernliğin etkileriyle tekrar ele alınmasını önermiştir. Augé, süper modernitenin yer-olmayan (non-lieux) mekânlar ürettiğini öne sürmektedir. Artık, süper modernitenin getirileri nedeniyle, değişim geçiren ve kaygan bir zemin olan yer-olmayanlar, bağlanılan, kök salınan anlamlı bir varoluş biçimi değildir. Sadece gelip geçilen, ruhu olmayan bir geometriden ibarettir. Yer-olmayan anlamdan, deneyimden, pratikten yoksundur (Augé, 2016).

Hava alanları, otoyollar, süpermarketler, alış-veriş merkezleri gibi çağımızın yapılı çevresinden örnekler üzerinden konuyu açıklayan Augé, yer-olmayanı yerin olumsuzu olarak değerlendirmez.Yer-olmayan, içinde bulunduğumuz dünyanın toplumsal ve mimari bir gerçekliğidir ve ikisi de çevremizde eşzamanlı olarak yer alır. Bu bağlamda ikisi birbirinin karşıtı değil, tamamlayıcısı olarak düşünülebilir. Yerin iyi, yer-olmayanın kötü olduğu gibi öznel bir yorum yapmaz; "…yer ve yok-yer, birer kaçıcı kutupsallıktır daha çok: Birincisi hiçbir zaman tümüyle silinmemiştir, ikincisi kendini hiçbir zaman tümüyle gerçekleştirmez -kimlik ile ilişki arasındaki tartışmalı oyunun durmadan ve yeniden yazılması için her seferinde silinen parşömenler gibidir bunlar" (Augé, 2016). Yer tümüyle yer-olmayana evrilmemiştir ve yer kaybolmamıştır (Ötkünç, 2016).

Yer-olmayanları, "…Klinikte dünyaya gelinen ve hastanede ölünen, geçiş noktalarının ve geçici uğraşların yaşandığı…" mekânlar olarak tanımlayan Augé (2016)'ye göre bu alanlar sadece bireyselliğe, geçişe, geçiciliğe ve anlık olana vaat edilmiş bir dünyadır.

> "Yok-yerlerin yolcusu kimliğini ancak gümrük kontrolünde, ödeme noktasında ya da kayıt yerinde yeniden kazanmaktadır. Buna gelene kadar, ötekilerle birlikte aynı kodlara uymakta, aynı mesajları kaydetmekte, aynı taleplere yanıt vermektedir. Yok-yerin mekânı ne tekil kimlik ne de ilişki, ama yalnızlık ve benzeşim yaratır" (Augé, 2016).

sözleriyle de günümüz insanının içinde bulunduğu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Otoyollar, AVM'ler, havaalanları, gar binaları, otobüs durakları ve saymaya devam edebileceğimiz daha birçok mekân yok-yer olarak günlük yaşantımızın önemli bir bölümüne tanıklık etmektedir. Bu geçici mekânlarda bellek dolayısıyla da aidiyet hissi oluşması söz konusu olmadığından anlık yaşantılar olarak hafızamıza kısa süreliğine kaydedilmekte ve sonrasında da yok olmaktadır. Yer olmayanların çoğaldığı

günümüzde yerin önemi çok daha fazla anlaşılmaktadır ve çeşitli bilim dallarında tartışılmaktadır (Ertürk, 2017).

Yer kavramına bazı düşünürler toplumsal ve kültürel bir yapı olarak, bazıları konum olarak, bazıları kimlikleyici özellikleri açısından, bazıları da deneyim alanı olarak yaklaşmışlar ve çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Mimarlık alanında ise; yeri üzerinde bulunduğu coğrafi bölgenin özellikleri ve üzerinde yaşayan toplumun kültürel özellikleri açısından ele alan bölgeselci yaklaşım, bu yaklaşımın eksik noktalarını tamamlamak amacıyla öne sürülen eleştirel bölgeselci yaklaşım, varlık ve deneyim alanı olarak ele alan yaklaşımlar yanında son yıllarda tarihi bölgelerde koruma anlayışı içinde ortaya çıkan yaklaşımlar görülmektedir.

Geniş bir çerçeveden bakıldığında bölgeselcilik, Vitruvius'tan bu yana var olan bir yaklaşımdır. Vitruvius, MÖ 25 yılında yazmış olduğu düşünülen De Architectura adlı kitabında doğal çevrenin ve üzerinde yaşayan toplumun önemini şu söylemiyle açıklamıştır;

> "Eğer ülkelerin birbirinden farklı olduğu ve iklime göre değişik sınıflardan oluştuğu, bu yüzden de, buralarda doğan ulusların doğal olarak ruhsal ve bedensel düzenlerinin farklı olduğu doğru ise, konutlarımızın, ulusların ve ırkların özelliklerine uygun olarak yapılmasından kaçınamayız; çünkü uzman yol göstericimiz, hemen elimizin altında olan doğanın kendisidir" (Vitruvius, 2015).

Özellikle geç 18. Yüzyıldan itibaren kendini göstermeye başlayan bölgeselcilik, 19. Yüzyıl ile birlikte modernizmin evrensel dil arayışı karşısında yer ve belleğe değinerek, eleştirel bir tavır olarak ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda iklim, topografik yeryüzü şekilleri, arazi kullanımı, yaşam şekilleri, finans ve alışveriş, dil ve şive, inşaat yapım teknikleri, malzemeleri ve mimari stiller fiziksel ölçütler olarak sıralanabilir. İnsan hayatıyla olan çok yönlü ilişkisinden dolayı, bireysel ve kültürel kimlik, otantiklik, anlam ve toplumsal yapı konularıyla düşünülen kültürel teoriler arasında da konumlanır. Mimaride ise bölgeselcilik mevcut yerel ve bölgesel özellikler arasında bağ kurulması olarak tanımlanabilir. Bazı durumlarda da sadece iklimsel koşullara ve topografyaya cevap vermek bile bölgeselcilik olabilir. Bir bütün olarak ele alındığında ise; bir toplumun çevresel ve kültürel olarak birçok yönünü tanımlayan coğrafya içerisinde kültüre, iklime ve zamanın teknolojisine saygı ile yapılan mimarlık, bölgeselci mimarlıktır (Kolsal, 2014).

Bölgeselcilik sözcüğünün kökü olan "Bölge" nin anlamına bakıldığında, politik kontrol ve yargılama yetkisini barındırdığı görülür. Bir alanın en belirgin özelliği ile de adlandırılabilen bölgelerin oluşumunda, kültürel (yaşam tarzları, ekonomisi, dil) ve doğal (iklim, topografya, yeryüzü şekilleri) etkenlerin yanında, toprak cinsi, bitki ve hayvan türlerindeki değişimler ile konstrüksiyonla ilgili (yerel malzeme ve mimari üslup) parametreler de etkilidir (Aycı, 2008).

Bölge kelimesinden türeyen "Bölgesel" ve "Bölgeselcilik" kavramları arasındaki farkı Adolf Loos (2016)'un şu sözleri ile anlamak mümkündür; "Kendisi ve ailesi ya da hayvanları için bir ev yapmaktı niyeti, yaptığı da bu zaten. Tıpkı komşusunun ya da büyük dedesinin yaptığı gibi. İç güdüsüne kulak veren her hayvanın yaptığı gibi. Güzel mi bu ev? Evet, güzel, bir gül ya da devedikeni, bir at ya da inek kadar güzel" (Loos, 2016). Loos'un bu sözlerinden bölgesel olanı, köylünün kendiliğinden yaptığı davranış olarak, bölgeselciliği ise bilinçli tercihlerden oluşan, tasarımcının gerçekleştirdiği bir durum olarak tanımlamak mümkündür (Frampton, 2007).

Mimarlıkta bölgeselcilik kavramının gelişimine bakıldığında kimi dönem yapının salt çevre ile olan bağı, kimi dönem etnik ve sosyal ilişkisi, kimi dönem ise yerden bağımsız olarak bir tarihselcilik örgüsüyle ele alınmıştır. Bölgeselcilik zaman zaman mimar kimliği olmadan üretilen anonim yerel yapı tekniklerine indirgenerek yerel mimarlık olgusuyla karşımıza çıkmıştır. Yerel mimarlıktan süzülerek elde edilen anonim bilgilerin kaybolmaması gereklidir. Bilgi ve teknoloji çağında bir yığın bilginin, bin yıllar boyunca elde edilmiş bilgelikten ayırt edilmesi önemlidir. Tarihin ve deneyimin süzgecinden geçmiş bu bilginin, teknoloji ile yeniden harmanlanması ve yerel mimarinin bu çerçevede ortaya konarak, sürdürülebilirliği yapılara sonradan eklemlenen bir şey olmaktan çıkarması gerekmektedir.

Günümüzde bölgeselcilik, sadece bölgesel doğal koşullar ele alınarak sürdürülebilirlik kavramına ulaşmıştır. Sürdürülebilirlik ise herhangi bir yere, herhangi bir şekilde inşa edilen bir yapının iklimsel koşullara bağlı olarak, fotovoltaik paneller eklemlenerek sürdürülebilir olması değil, bölgesel koşullar içerisinde bağlamından koparılmadan ve yerin ruhunun ortaya çıkarılmasına maksimum oranda aracılık eder şekilde gerçekleşmelidir. Sürdürülebilirliği sadece teknolojiye indirgemek, bölgeselciliği eklektik bir yaklaşımla tarihi bir mimari elemana indirgemekten farksızdır. Bu iki

durumda da yerin ruhuna hitap edilmediği gibi, o ruha bir şekilde ihanet edildiği açıktır. Samimi olarak uygulandığında bölgeselcilik, sürdürülebilirliği bina içerisinde kullanılan geri dönüştürülebilir veya yenilenebilir bir panele indirgenmekten kurtaracaktır. Aynı şekilde sürdürülebilirlik de, bölgeselciliği eğreti ve şekilsel bir geçmişe öykünme olmaktan kurtararak yapının çevresi ile uyumunu adı üzerinde bölgesel veriler üzerinden sağlayacaktır.

Lewis Mumford 1940'lardaki Bölgeselcilik tartışması ile Eleştirel Bölgeselcilik'in düşünsel temellerini atmıştır. Mumford, Bölgeselcilik kavramının doğduğu gün olarak 1854 yılında Felibrigestes'lilerin dillerini ve bağımsız kültürel hayatlarını restore etmek amacıyla toplandıkları günü verir (Erkılıç, 1998). Mumford'un "Eleştirel Bölgeselcilik"e temel olarak gösterilen "Bölgeselcilik" bakış açısı şu şekilde açıklanabilir. Mumford, dönemin ana probleminin, evrensel ve bölgeselin, kozmopolit ve yerelin, mekanik ve insana ait olanın bir arada ve dengede tutulması gerekliliğiolduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, tüm bunları evrensel kuralları sindirdikten sonra, bütün bunları insanın ihtiyaçlarına, doğaya (iklime, bitki örtüsüne ve topografyaya) bağdaştırmak olarak tanımlamıştır (Aycı, 2008).

Eleştirel bölgeselcilik kavramı, Mumford'un ardından, ilk kez Tzonis ve Lefaivre'in 1981 yılında yayımlanan "The Grid and the Pathway" adlı makalesi ile ortaya koyulmuştur. Tzonis, amaçlarının, o dönemdeki yaygın eğilim olan postmodernizme bir alternatif yaratma çabasında olan Avrupalı mimarların yaklaşımına dikkat çekmek olduğunun altını çizmektedir. Bölgeselcilik terimini, bu dönemlerdeki yaygın modernizm-postmodernizm tartışmalarından kaçınarak, tarihsel durumunu tanımlayarak kullanmaya karar verdiklerini açıklar. Amaçlarının bölgeselcilik terimini, geçmiş zamanlarda kullanıldığı şekliyle duygusal, akıldışı ve önyargılı anlamından ayırmak ve milliyetçi çağrışımlardan farklı bir şekilde kullanmak olduğunu önemle vurgularlar (Tzonis & Lefaivre, 1981). Eleştirel bölgeselcilik bölgeye, durağan veya kapalı bir bakış açısıyla yaklaşmayarak kendisini geçmiş bölgeselciliklerden ayırır. Ancak bununla birlikte bölgeselciliğin iki ana öğesini dışlamaz. Bunların birincisi yer, ikincisi ise yerel tasarım unsurlarının kullanımından vazgeçilmemesidir.

Modernleşme deneyiminin yere eleştirel bir bakış ile uygulandığı bu yaklaşım; doğal veriler ile yapılı çevreden elde edilen kültürel verileri dikkate alan bir bakış açısıyla yere ilişkin tarihsel verilerin de korunmasını öngörmektedir. Yer ile mimari ürün arasında ilişkisel bir etkileşimle sağlanabilecek bu süreklilik, küreselleşme ile geç kapitalizmin sunduğu yersizleşmeye karşı direnç gösterebilecektir (Koçyiğit, 2012).

Yer kavramının daha detaylı ele alındığı eleştirel bölgeselcilik yaklaşımında geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurulmaya çalışılmıştır. Yerel unsurların kültürel, çevresel ve tarihsel bakış açısıyla korunması ve sürdürülebilirliği sağlanırken diğer taraftan da teknoloji ile ilişkileri kurulmaya çalışılmıştır.

Eleştirel Bölgeselcilikte yapının, içinde bulunduğu sınırları vurgulayan bir şekilde biçimlenmesi gerektiği savunulmaktadır. Mimar, bölgenin topografya, iklim gibi özel koşullarını, görsel özelliklerinin yanındaışık, sıcaklık, hava hareketleri gibi duyusal uyarıcı özelliklerini ve yerel yapım strüktürünün yanında yabancı kaynaklardan sağlanan elemanları da kullanarak tektonik gerçeği yaratmalıdır. Bu şekilde, yöresel değerleri kullanan ve bunları günün teknolojik olanaklarıyla yaşatan bir mimari tutum, eleştirel bölgeselcilik ilkelerinin hayata geçirilmesi için önşarttır. Bu şekilde yeni yerlerin bölgesel temellere dayanması ve aynı zamanda dünya kültürünün de değerlerini barındırması sağlanmış olacaktır.

Eleştirel bölgeselcilik yaklaşımını geliştiren ve daha geniş kitlelere tanıtan Kenneth Frampton ise, farklı zamanlarda yazmış olduğu makalelerde bu yaklaşımı tanımlamaktadır. Frampton, Eleştirel Bölgeselcilik'i açıklamak için, manifesto niteliğinde ilkeler ortaya koymuştur. İlk ilkelerini 1983 yılında "Bir Direniş Mimarlığı için Altı İlke" (Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance) adı altında toplamıştır (Frampton, 1983). Frampton, 1983 yılında ortaya koyduğu bu altı ilkeden yola çıkarak ve geliştirerek 1987 yılında, "Bölgeselci Mimarlık için On İlke: Geçici Bir Polemik" (Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic) başlığı altında ilkelerini çeşitlendirerek ortaya koymuştur. Frampton'un 1983 tarihli ve 1987 tarihli on ilkesinde bazı maddeler tekrar ederken, bazı maddeler eklenmiş veya çıkarılmıştır (Frampton, 2007).

Frampton'un yer, tektonik biçim, görsel-dokunsal, ışık ve topografya kavramlarını 'Eleştirel Bölgeselcilik' için ortaya koyduğu ilkelerinde ortak olarak tartıştığı görülür.

1983 yılında ilk olarak ortaya koyduğu altı noktada yeryüzünün aynılaşmasına karşıçözüm üretmeye çalışırken, on ilkede ise bu söylemini daha evrensel bir düzleme taşıdığı görülmüştür. Bu ilkelerde esas amaç, yapıyı tasarlarken ele alınması gereken konulardır. Mimarlar için yol gösterici bir kılavuz niteliğindedir. Yer kavramının çevreyle birlikte ele alınması gerekliliği her ne kadar vurgulanıyor gibi görünse de yapının bulunduğu çevre ile ilişkisi tam anlamıyla tanımlanmamıştır.

Eleştirel bölgeselci yaklaşım, topoğrafya, iklim, güneşlenme gibi doğal nitelikleri, kültüre ilişkin verileri, mimarlığın tektonik ifadesi ile birleştirmesi, bulunduğu yere ait olan bir mimarlık önerisinde bulunması, bireyi tasarımın içine taşıyor olması ve duyuları ön plana çıkaran bir anlayış sergilemesi özellikleri ile değerlidir. Mimarlıkta aynı anda hem evrensele hem de yerele ait verilere dikkati çeken bir düşünce biçimine sahiptir. Eleştirel Bölgeselcilik'in aynı anda iki zıt kutup olarak da tanımlanabilen yer ve teknolojiye eşit mesafede durma çabası, ortaya çıktığı günden itibaren eleştiri almasına neden olmuştur. Evrensel değerler bir taraftan yapılara taşınırken, diğer taraftan evrensel stil reddedilmektedir. Evrensel değerler olarak tanımlanan, teknolojik olanakların yalnızca araç olarak kullanılmasıdır. Eleştirel bölgeselci yaklaşım geleneksel yapım sistemlerini kullanırken çağdaş teknolojinin gerektirdiği araçları kullanmayı öngörmektedir. Geleneksel teknoloji ile el işçiliği övülürken aynı zamanda çağdaş teknoloji ile makine kullanımının da destekleniyor olması çelişki olarak görülmektedir.

1980'lerde ortaya konan mimarlıkta yerel ile evrensel arasında farklı bir ilişkilenme biçimi öneren Eleştirel Bölgeselcilik yaklaşımı, Heidegger'in yere ilişkin fenomonolojik açılımları ile günümüzde daha farklı bir boyut kazanmıştır.

Mimarlık alanında yer tartışmalarına yön veren temel kaynaklardan biri Heidegger'in "İnşa Etmek İkamet Etmek Düşünmek" (Bauan Wohnen Denken) metnidir. Bu metinde iki soru ile konuyu tartışır. İlki "iskân etmek nedir?" sorusudur. Heidegger toprak, gök, tanrısallar ve ölümlülerin bir arada, varoluşun birincil koşulunu oluşturduğunu düşünür ve bu koşula da dörtlü adını verir. Toprak, gök, tanrısallar ve ölümlüler ona göre; her zaman çevremizdedir ve dünyaya uyum sağlamak için bize sonsuz fırsatlar sunar. Onun için yeryüzü düz ve mecâzi anlamıyla varoluş yeridir. Yaşamı sürdürmek için toprağın meyveleri gerekir ve Heidegger'e göre toprak

insanları yerleştirir. Yeryüzünde toprak üzerinde olmak demek aynı zamanda gökle bütünleşmek demektir ve bu nedenle toprak ve gök her daim dost kalarak birbirinekenetlenmiştir. Tanrısallar Batılı seküler bakış açısından en sorunlu kısımdır. Özellikle gök kubbenin dışındaki evrende bir takım güçler olabileceğini ima eder. Heidegger'e göre, doğa güçleri, karşısında boyun eğen insanlarda gizemli bir esrime uyandırarak onların tanrısal varlıkları beklemesini sağlar. Ölümlüler, Heidegger'in dörtlüsünü tamamlayan dördüncü öğedir. Heidegger'e göre, dörtlü, ölümlülere kalacak yer temin eder. Toprak, gök ve tanrısallar günlük hayatı biçimlendirir. Onlara ölümlülüğün gölgesinde ayinler ve geçiş dönemi törenleri düzenleyerek varoluşu kutlamaları için olanaklar sunarlar. Heidegger ölümlü varlıkların tevazuyla toprağın koruması gerektiğini savunmuştur. Onun için korumak serbest bırakmak demektir. Yaşamı sürdürmek için, bitkiler ve hayvanlar; dahası kil, ağaç, alüminyum, kum, kireç gibi toprağın meyveleri gerekir. Yaşam, yer çekiminin dayattığı koşullara boyun eğerek toprağın sağlam temeli üzerinde büyür, varlığını sürdürür, değişir ve uyarlanır. Heidegger'e göre toprak insanları yerleştirir. Buna karşılık insanlar da toprakla uyum içinde kalır. Filozof toprağın kullanılacak bir meta olarak algılanmasına karşı çıkar. Bugünün sürdürülebilirlik eğiliminden çok önce, yeryüzüne saygı gösterilmesini, onunbozulmamasını ve zapt edilmemesini savunmuştur. Heidegger'e göre gökyüzü insan varoluşunu sarar. Gece ve gündüz, mevsim değişiklikleri, rüzgâr, yağmur, kar ve güneş insanların nasıl yaşayacağını ve nasıl daima dost kalacaklarını belirler. Rüzgâr, yağmur, kar ve güneşin değişkenliği barınağı temel bir gereksinim haline getirmiştir. Heidegger mevsimler ve çetin hava koşullarının şükranla karşılanması gerektiğine ısrar eder. Kısacası ölümlüler toprağı ve topraktan türeyenleri korur, gökyüzünden gelen yağmur, güneş gibi koşulları alır ve kabul eder, tanrısalları bekler ve kendi varlıklarını sunarlar. Heidegger bu yolla iskân etmenin gerçek anlamda bir düzen içerdiği hükmüne varır (Heidegger, 1993).

İskân etmeyi dörtlü kavramıyla ilişkilendirdikten sonra Heidegger "İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek" in ikinci polemik sorusuna yönelir: "inşa etmek iskan etmeye ne şekilde bağlanır?" Heidegger, inşa ve iskânın eskiden, insanın dünyadaki varlığıyla son derece ilintili olan bir ve aynı faaliyet olarak anlaşıldığı iddiasını sürdürür. Bina sadece bir sanat nesnesi veya bir inşaat sürecinin ürünü olarak algılanmamalıdır. Aslında bina öncelikle insanın süregiden inşa ve iskân deneyiminin bir parçasıdır.

Heidegger binayı "inşa edilmiş şey" olarak tanımlayarak bu düşünceyi pekiştirir. Heidegger'e göre, inşa edilmiş şeyler her şey gibi dokunsal ve imgesel deneyim yoluyla kavranmalıdır, ayrı bir nesne olarak değil. Heidegger varsayımsal bir köprü örneği verir. Köprünün dörtlüyü bir araya getirip yerleştirirken nasıl bir şey gibi davrandığını anlatır. Bu örneği vererek dolaylı olarak binanın inşa faaliyetinin, her insan için farklı imgeler oluşturduğu iddiasında bulunur. İnşa yalnızca konutları, okul veya ofis binalarını değil, mobilyadan kentlere kadar inşa ve iskânın insan deneyimindeki her türlü etkileşimini kapsar. Köprü örneği ayrıca Heidegger'e, Almancada köprü anlamına gelen Brücke sözcüğünün etimolojisini inceleyerek, köprü yapımından ve iki yakayı birleştirmekten bahsetme olanağı verir (Heidegger, 1993).

Heidegger yeri köprü örneğiyle bağlantı kurarak açımlamayı yeğler:

> "[Yer] köprü olmadan önce zaten orada değildir. Köprü bulunmadan [stand] önce tabii ki ırmak boyunca bir şey tarafından işgal edilebilecek birçok nokta vardır. Bunlardan biri bir [yer] olup çıkar, bunu da köprü sayesinde yapar. Dolayısıyla köprü orada durmak için önce bir [yer] tutmaz, aksine bir [yer] ancak köprü sayesinde meydana gelir" (Heidegger, 1993).

Heidegger için yerler, şeyler ve binalar gibi öncelikle kullanım ve deneyim yoluyla algılanmalıdır. O'na göre, köprünün oturtulduğu yer, köprü inşa edildikten sonra artık farklı şekilde algılanır ve insanların zihninde köprü yeri olur. Heidegger'e göre bir yerin zihinsel olarak sınırlandırılması dörtlüyü kabul eder.

> "Köprü bir şeydir; dörtlüyü [yerleştirir], ancak bunu öyle bir şekilde yapar ki dörtlüye bir alan sunar. [Yerler] ve bir mekânın sağlanma biçimleri bu alanla belirlenir" (Heidegger, 1993).

Filozofa göre, bir yerin özel bir amaç için sınırlandırılması, bir yerin tanımlanması insanın toprak, gök, tanrısallar ve ölümlülerle uyumuna belirli bir sınırlama getirir. Zihinsel sınırlandırma fiziksel sınırlandırmayla yani inşayla hayata geçirilebilir. Heidegger'e göre, mekân insanlarca, günlük hayata dair birçok çeşitli yer tanımlamalarıyla, yerler halinde derlenip toplanmıştır. Ona göre, insanların mekân anlayışı, çevremizi kuşatan genel mekânın geniş bağlamı içinde kendileri için tanımladıkları yerleri deneyimleyişlerine bağlıdır. Bir yeri tanımlamak mekânda bir yerin çevresine bir tür sınır çekmeyi gerektirir. Bu tanımlama, daha önce gördüğümüz gibi, Heidegger için öncelikle algılayanın zihnine bağlıdır. Bu sayede yerler kişiler tarafından mekânın genelliği içinde karmaşık ve her zaman değişen şekillerde

tikelleştirilir. Heidegger'e göre mekânın kendisi ancak, yerlerin çevresindeki sınırları tanımlayabildiğimiz bağlam içinde kavranır. Mekân ancak yerleri tanımlayabilirsek oluşur (Heidegger, 1993).

Mimarlık disiplininde yerin kavramsallaştırılması her ne kadar Heidegger'in felsefi metinleri ile başladıysa da Norberg-Schulz'un yerin ruhu ifadesiyle birlikte yaygınlaşmıştır. Günlük yaşam dünyamızın somut olgulardan ve duygular gibi somut olmayan olgulardan oluştuğunu vurgulayan Schulz, tüm bunların birbiriyle ilişkili olduklarını ifade etmektedir. Bu somut ve soyut olgular çevremizi oluşturmaktadırlar. Hareketlerin ve olayların gerçekleştiği çevre için somut bir terim ise yerdir. Herhangi bir olayı, mekâna atıfta bulunmaksızın hayal etmek anlamsızdır. Yer açıkça varlığın ayrılmaz bir parçasıdır ve yer kelimesiyle, madde, şekil, doku ve renk içeren somut ve soyut şeylerden oluşan bir bütünlük ifade ettiğimizin altını çizen Norberg-Schulz tüm bunların birlikte, yerin esasını, çevre karakterinin belirlediğini ve bu karakterin de o yerin atmosferi olduğunu söyler. Dolayısıyla yer, niteliksel bir toplam olgudur. Norberg-Schulz, niteliksel toplamlardan oluşan ve karmaşık yapıda olan yerlerin, analitik bilimsel kavramlar vasıtasıyla açıklanamayacağını söylemekte ve bu çıkmazdan çıkmanın yolunun fenomenoloji olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bugüne kadar fenomenologların temelde ontoloji, psikoloji, etik ve bir ölçüde estetik ile ilgilendiklerini ve günlük çevrenin fenomenolojisine nispeten az ilgi gösterdiklerini söylemektedir. Bu nedenle mimarinin fenomenolojisine gerek olduğunun altını çizmektedir. Norberg-Schulz, mimarlığın amacının bir bölgenin, bir yer haline gelmesini sağlamak ve dolayısıyla söz konusu ortamda potansiyel olarak mevcut olan anlamları ortaya çıkarmak olarak tanımlamaktadır (Norberg-Schulz, 1980).

Yerin yapısını, peyzaj ve yerleşim olarak tanımlayan Norberg-Schulz (1980), bu yapının mekân ve karakter kavramları ile analiz edilebileceğinin altını çizmektedir. Mekân, üç boyutlu organizasyonu ortaya koymakta, karakter ise herhangi bir yerin genel atmosferini yansıtmaktadır. Mekân ve karakter kavramları yaşam alanını ifade etmektedir ve bu iki kavram birbiri ile ilişkilidir. Mekân mevcut literatürde; üç boyutlu geometri olarak mekân ve algılama alanı olarak mekân şeklinde tanımlanabilir ancak bu tanımların yetersiz olduğunu vurgulayan Norberg-Schulz, günlük deneyimlerin sezgisel boyutsal bütünlüğünden soyutlamalar olmadan somut mekândan

bahsedilemeyeceğinin altını çizmektedir ve günlük deneyimler alanı olarak mekânı ele almak gerekliliğini vurgulamaktadır. Karakter ise mekândan daha genel ve somut bir kavramdır.Bir yandan genel kapsamlı bir atmosfere, diğer yandan somut alan tanımlayıcı unsurların şekli ve özüne işaret eder. Herhangi bir gerçek varlık derinlemesine bir karakterle bağlıdır. Bir karakter fenomenolojisi, belirgin karakterlerin araştırılmasının yanı sıra somut belirleyicilerin bir incelemesini içermelidir. Norberg-Schulz genel olarak şunu vurgulamaktadır: her yerde karakter vardır ve bu karakter, dünyanın verdiği temel ruh halidir. Bir yerin karakteri, farklı ışık koşullarını oluşturan durumlar ile değişir, malzeme ve biçimsel yapısıyla belirlenir (Norberg-Schulz, 1980).

Kentsel çevrenin niteliğine önemli ölçüde katkı sağlayan düşey sınırlara veya duvarlara özel dikkat gösterilmesi gerektiğini vurgulayan Norberg-Schulz, Robert Venturi'nin cepheler hakkında yaptığı çalışmaları referans göstererek, pencere, kapı ve çatı gibi cephe elemanlarının karakter göstergeleri ve taşıyıcıları olduğunun altını çizer. Dolayısıyla sınırda karakter ve mekân bir araya gelir (Norberg-Schulz, 1980).

Yerler ülkeler, bölgeler, peyzajlar, yerleşim yerleri ve yapılar olarak bilinir. Günlük dilde yerler, isimle gösterilir. Mekân ise bir ilişkiler sistemi olarak, zarflar ile gösterilir. Bu zarflar günlük yaşantımızda "yanında, içinde, üzerinde, birlikte, sonraki" gibi sözcükler ile ifade edilir ve bunlar, topolojik ilişkileri belirtir. Bununla birlikte karakter, sıfatlar ile gösterilir. Karakter karmaşık bir bütünlük olduğundan birden fazla sıfatla tanımlanabilir. Bu sıfatlar "iki katlı, eski, ahşap" gibi sözcüklerdir. Bu nedenle, günlük dildeki isim, zarf ve sıfatların yer analizinde önemli rol oynayabileceği görülmektedir(Norberg-Schulz, 1980).

Bir yerin yapısı sonsuz durağan, sabit değildir. Bu durumla birlikteyerin ruhunun da mutlaka değişmesi veya kaybolması beklenmez. Yerin ruhunun, insan yaşamı için gerekli bir koşul olduğunu öne süren Norberg-Schulz, herhangi bir yerin doğal olarak belirli sınırlar içinde farklı anlamlar alma kapasitesine sahip olması gerektiğine işaret eder. Ayrıca, bir mekânın farklı şekillerde "yorumlanması" mümkündür. Yerin ruhunu korumak ve muhafaza etmek, esasını her zaman yeni tarihsel bağlamlarda somutlaştırmak demektir. Bu nedenle bir yer, değişen derecelerde bir değişmezliğe sahip olan özellikleri içerir (Norberg-Schulz, 1980).

Günümüzde de mimarlar yerin ruhu meselesini aura, ortam (milieu), atmosfer gibi terimlerle ele almaktadırlar. Bu yöndeki yaklaşımlarıyla İsviçreli mimar Peter Zumthor ve Finlandiyalı mimar Juhani Pallasmaa örnek olarak verilebilir.

Zumthor'un (2006), çalışmalarında ortaya koyduğu atmosfer kavramı mekânın yansıttığı duyusal niteliklere işaret eder. Atmosfer, duyular aracılığı ile algılanabilir ve duygusal hassasiyet ile farkına varılır. Bireyin mekânı deneyimlemeye başladığı andaki edindiği ilk izlenimdir. İnsan mekânla karşılaştığı anda beyninde oluşan ilk mekân görünüşü, oluşan görüntüye bağlı olarak gelen bazı duygular ve anılar mekânsal atmosfer kavramını oluşturur. Zumthor (2006), anlık gelişen tepkilere ve ilk anda edinilen izlenime bağlı olan mimari nitelik (architecturel quality) kavramını, atmosfer oluşturmak için gerekenleri, taslağını çizdiği dokuz ilke ile açıklar: Birincisi "Mimari Varlık"tır ve mimarinin malzemeyle birlikte var olduğunun altını çizer. İkincisi "Malzeme Uyumluluğu" olup malzemelerin bir arada kullanımından doğan etkileşimi anlatır. Üçüncüsü "Mekânın Sesi"dir ve kentin içerisindeki farklı seslerin etkileme gücünden bahseder. Dördüncüsü ise "Mekânın Isısı"dır. Her yapının belli bir ısısı olduğunun ve bu algının fiziksel olduğu kadar psikolojik bir boyutu da olduğunun altını çizer. Beşincisi "Kuşatan Nesneler"dir ve mekânı çevreleyen detayların varlığını temsil eder. Altıncısı "Sakinlik ve Cazibe Arasındalık"tır. Mekân kullanıcısını cezbederek içine almalı, sakinlik içerisinde farklılıklar sunmalıdır. Yedinci ilke "İçerisi ve Dışarı Arasındaki Gerilim" dir. İçeride olma ve dışarıda olma durumunun farklı mekânsal ilişkilere olanak sağladığının altını çizer. Sekizincisi ise "Samimiyet Seviyeleri" olup ölçekten bahseder. Dokuzuncu ve sonuncu ilke ise "Nesnelerin Sahip olduğu Işık" tır ve mekânın sahip olduğu ışık ve gölgeleri anlatmaktadır (Zumthor, 2006).

Zumthor'un eserlerini deneyimleyen Bilgin (2016), İsviçre Alp'lerinde yapmış olduğu ahşap kulübe için "...orada bulunması o kadar doğal ki. Dünyanın o parçası sanki onunla birlikte yaratılmış…" sözleri ile mimara hakkını teslim etmektedir. Zumthor'un malzeme ve ışık değerlerini ve doğal değerleri kullanarak tasarladığı yapılarında fenomenolojik kavrayış ön plana çıkmaktadır. Biçimlerini ve işlevlerini eylemlerimiz üzerinden deneyimlediğimiz gündelik yaşamımızın sahnesini oluşturan yapılı ve doğal çevreler, bizi genişlikler, uzunluklar, malzemeler, renkler, dokular, kokularla donatırlar. Çevremizdeki dünyayla bedenimiz üzerinden ve duyu

organlarımız aracılığıyla ölçerek, görerek, dokunarak, işiterek karşılaşırız. Bireyin algılama edimi, olgusal, duyusal, duygusal ve zamansal koşullara göre değişebilmektedir. Üretimlerimizi şekillendiren ise yaşama bakış açımız ve yaşadıklarımızla ilintilidir (Bilgin, 2016).

Çğımızın önemli mimarlık kuramcılarından olan Juhani Pallasmaa "Görme bizi dünyadan ayırır, diğer duyular ise birleştirir" sözleri ile tüm duyuların algılamadaki önemini ortaya koymaktadır. Mimarlık, grafik tasarım ve şehir planlama gibi mekân tasarım çalışmalarının her alanında dokunsallığın önemini ısrarla vurgular. Pallasmaa'ya göre mekânın fenomenolojisi dünyayı duyular aracılığı ile dokular, renkler, kokular, sesler üzerinden kavrama deneyimidir. Modernist üslubun genel olarak popüler algı ve değerler üzerinden gerçekleşmesi sebebiyle yüzeysel kaldığından ve modernist tasarımların genel olarak anlığa ve göze yuva olduğundan bahsetmektedir. Bunun sonucu olarak da bedeni ve diğer duyuları ve beraberinde anılarımızı, imgelerimizi ve düşlerimizi evsiz bıraktığına değinmiştir (Pallasmaa, 2018).

Yer ve yerin ruhu kavramlarının karşımıza çıktığı bir başka alanda tarihi mimari çevrelerin korunması alanıdır. 20. yy.ın ikinci yarısından sonra United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ve International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) gibi uluslararası kurumlar tarafından geliştirilen uluslararası koruma çalışmalarının temel amacı, dünya genelindeki somut ve somut olmayan değerleri kapsayan kültür varlıklarının çeşitli tehditlere karşı korunmasıdır. 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü'nden günümüze kadar, bu anlamda UNESCO ve ICOMOS tarafından uluslararası ve ulusal düzeyde sözleşme, tüzük ve bildirgeler hazırlanmıştır.

29 Eylül- 4 Ekim 2008 yılında ICOMOS'un 16. Genel Kurulu sonunda kabul edilen "QUEBEC Declaration on The Preservation of Spirit of Place" (Yerin Ruhunun Korunması Hakkında Quebec Bildirgesi) kültürel miras niteliğindeki oluşumların korunması beklenen ve öneriler geliştirilen, somut ve somut olmayan nitelikli değerlerin tümünü barındıran ve yerin ruhu kavramıyla korumaya yönelik ifade edilen kavramlar ve öneriler arasında ilişki kuran yapısıyla önemli bir niteliğe sahiptir.

Bildirgede yerin ruhu, somut (yapılar, sitler, peyzajlar, rotalar, objeler) ve somut olmayan (anılar, öyküler, yazılı dokümanlar, ritüeller, festivaller, geleneksel bilgi,

değerler, dokular, renkler, kokular, vb.) elemanlardan oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, yere anlam, değer, duygu ve gizem veren fiziksel ve ruhsal elemanlar olarak tanımlanmıştır. Yerin ruhu, anıtların, sitlerin ve kültürel alanların karakterini ortaya koyarak, yaşamı daha kapsamlı bir şekilde anlamamızı sağlar. Yerin ruhu, bir biçimde, dünyanın hemen hemen tüm kültürlerinde vardır ve insanın kendi sosyal ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde inşa edilir.

Bildirgede konu başlıkları: "Yerin Ruhu'nu Yeniden Düşünmek", "Yerin Ruhu'na Tehditleri Belirleme", "Yerin Ruhu'nu Korumak", "Yerin Ruhu'nu Aktarmak" olarak dört bölümde toplam 10 madde olarak ele alınmıştır (URL-4).

"Yerin Ruhu'nu Yeniden Düşünmek" bölümünde; yerin ruhunun, maddi olmayan unsurlardan olduğu kadar somut unsurlardan oluştuğunun, bu durumun bir bütün olarak mirasa daha zengin ve daha eksiksiz bir anlam kazandırdığının ve kültürel miras ile ilgili tüm mevzuatta, anıtlar, sitler ile diğer tüm koruma ve yenileme projelerinde göz önünde bulundurulması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bununla birlikte, yerin ruhunu karmaşık ve çok yönlü olmasından dolayı, daha iyi anlamak, korumak ve iletmek için, hükümetlerin ve diğer paydaşların, çok disiplinli araştırma ekipleri ve geleneksel uygulayıcıların uzmanlığına başvurulması önerilmektedir. Ayrıca, yerin ruhu, toplumların değişim ve sürekliliğine duyulan ihtiyaçlara cevap veren sürekli yeniden yapılandırılmış bir süreç olduğundan, zaman içinde bir kültürden diğerine farklılık gösterebildiği, bir yerin çeşitli ruhları olabildiğini ve farklı gruplar tarafından paylaşılabilir olduğu savunulmaktadır (URL-4).

"Yerin Ruhu'na Tehditleri Belirlemek" bölümünde; iklim değişikliği, kitle turizmi, silahlı çatışma ve kentsel gelişim, toplumların dönüşmesine ve bozulmasına yol açtığından, bu tehditleri belirleyerek önleyici tedbirler ve sürdürülebilir çözümler oluşturmak için öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler, hükümet, sivil toplum kuruluşları, yerel ve ulusal miras kuruluşlarının, yerin ruhunun korunmasına yönelik uzun vadeli stratejik planlar geliştirmeleri ve yerel halk ile yerel yetkililerin, yerin ruhunun korunmasından haberdar edilmeleridir. Bununla birlikte, modern çok kültürlü toplumların çoğulcu bağlamına uyarlanmış özel yönetim planları ve stratejileri geliştirilmesi gerektirdiğinin altı çizilmektedir (URL-4).

“Yerin Ruhu’nu Korumak” bölümünde; dünyanın birçok ülkesinde, yerin ruhunun, resmi eğitim programlarında veya yasal koruma kapsamında olmamasından dolayı, forumların kurulması, yerel uzmanlarla danışma toplantıları yapılması ile eğitim programları ve yasal politikaların geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, mirasın maddi ve manevi unsurlarını bütünleştiren envanterlerini geliştirmek için, düşük maliyetle verimli ve etkin bir şekilde kullanılabileceğini göz önünde bulundurarak modern dijital teknolojilerin (dijital veri tabanları, web siteleri)yaygın kullanımları tavsiye edilmektedir (URL-4).

“Yerin Ruhu’nu Aktarmak” bölümünde; yerin ruhunun esas olarak insanlar tarafından aktarıldığı kabul edilerek, bu aktarımın korunmasının önemli olduğunun altı çizilmektedir. Bununla birlikte, ilgili toplulukların iletişimi, en etkili biçimde kullanması, koruması ve geliştirmesi önerilmektedir. Yerin ruhunu kavramak için yerel toplulukların, genç kuşakların ve aynı zamanda bölgeyle ilişkili farklı kültürel grupların, yerin ruhunun yönetimi, politika oluşturma ve örgütlenme sürecine katılmaları tavsiye edilmektedir (URL-4).

Quebec bildirgesinde yerin ruhu konusu her ne kadar korunması gerekli alanlar üzerinden ele alınmış olsa da tüm yapılı çevreler için geçerlidir. Yerin ruhu sadece tarihi alanlarda veya korunması gerekli bölgelerde değil, insan yaşamının halen veya bir dönem sürdüğü tüm yapılı çevrelerde var olan bir kavramdır.

1.4. Ara Değelendirme

Mekân-yer ilişkisi, tezin bu bölümünde literatür taraması ile kavramsal olarak, yer ve yerin ruhu kavramlarıyla birlikte çeşitli disiplinlerin bakış açılarını anlayabilmek amacıyla geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Daha sonra bu ilişki mimarlık alanı ile sınırlandırılarak disiplinin içerisindeki anlamları ve yakın tarihsel süreçleri incelenmiştir.

Mekân-yer ilişkisinde mekânın yere dönüşüm süreci algılama ve anlamlandırmayı kapsamaktadır. Algılamada birey ve mekân arasında duyular, önceki deneyimler ve uyarıcılar aracılığı ile bir alışveriş gerçekleşmektedir. Anlamlandırma ile bireyin belleğinde mekân imgeye dönüşmekte ve oluşan belleği sayesinde yaşadığı çevreyle bağ kurmaktadır. Değişime uğrayan mekân artık farklılaşmış ve anlamlı bir alana

dönüşmüştür. Böylece mekân sadece sınırları olan bir kavram olmaktan çıkmış ve bir anlamlar bütünü olan yere dönüşmüştür.

Yer kavramı, yaşantının geçtiği alanda, bireyin de duyularıyla algıladığı ve imgelediği şekliyle, oraya ait olan somut ve somut olmayan tüm değerlerin varlığıyla, aynı bölgede yaşayan insanların ortak kullanımına elverişli olacak şekilde günümüz koşulları altında, mekân ve karakterin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve değişerek sürdürülmeye açık olan alana karşılık gelmektedir. Yerin, zaman içerisinde biriktirdikleri ise onun anlamını ve ruhunu oluşturur. Yerin ruhu, mekân ile yerin organik bağından, bu ikisinin etkileşiminden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca o yerdeki kültür ve geleneksel mimarinin, çevre koşullarının temelindeki gizli güç olarak açıklanmaktadır. Burada ifade edilen ruh kavramı yerin bireye hissettirdikleridir.

Mimarlıkta, modernizmin ve küreselleşmenin de etkisiyle yer kavramı üzerine iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, yerin öneminin kalmadığını savunurken, diğeri ise yerin hala önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu tez yerin önemli olduğunu savunan yaklaşımlara yer vermektedir. Bunlar, yer kavramını, bölgenin coğrafi ve üzerinde yaşayan toplumun kültürel özellikleri açısından ele alan bölgeselci yaklaşım, bu yaklaşımın eksik noktalarını tamamlamak amacıyla öne sürülen eleştirel bölgeselci yaklaşım, varlık ve deneyim alanı olarak ele alan yaklaşımlar yanında son yıllarda tarihi bölgelerde koruma anlayışı içinde savunan yaklaşımlardır(Şekil 1.3).

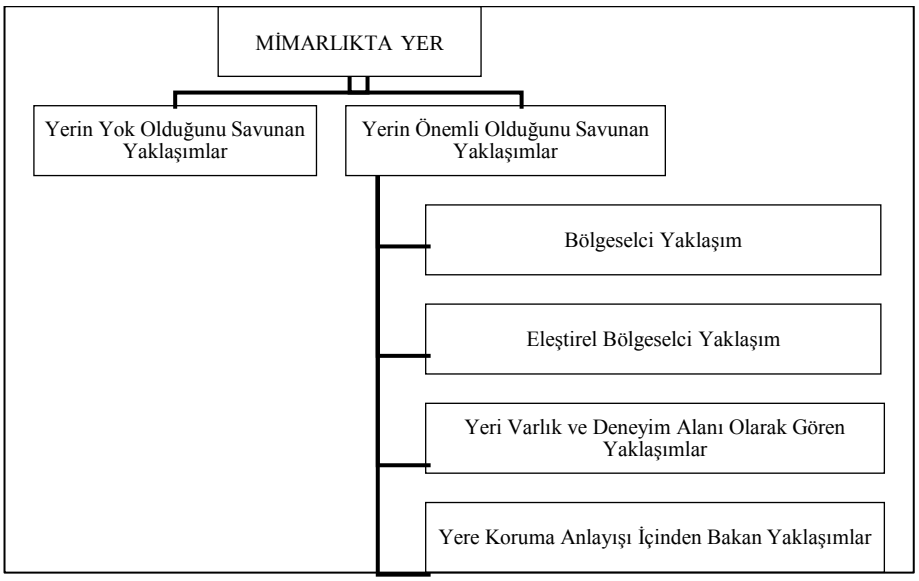

Şekil 1.3. Mimarlıkta yer yaklaşımları

Bu bölümde mimarlık alanında bahsedilen tüm yaklaşımlar veya yerin ele alınış biçimleri, bir anlamda yer yaratma ve yeri anlama üzerine olan yaklaşımlardır. Mimarlık disiplininde araştırmalarımızda karşılaştığımız yer arama ya da yer yaratma üzerine yoğunlaşan bu yaklaşımlardan Bölgeselcilik adı altında başlayan yer arayışı, çoğu zaman coğrafi, kültürel ve tarihsel olanın korunması ve aktarılması ile kısıtlı kalmış olsa da, eleştirel bölgeselcilik yaklaşımı ile kısmen yerin ruhu ve teknoloji dahil edilmiş, birey ve duyuların gerekliliğinin farkına varılmıştır. Heidegger'in temellerini attığı, Norberg-Schulz'un geliştirdiği varlık ve deneyim alanı olarak ele alınan yer yaklaşımı ise Zumthor, Pallasma gibi mimarlar tarafından çok duyulu mimarlık alanına genişletilmiş ve yerin ruhu, atmosfer gibi kavramlarla ele alınması gerekliliği ortaya koyulmuştur. Yer ve yerin ruhu kavramlarının koruma alanında ele alınması ise yerin somut ve somut olmayan bileşenlerin bir araya gelmesi ile oluştuğu gerçeğinin bir kez daha altını çizmiştir.

Yerin önemli olduğunu savunan bu yaklaşımlar, Tablo 1.1.'de temsilcileri, ilkeleri, uygulama alanları ve eleştirel yönleri başlıkları altında özetlenmiştir. İlkeleri incelendiğinde, yer kavramının giderek içinin doldurulduğu gözlemlenmektedir. Yerin somut ve somut olmayan bileşenlerden oluşan bir anlam bütünlüğü olduğu ve yerin ruhunun ancak bireyin duyuları aracılığı ile anlaşılabileceği açıkça görülmektedir. Bu yaklaşımlar uygulama alanları açısından incelendiklerinde yapı ölçeğinde sınırlı kalan yaklaşımların geçerliliklerini kaybettikleri görülmektedir. Yerin anlaşılabilmesi için hem yapı ölçeğinde hem de kentsel ölçekte ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yaklaşımların eleştirileri göz önüne alındığında ise çok kültürlü toplumların yaşadığı kentsel alanlarda, teknolojinin ve güncel koşulların değerlendirildiği, sadece korunacak tarihi çevrelerde değil tüm yapılı çevrelerde yer ve yerin ruhu kavramlarının anlaşılması, korunması ve sürdürülmesi gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 1.1.).

Yaklaşımların ilkeleri Tablo 1.2.'de sınıflandırılarak yeri oluşturan temel bileşenlerin, yapılı çevreye ilişkin bileşenler, doğal çevreye ilişkin bileşenler, topluma ilişkin bileşenler ve bireye ilişkin bileşenler oldukları ortaya konmuştur.

Tablo 1.1. Mimarlıkta yerin önemli olduğunu savunan yaklaşımlar

MİMARLIKTA YERİN ÖNEMLİ OLDUĞUNU SAVUNAN YAKLAŞIMLAR				
	BÖLGESELCİ YAKLAŞIM	**ELEŞTİREL BÖLGESELCİ YAKLAŞIM**	**YERİ VARLIK VE DENEYİM ALANI OLARAK GÖREN YAKLAŞIM**	**YERE KORUMA ANLAYIŞI İÇİNDEN BAKAN YAKLAŞIM**
TEMSİLCİLER	LewisMumford	Alexander Tzonis, LianeLefaivre, KennethFrampthon	Martin Heidegger, ChristianNorberg-Schulz, Peter Zumthor, JuhaniPallasma	UNESCO, ICOMOS
İLKELERİ	-Araziye özel koşullar(topografya, iklim vb.) -Yerel malzeme, -Bellek, -Kültürel veriler, -Etnik ve sosyal ilişkiler, -Tarihsellik.	-Araziye özel koşullar(topografya, iklim vb.), -Yerel malzeme yanında yabancı kaynaklar, -Bellek, -Kültürel veriler, -Etnik ve sosyal ilişkiler, -Tarihsellik, -Bireye ait duyusal özellikler, -Teknoloji -Yerin ruhunun korunması.	-Çevresel koşullarla uyumlu, zamana ve farklı ışık koşullarına göre değişim gösteren, -Malzeme, şekil, doku ve renk içeren, -Anlam barındıran, aidiyet hissedilen, -Kültürel özellikler taşıyan, geleneksel unsurlara sahip, kimlik barındıran, -Yaşamı görünür kılan, toplumsal özellikleri yansıtan, hareketlerin ve olayların geçtiği, -İlişkilere olanak sağlayan günlük deneyimler alanı, -Tarihselliği olan -Fenomonolojik olarak anlaşılabilen, -İşlevsel, -Mekân ve karakterden oluşan ve sınırlarla tanımlanabilen.	-Somut unsurlar(binalar, nesneler vb.), -Somut olmayan unsurlar(anılar, anlatılar, yazılı belgeler, festivaller vb.), -Çok katılımlı koruma yaklaşımı, -Çok kültürlülük, -Güncel teknolojinin kullanımı, -Yerelliğin önemi, -Yerin ruhunun korunması.
UYGULAMA ALANLARI	-Yapı ölçeğindedir, -Tasarıma yöneliktir.	-Yapı ölçeğindedir ve kentsel alanı kapsamamaktadır, -Yer yaratma üzerine hazırlanmış ilkeler, mimarlar için tasarım kılavuzu niteliğindedir.	-Kentsel alan ölçeğinde ele alınmıştır, -Hem korumaya hem de tasarıma yöneliktir.	-Yapı ölçeğini ve kent ölçeğini birlikte barındırmaktadır, -Koruma altındaki tarihi niteliklere sahip geleneksel çevrelerde korumaya ve restorasyon projelerine yöneliktir.
YAKLAŞIMIN ELEŞTİREL YÖNLERİ	-Tutucudur, -Günümüzde etkisini kaybetmiştir, -Kısıtlı bir şekilde sürdürülebilir mimariye evrilmiştir.	-Yer ve teknolojiye eşit mesafede durma çabası, -Evrensel stili reddetmesi, -Geleneksel yapım sistemlerini kullanması, -Teknolojiyi sadece araç çerçevesinde kullanması -Çok kültürlü bir yaşama açıklık getirmemesi.	-Çok kültürlülüğe cevap vermemektedir, -Bu alandaki çalışmaların çoğu tarihi alanlardadır, -Günümüz kentlerine öneri getirmemektedir.	-Yer ve yerin ruhu kavramlarına koruma alanları sınırlarında ele almaktadır.

Tablo1.2. Mimarlıkta yerin önemli olduğunu savunan yaklaşımlara göre yerin bileşenleri

MİMARLIKTA YERİN ÖNEMLİ OLDUĞUNU SAVUNAN YAKLAŞIMLARA GÖRE YERİN BİLEŞENLERİ				
YAKLAŞIMLAR / BİLEŞENLER	**BÖLGESELCİ YAKLAŞIM**	**ELEŞTİREL BÖLGESELCİ YAKLAŞIM**	**YERİ VARLIK VE DENEYİM ALANI OLARAK GÖREN YAKLAŞIM**	**YERE KORUMA ANLAYIŞI İÇİNDEN BAKAN YAKLAŞIM**
Yapılı Çevreye İlişkin Bileşenler	-Yerel malzeme	-Yerel malzeme -Yabancı kaynaklar	-Mekân ve karakterden oluşan ve sınırlarla tanımlanabilen -Malzeme, şekil, doku ve renk içeren	-Somut unsurlar(binalar, nesneler vb.) -Yerelliğin önemi
Doğal Çevreye İlişkin Bileşenler	-Araziye özel koşullar(topografya, iklim vb.)	-Araziye özel koşullar(topografya, iklim vb.)	-Çevresel koşullarla uyumlu, -Zamana ve farklı ışık koşullarına göre değişim gösteren	
Topluma İlişkin Bileşenler	-Tarihsellik -Bellek -Etnik ve sosyal ilişkiler -Kültürel veriler	-Tarihsellik -Bellek -Etnik ve sosyal ilişkiler -Kültürel veriler	-Tarihselliği olan -Toplumsal özellikleri yansıtan, -Hareketlerin ve olayların geçtiği, -İlişkilere olanak sağlayan günlük deneyimler alanı -Kültürel özellikler taşıyan, geleneksel unsurlara sahip, kimlik barındıran	-Çok katılımlı koruma yaklaşımı -Yerin ruhunun korunması -Somut olmayan unsurlar(anılar, anlatılar, yazılı belgeler, festivaller vb.) -Çok kültürlülük
Bireye İlişkin Bileşenler		-Bireye ait duyusal özellikler	-Fenomonolojik olarak anlaşılabilen -Anlam barındıran, aidiyet hissedilen -İşlevsel	

Günümüzde mimarlık alanında, bazı uzmanlar her ne kadar artık yer bağlamının yok olduğundan bahsediyor olsa da, yerin insan ve dünya arasındaki bağ kurma noktası olduğu göz ardı edilmemelidir. Mimar, bir arsa veya arazi içinde bir yapı yapıyor gibi görünse de gerçekte oluşmuş doğal ve yapılı çevre içinde yapısını tasarlar. Bu nedenle tasarlanacak yapının bulunduğu yeri anlamak büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümde yere dair temel kavram araştırmaları sonucu ulaşılan "yer, yapılı çevreye ilişkin bileşenler, doğal çevreye ilişkin bileşenler, topluma ilişkin bileşenler ve bireye ilişkin bileşenlerden oluşur, yapılı çevre ile diğer bileşenler arası ilişki o yerin ruhunu oluşturur, yerin ruhu bireyin mekânla kurduğu ilişki ve deneyimler sonucu hissedilen anlamlar bütünlüğüdür" varsayımı ile birlikte bir sonraki bölümde, yerin içerisindeki anlamı keşfetmek amacıyla "anlam" üzerine yaklaşımlar incelenecektir.

2. MİMARLIKTA YER VE YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR VE ÇALIŞMALAR

2.1. Anlama Yönelik Yaklaşımlar ve Mimarlık İlişkisi

Bir kenti veya kent parçasını anlamak, o yerin bileşenlerinin birbirleriyle ilişkilerini kavramayı; yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal ve bireye ait çevre gibi gündelik yaşama ait katmanları çözümleyerek bunların ilişkilerini anlamayı içerir. Bir yeri anlamak, o yerin geleceğine dair kestirim yapabilmek, herhangi bir müdahalede bulunabilmek için gereken ön adımdır. Bu nedenle mimaride de yapılı çevreyi anlamlandırabilmek ve özünü kavrayabilmek için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Bu kapsamda, yapılı çevrenin bilgisinin üretilmesi, dilbilim, antropoloji, psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerin yöntemleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bilgi yorum temelli hermeneutik, yaşantı ve deneyim merkezli fenomenoloji ile göstergelere dayanan semiyoloji kaynaklıdır.

2.1.1. Hermeneutik ve mimarlık

Türk Dil Kurumu'nun Felsefe Terimleri Sözlüğü (URL-5) bölümünde "yorumsama" olarak karşılığı bulunan hermeneutik çok eski tarihlere dayanan bir yaklaşımdır. İsmini Eski Yunan haberci ve bilge tanrısı Hermes'ten alan yaklaşımın kökleri, Orta çağda kutsal metinleri anlamak üzerine oluşturulmuş yönteme dayanır ve yorum bilim olarak da Türkçeye çevrilebilir. Hermeneutik için her zaman temel amaç metni doğru anlamak olmuştur. Önceleri kâinatı bir kitap gibi okumaya ve anlamaya çalışan insanoğlu daha sonra İlahi varlık tarafından gönderilen mesajları okumaya ve anlamaya çalışmıştır. Hermeneutik, felsefede ve sanatta bir nesnenin yorumlanması olarak kabul edilir. Anlaşılmaz olanı anlama ya da doğru anlama; sadece yazılı bir metin için değil, doğrudan insanın en başından itibaren, çevresiyle ve doğayla olan iletişiminde ifade ve anlam ayrımına gittiğinden yaşamın her alanında ve gündelik yaşamda ihtiyaç duyduğu önemli bir olgudur. Hermeneutik, metinlerin ve

dünyada anlamlandırılmayı bekleyen imgelerin birden fazla anlam taşıdıklarını ifade eder. Yorumcunun görevi ise asıl ve daha derin anlamı ortaya çıkarmaktır. Okuyucunun derindeki anlama ulaşabilmesi için metnin yapısını bir bütün olarak algılaması ve kendi yorum deneyimleri ile bu yapıyı ortaya çıkarması gerekir. Yazarın kastettiği, okurun anladığı ve metnin bizzat kendisinin kast ettiği anlam arasındaki bağların ortaya çıkarılması metnin anlaşılmasına olanak tanır. Bundan dolayı yorum bilim, doğası gereği sezgisel bir yöntem kullanır. Hermeneutik yaklaşım metni anlamak için onun oluşum sürecinin tersi bir yol izlenmesi gerektiğini düşünür; yani yorumcu metnin içindeki kavramdan yola çıkar ve ancak en son aşamada yazarın başlangıçtaki niyetine ulaşmaya çalışır, sezgisel bir yolla yazarın çıkış noktasını tahmin eder (URL-6).

En geniş anlamıyla, hermeneutik, yorumlamanın teori ve pratiğidir. Hermeneutik değerlendirmede anahtar nokta, metnin yaratıcısının, yapıtının veya öneminin yorumlanmasında mevcut olmamasıdır. Bu nedenle, hermeneutik araştırmacı, metnin kendisi aracılığıyla anlamları keşfetmenin yollarını bulmalıdır (Seamon, 2014).

Düşünce tarihi içinde Aristoteles'e kadar dayanan ve başlangıçta, sadece bilimsel-felsefi metinlerin yorumu anlamına gelen hermeneutik, Rönesansın hümanizm akımı içinde Antik metinlerin yorumu olarak kullanıldı (Tunalı, 2013). Hermeneutik, açımlama sanatına ulaşmak amacıyla tekil kuralların bir araya getirilmesiyle inşa edilmiştir. İlk kez Alman düşünür Schleiermacher, bu kuralların arkasına, anlamanın analizine, anlamayla amaçlanan bilginin kendisine yönelmiştir ve açımlamanın yardımcı araçlarının, sınırlarının ve kurallarının imkânını, anlamanın özüne ilişkin bu bilgiden türetmiştir. Anlamayı, sadece yazılı eserler üretme süreciyle kendisinin kurduğu canlı ilişki içinde, bir yeniden-kurma olarak analiz etmiştir. Bir yazılı eserin meydana çıktığı yaratma sürecini kendinde hissetmeyi, sezmeyi ve kavramayı, bir eserin bütününü yazılı işaretlerden ve yaratıcısının niyet ve düşünce tarzından hareketle anlamak dediğimiz diğer sürecin bilgisi için gerekli koşul saymıştır (Dilthey, 1999).

Hermeneutiği, Schleiermacher, evrensel bir anlama ve açımlama öğretisi haline getirmiştir. 19.yy'ın başlarında tüm metinlere uygulanabilecek bir anlama yöntemi olarak tasarlayarak anlama sorununu evrenselleştirmiştir. Bu anlayışta dilin rolü ön

plana çıkmış ve yazılı esere bağımlı kalan filolojik yorumlamanın sınırları ilkece aşılmak istenmiştir. Schleiermacher'in konuşma ve insanların birbirini anlaması zemininde hermeneutiği temellendirmesi, yaklaşıma yeni bir derinlik kazandırmıştır (Grondin, 2017; Gadamer H. G., 1995).

Hermeneutik etkinliği daima bir başka dünyaya ait bir anlam bağlanımını o an içinde yaşanılan dünyaya aktarma/çevirme etkinliği olmuştur. Schleiermacher, hermeneutikte metnin esas alınan normatif anlamını arka plana çekmiştir. Anlama, metnin dehalar-arasılık temelinde üretken tekrarıdır. Böylece Schleiermacher bir metafizik kavrayıştan hareketle, yaşamanın tekilleştirici bir ilgi ile anlaşılması gerektiğini savunmuştur. (Gadamer H. G., 1995). Anlama kavramını ciddiyetle ele alışı, kendisinden sonra gelen hermeneutik düşünürlerin çalışmalarını da büyük oranda etkilemiştir.

19. yüzyılda hermeneutiği tinsel bilimlerin "anlama" yöntemi olarak belirleyen Dilthey, yaklaşımı şöyle tanımlamaktadır; "Hermeneutik, yazılı olarak saptanıp kâğıda dökülmüş yaşama dışlaştırmalarının öğretisidir" (Bollnow, 1995).Bu durumda hermeneutik, açımlamanın ve dolayısıyla en genelinde anlamanın bilimsel/yöntemsel formunu ortaya koymalıdır. Dilthey, filolojik yorumlama sanatının tarihinden başlayarak, bir açımlama öğretisi olarak hermeneutiğin niteliğini araştırmaya çalışmıştır (Bollnow, 1995).

Hermeneutik, yazılı eserlerin açımlanması sanatının öğretisidir. Yazılı eserlerin tinsel yaşamı ve tarihi anlamamız bakımından önemi, insanın içselliğinin kuşatımlı, kapsayıcı ve objektif olarak anlaşılır ifade kalıbının sadece dilde bulunmasında yatmaktadır. Bu nedenle, anlama sanatı, kendi merkez noktasını, insan varoluşunun yazıya geçmiş mirasının açımlanması veya yorumlanmasında bulmaktadır. Bir eserin bütününün anlaşılması tekil sözcüklerin, bunlar arasındaki bağıntıların ve eserin bütününün anlaşılmasını gerektirmektedir. Bu döngü, tek bir eser ile o eseri yaratanın düşünce tarzı ve gelişimiyle bağıntıya sokuldukça tekrarlanır ve aynı döngü eserin ait olduğu yazın türüyle bağıntıya sokulduğunda bir kez daha tekrarlanır. Hermeneutik yöntemin amacı, yazarı, onun kendisini anladığından daha iyi anlamaktır. Bu ilke, bilinçsiz yaratım üzerine bir öğretinin zorunlu ilkesidir (Dilthey, 1999).

İnsan mutluluğunun önemli bir kısmının, diğer insanların psişik hallerine katılmaktan, bu psişik halleri kendimizde hissedip yaşamaktan kaynaklandığını öne süren Dilthey (1999)'e göre filolojik ve tarihsel bilginin tamamı, bu tekli anlamanın objektiflik düzeyine yükseltilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise, ancak algılanan şeylerin bizde yeniden kurulması yöntemi sayesinde olmaktadır ve duyulara dıştan verili olan işaretler aracılığıyla içsel gerçekliğin bilinmesini sağlayan bu yöntemin adı anlamadır. Anlama çeşitli dereceler göstermektedir ve bu dereceler öncelikle "ilgi" ye bağlıdır, onun tarafından koşullandırılmaktadır. İlgi sınırlı ise anlama da sınırlıdır (Dilthey, 1999).

"Hermeneutik ve Tin Bilimler" adlı kitapta yer alan Dilthey (1999)'in el yazılarından bölümler yer almaktadır ve bu bölümlerde Dilthey altı ilke ortaya koymaktadır. Dilthey'e göre Hermeneutik yöntemin amacı, yazarı, onun kendisini anladığından daha iyi anlamaktır. Dilthey, birinci ilkede, anlamayı, psişik yaşamın duyusal olarak verili işaretlerinden, belirtilerinden yola çıkarak yaşamın bilgisine ulaşma süreci olarak adlandırmaktadır. İkinci ilkede, psişik yaşamın duyusal yoldan kavranılabilir olan işaretleri, belirtilerinin çok çeşitli olabileceğinin ve bunların anlaşılmasının, bu bilgi türünün, tarzının kabul edilmiş koşullarıyla verili olan ortak işaretler aracılığıyla sağlanmak zorunda olduğunun altını çizmektedir. Üçüncü ilkede, yazıya geçip sabitleşmiş yaşam işaretlerinin ve dışlaştırmaların ustalıklı anlaşılmasının açımlama olduğunu, açımlamanın, kişisel bir sanat eseri olduğunu ve onun en mükemmel şekilde uygulanmasının açımlayıcının dehasını gerektirdiğini belirtmektedir. Bununla birlikte açımlama, ilgiye bağlıdır; ilgi ise o yazarla koşut bir yaşamla, yazar üzerine sürekli inceleme yapmakla yükselebilecektir. Dördüncü ilkede, açımlama sanatının kurallara bağlı olarak geliştiğini, bu kuralların, sanatın yöntemlerinde olduğunu belirtmekte, yazı yoluyla sabit hale gelmiş yaşam ifadelerini anlamanın öğretisinin hermeneutik olduğunu vurgulamaktadır. Beşinci ilke, anlamanın, tin bilimleri için temel yöntem olduğu ilkesidir. Tin bilimlerinde de her soyut ilke, yaşantıda olduğu şekliyle, anlaşılabilir olduğu haliyle ve ruhsal yaşamla ilişkisi aracılığıyla doğrulanabilir. Altıncı ilkede ise, anlamanın tin bilimlerinin temellendirilmesi bakımından mantıksal ve yöntemsel analizinin gerekliliğinin altını çizmektedir (Dilthey, 1999).

Açımlama sanatı olarak da bilinen hermeneutik, önceleri metin açımlamalarıyla sınırlı kalmış ancak 20. Yüzyılda anlama ve açımlamayı insan varoluşunun temel nitelikleri

olarak gören bir felsefe haline gelmiştir. Heidegger, birçok hermeneutik tarihçisine göre, çağdaş hermeneutik çalışmalarına yön veren en önemli isimdir**.** Hermeneutik bu dönemde yepyeni bir boyut kazanmıştır, çünkü Heidegger, geleneksel hermeneutikçiler gibi bir yaşam felsefesi kurma ya da yöntemsel bir arayış çabasında değildir. Onun ontolojik temelli anlayışında hermeneutik, ne metin yorum kurallarına ne de din bilimlerine ait bir yönteme işaret eder. Varlıkbilimsel araştırmanın yöntemi "Hermeneutik" tir ve varlığın yorumlanışı olarak hermeneutik, varoluşun varoluşsallığının analitiğidir (Heidegger, 2004).

Geleneksel hermeneutiği eleştirerek bir anlamda çağdaş hermeneutiğin kurucusu sayılan Gadamer, Heidegger'i takip ederek hermeneutiği ontolojik bir zemine yerleştirmeye ve evrenselleştirmeye çalışmıştır. Gadamer'e göre hermeneutik, yaşam terimiyle kapsanan bütün alanlarda kendini gösterir ve bilimsellik iddiası taşımaz. Ona göre hermeneutik, tin bilimlerine yardımcı bir yaklaşım olmanın ötesinde etkin, işlevsel bir tarih bilincidir. Gadamer, "Truth and Method" (Hakikat ve Yöntem) çalışmasında, kısmen Dilthey'i, fakat daha fazla Heidegger'i kaynak göstererek, toplumsal bir eylemi anlama çabasında başvurulacak en uygun modelin bir metni yorumlama modeli olduğunu ileri sürmektedir. Bakış açısı, nedenlerle ya da bir yasalar sistemiyle değil, tamamıyla bir bütünün parçaları açısından ve bu bütünün parçalarını da bütünün anlamına yaptıkları katkı açısından anlamaya çabalamanın döngüsel süreciyle ilgilidir (Gadamer, 2008).

> "...bütünü detaylar üzerinden anlamalıyız ve detayları da bütün üzerinden....Eski retorikte köklenen bu kuralı, modern hermeneutik, anlama sanatına getirir.Bu her iki durumda döngüsel bir ilişkidir. Güncel bir anlamada, bütünün zihinde canlandırılan anlamının beklentisi, parçaların bütün tarafından belirlenmesi, aynızamanda bütünün parçalar tarafından belirlenmesine dönüşür." (Gadamer, 2008)

Gadamer'e göre anlama, düzenlenmiş, yöntemsel, önyargısız teknikler sorunu değil, varoluşçu anlamda bir karşılaşma, kendimizden kökten bir biçimde farklı olan bir şeyle yüzleşmedir. Geleneksel hermeneutik kuram, bir nesneyi kendinde anlamayı amaçlayan bir özne varsayar. Bu, öznenin nesneye peşin hükümler olmaksızın yaklaşarak, mümkün olduğunca açık zihinli ve önyargısız olması gerektiği anlamına gelir. Bunun tersine, Gadamer için anlamayı ilk planda mümkün kılan, peşin hükümler ya da önyargılardır ve tarihsel tesir ya da metnin etkili oluşuna ilişkin farkındalığımızdır. Anlama, kendi anlamlar ufkumuzu unutma ve kendimizi yabancı

metinlerin ve toplumların ufuklarının içine yerleştirme sorunu değil, kendi ufkumuzu onların ufuklarıyla karıştırıp birleştirme ya da kaynaştırma demektir. Gadamer'e göre, hermeneutik kuram, edebî metinleri yorumlamaya ilişkin kendine özgü bir tarza çok fazla ilgi göstermiş, yasal ya da teolojik yorumlara çok eğilmemiştir. Burada asıl sorun, bir metnin yalnızca daha iyi anlaşılması değil, fakat onun hayatımızla fiilî anlamda birleşmesidir. Gadamer için, anlamaya çalıştığımız şey ontolojik bir sorundur. Önyargılarımız, bir bilgi koşulu olması nedeniyle bilgiye engel değildir, çünkü onlar tarihsel geleneğimizle ilişkimizin temel yapısını oluşturur. Gadamer'in iki merkezî ilkesi, hermeneutiğin evrenselliği ve tarihselliğidir. Heidegger için olduğu gibi, Gadamer için de "anlaşılabilir olan varlık dildir". Gadamer, önyargıları olumlu olarak değerlendirmiş ve hermeneutikteki uygulama boyutunu önemsemiş, tarihsel anlamanın olaylardan değil, bugün için taşıdıkları anlamlardan oluştuğu bir kavramsallaştırmaya değer vermiştir (Outhwaite, 2013).

Derrida ise, merkezî düşünceler ya da tezler üzerinde değil, birçok yorumcunun göz ardı ettiği marjinal metaforlar ve retoriksel aygıtlar üzerinde durmaktadır. Metni okumayı mümkün kılmayı amaçlayan yorumcuların tersine, Derrida onu okumamayı mümkün kılmak istemektedir. Derrida metnin anlamını yeniden kurmak yerine, onu sökmek üzere bir yöntem geliştirmiştir. Bu yapı söküm, yalnızca metnin etkisinin nasıl bir duygu verdiğini değil, aynı zamanda metnin bu yanılsamayı kasıtlı olarak devam ettiren retoriksel aygıtlara sahip olduğu sürece, onun kendisine karşı nasıl etkide bulunduğunu da açığa çıkarmaktadır. Bir metin, belki de bir mesaj ileten, fakat daha genel bir biçimde kendisine dışsal olan bir gerçekliği temsil eden ya da böyle bir gerçeklik yaratan, birleştirilmiş, tutarlı bir bütün olmada başarılı olmuşsa etkide bulunacaktır. Bir yorumlama, asla son yorumlama olduğu iddiasında bulunamaz ve yapı söküm pratiği, yorumlamaların çoğalmasına, çeşitlenmesine yol açmaktadır (Hoy, 2013).

Hermeneutik üzerine yapılan tüm bu çalışmaların sonucunda her araştırmacının kendinden önce gelen düşünürlerden etkilendiği ve döneminin şartları içerisinde özgün değer katarak günümüze taşıdıkları açıkça görülmektedir. Sözü geçen düşünürlerin çoğu hermeneutik araştırmalarını yaparken yaşantı kavramının içerisinde değerlendirmişlerdir. Yer kavramı, bir başka deyişle yaşantının geçtiği yaşam alanı, mimarlık disiplininin merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle yaşantının geçtiği yerin

anlamının hermeneutik yaklaşımla irdelenmesi mimarlık alanında başvurulabilecek çözümler arasındadır.

Aydınlı (2008)'ya göre eşzamanlı mekân, zaman ve yaşam ilişkisi, mekânsal deneyimin derin anlamını açıklamaktadır. Bu şekilde bakıldığında zaman, mekân içinde yer alan tüm etkinliklerin olup bittiği geçmişi, şimdiyi ve geleceği birbirine bağlayan bir olgu olarak kabul edilir. İçinde bulunulan mekânın şimdi ile ilişkisi, geçmişin hatırlanması ve geleceğin sezinlenmesi ile bir arada olduğunda mekân, mekânsal olana dönüşmektedir. Mekânsal deneyimi anlam katmanları üzerinden anlamak ve açıklamak için, öznel ve nesnel değerlerin eşzamanlı birlikteliğini ve tüm ilişkilerin sarmal döngüsünü öngören hermeneutik anlama yöntemine, yorum bilime başvurulur (Aydınlı, 2008).

Aydınlı (2004) hermeneutiği, günümüzde felsefe mimarlık ilişkisine farklı bir boyut kazandıran, mekânı kendi özüne dönük varlık karakteri olarak ele alan ve onu insan edimine dönüştüren bir anlayış olarak tarif etmektedir. Aydınlı (2004)'ya göre hermeneutik, mekânın sahip olduğu "öz"ün bir anlam varlığı olarak kavranmasına ve yorumlanmasına dayanmaktadır. Hermeneutik görüşe göre mekân, bir tarafta yorumlanan öz, diğer tarafta yorumlayan özne ile varlık kazanmaktadır ve her iki taraf birbirine karşı duran, aynı zamanda da birbirini açıklayan etkileşimli bir ilişki içinde, kendini yeniden gösteren bir şey olarak, üretken yorum kavramını ortaya koymaktadır. Yaşantı kavramının, sosyal, psikolojik, kültürel, tarihsel etki alanları ile ilişkisi içinde yer kavramına dönüştüğünün altını çizen Aydınlı (2004)'ya göre, algılanan nesne ve algılayan özne arasındaki yansıtmacı ilişkide bireyin içindeki ve çevresindeki yaşam enerjisi ile sürekli oluş halinde kendini gösteren yaşanan bir gerçeklik olan yaşantı ortaya çıkmaktadır. Gadamer, kültürel ve toplumsal yaşamın pratik eylemlerden kaynaklandığına ve yaşantı kavramının pratik akıl yoluyla mekânı anlama ve yorumlama edimine ışık tutacağına dikkat çekmektedir. İnsanın içinde yaşadığı durumu sorgulaması, yapıt ile yorumcunun ufkunun soru-cevap diyalektiği ile birlikte var olması, yaşantı kavramına açıklık kazandıran bir ortamı tanımlamaktadır ve bu bir iletişim ortamıdır. Gadamer'e göre mekânsal oluşum, teorik akıl yerine, pratik akıl ile açıklanabilen ben-sen iletişim modeline dayanan bir yorum bilgisi gerektirmektedir. Yöntem olarak oyun adını verdiği diyalektik hermeneutik, mekân yorumunda önemli bir yere sahiptir. Özne nesneyi uzaktan izlemez, nesne anlama edimini paylaşan bir

taraf olarak kabul edilir. Özne nesne birlikteliğine farklı bir boyut getiren Gadamer, yaşanan gerçekliği, geçmiş ve gelecek zamanla ilişkisi içinde değerlendirmektedir. Bu ilişkiyi kurgulayan soru sorma-yanıt alma süreci ile "hakikat"i açıklamaktadır. Oyun her defasında yeniden kurgulanmakta ve yenilenen bir özellik göstermektedir. Gadamer'e göre yaşantı, anlama ve yorum bilgisini elde etme yöntemidir. Bir öznenin karşısında, kendisinden uzakta duran bir nesneye, belli sonuçlar elde etmek amacıyla uygulamış olduğu bir soru-cevap diyalektiğidir (Aydınlı, 2004).

Algılanan mekân ve algılayan özne arasındaki karşılıklı ilişkide ortaya çıkan mekânsal deneyim, geçmiş, şimdi ve gelecek zamanı içine alan bedensel kavrayıştır (Merleau-Ponty, 2016). Aydınlı (2008), bu kavrayışın, mekânın bir metin olarak okunabilmesine olanak sağladığının altını çizer. Mekânsal deneyimde yönelmişlik, mekânın nedenselliğini okuyabilme ve olasılıklarını yakalayabilme potansiyelini de içinde barındırır. Yorumcunun ufku ve mekânın sağladığı olanaklar arasında, soru-yanıt diyaloğu ile ufukların kaynaşmasını sağlayan bir iletişim ortamı oluşur. Bu anlamda bir deneyime olanak veren kent ve mimarlık, yaşamı mekânsal anlatı yoluyla bir üst dile çevirme etkinliği olarak tanımlanabilir (Aydınlı, 2008).

Norberg-Schulz'un yeri anlamaya yönelik bakış açısı, Heidegger'in ontolojik varoluşçu hermeneutik yaklaşımı ile temellenirken, deneyim kavramı ile pekişir. Yeri anlama noktasında deneyim kavramının öne çıkması, bu meselenin fenomenolojik yönünün de araştırılması gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

2.1.2. Fenomenoloji ve mimarlık

Mimarlıkta anlam üzerine yoğunlaşan bir başka yaklaşım da Fenomenoloji (Görüngübilim)'dir. İnsan ve çevreyi birlikte ele alan bütüncül yaklaşımın amacı "öz"lere ulaşmaktır. Erzen (2006)'e göre fenomenolojik yaklaşım, dünyayı algılama, özne-nesne ilişkisinin beraberliği içinde gerçekleşir. Bu yüzden fenomenolojinin ele aldığı varlık, ancak ilişki içinde olduğu tüm diğer varlıklarla, karşılıklı ilişkiler bütünü içinde var olur. Bu yaklaşımda insan da kendi varlığını ancak çevreyi algılayarak, onunla bütüncül ilişkiler kurarak gerçekleştirebilir (Erzen, 2006).

Felsefe alanında Husserl ile başlayan fenomenolojik yaklaşım, Heidegger ve Merleau-Ponty'nin düşünceleri ile geliştirilmiş, daha sonra mimarlık alanında da çeşitli

kuramcılar tarafından ele alınarak, mimarlığın anlamının ve özünün sorgulamasında yeni bir tartışma zemini doğmasına neden olmuştur. Edmund Husserl, Martin Heidegger, MauriceMerleau-Ponty fenomenolojik deneyimi, bireyin doğrudan yönlendiği bir durumu, nesneyi veya olguyu, duyu organları aracılığıyla kavraması olarak tanımlar. Duyular ve duyguların koşullara bağlı olmaları somut olguların farklı algılanmasına sebep olur. Fenomenoloji, yaratıcılığın evrensellikle bireysellik arasındaki konumunu aydınlatır (Alangoya, 2015).

Husserl (2003)'e göre, bilgi eleştirisinin yöntemi fenomenolojik yöntemdir ve fenomenoloji, bilginin niteliğine ilişkin bilimin içinde yer aldığıgenel öz (nelik) öğretisidir. Fenomenolojinin, bir bilimi, bilimsel disiplinlerin bir bağlantısını gösterdiğini söyleyen Husserl bununla birlikte, aynı zamanda veöncelikle bir yönteme ve düşünme biçimine işaret ettiğinin de altını çizer. Bu, felsefî bir düşünme biçimi ve felsefî bir yöntemdir (Husserl, 2003). Bir öz ontolojisi olan fenomenoloji, bütün bilimlerin temelinde yer alır. Çeşitli bilimlerin köklerinin bulunduğu nötr bir araştırma alanı olarak felsefe, psikoloji ve mantığın doğrudan doğruya, öteki bilimlerin de dolaylı olarak temelindedir. Fenomenoloji, bir şeyi tek başına değil, ilişkiler bütünü olarak ele alır. Fenomenolojinin bir temel bilim, bir felsefe olması, yapılması mümkün olan her felsefi kritik için temel hazırlaması, araştırmaların hiçbir teori veya hipoteze dayanmadan başlamasını gerektirir. Fenomenoloji, özü anlama yaklaşımı olmakla birlikte, bu yaklaşımla, aynı zamanda fenomenin ne olduğu ve nasıl kavranabileceği de sorgulanır ve incelenir (Öktem, 2005).

Felsefe alanında Husserl ile rasyonel düşüncenin kesin kabul ve varsayımlarına karşı bir yaklaşım öne süren fenomenoloji, Heidegger'in yerden temellenen varlık ve varoluş düşüncesi, Merleau-Ponty'nin varoluşu beden üzerinden yorumlaması sonucu, mimarlık disipliniyle de ilişkilenmeye başlamıştır. Mimarlıkta Norberg-Schulz, Pallasmaa, Zumthor gibi kuramcılar ile mimarlık disiplinindeki kalıpların yeniden sorgulanması sağlanmış, modernizmin dayatmaları ve genellemelerine karşı, yere özgü bir mimarlık anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Varlığın anlamı üzerine yapılacak araştırmaları ele alma yolunun fenomenolojik olduğunu söyleyen Heidegger (2004), fenomenolojinin, birincil olarak bir yöntem kavramını imlediğinin altını çizer ve felsefi araştırma konusunun niteliklerini belirtir.

Fenomenolojiden, Tanrının, yaşamın, toplumun bilimi olarak bahsedilmektedir. Bu da fenomenlerin bilimi anlamına gelmektedir. Heidegger (2004)'e göre fenomenoloji,"kendini göstereni, kendini kendinden gösterdiği gibi, kendinden görülmeye bırakmak" demektir ve dolayısıyla kendine fenomenoloji adını veren araştırmanın biçimsel anlamı bu olmalıdır. Fenomenoloji, ne kendi araştırmalarının nesnesini adlandırır, ne de konu kapsamının başlığını nitelendirir ve ele almamız gereken şeyin sergilenmesi ile niteliği üzerine bilgi verir. Ontoloji (varlık felsefesi) ancak fenomenoloji olarak olanaklıdır (Heidegger, 2004).

Fenomen, genel anlamda duyular aracılığıyla algılanabilen her şeydir ve bilinçte kendini gösteren, duyularla verilen şey demektir. Fenomenoloji ise "şey"leri inceleyen bilimdir. Şeylere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan fenomenoloji, bize öğretilen kalıpları sorgulayarak şeyin saf gerçekliğine, bir başka deyişle "öz"e ulaşmaya çalışmaktadır. "Seçilmiş her bilgi, bilgi olarak tartışmalıdır" sayıltısı, fenomenolojinin çıkış noktası olarak kabul edilmekte ve bize sunulmuş olan bilginin yanı sıra kaybedilen anlamı da yakalamak istemektedir. Fiziksel dünyanın asla değişmeyen ve bütün insanlar için aynı olan gerçek bir dünya olmadığını savunan fenomenoloji, insanların yorumlarına veya ona yüklediği anlamlara bağlı, göreli bir dünya olduğunu ileri sürmektedir. Sosyal dünya, diğer insanlar ile birlikte yaşanılan deneyimler aracılığıyla öğrenilen dünya olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan fenomenoloji, insan bilincinin ve insanların içinde yaşadıkları dünyayı yorumlama biçimlerinin araştırılması anlamına gelmektedir (Eyce, 2011).

Mekâna ilişkin fenomenolojik çalışmalar, onu maddeleştirmeden ya da idealleştirmeden anlamaya çalışan araştırmalar içermektedir. Bu durumda mekân soyut bir düşünce ya da deneyimden bağımsız bir "orada olan" varlıktan ayrı kabul edilmez. Mekâna fenomenolojik olarak yaklaşmak, onun dünyanın bütünü ya da deneyimleyen kişi için önemini ortaya koyan deneyimlemeyi anlamaya çalışmaktır. Yer kavramı, Martin Heidegger'in düşüncelerinde yerleşme, Gaston Bachelard'ın "Mekânın Poetikası" nda imgelem ve yer ilişkisi, Merleau-Ponty'nin bedenleşme üzerine yaptığı fenomenolojik çalışmalarda kesin cevaplardan kaçınılarak sorgulanmaktadır (Heidegger, 2004; Merleau-Ponty, 2016; Bachelard, 1996). Bu çalışmalarda beden kendisi olarak, yaşayan olarak, içinde bulunduğu dünyadan ayrışmamıştır. Bu çalışmalar içerisinde Heidegger'in fenomenolojisi, yeri ayrı bir

varlık ya da dışsal bir nesneye indirgemeden, varlığın ilksel mekânsallığı anlamında sorgulamaktadır (Hisarlıgil, 2008).

İnsanın deneyimlerini, çevresi ile olan ilişkilerini anlamaya ve yorumlamaya çalışan fenomenolojik yaklaşımda, insan ve dünya arasındaki ilişki, rasyonel görüşteki gibi 'yer'den ve çevresinden bağımsız değildir. Ele alınan dünya, insanın algıladığı, içinde rol aldığı, yaşanan ve deneyimlenen çevrelerdir. Fenomenoloji insanın deneyimine, tecrübelerine, algılarına, duyularına yer vererek, 'yer'i insanın var oluşunu anlamlandıran, bir düşünce aracı olarak ele almaktadır.

Mimarlıkta fenomenoloji (görüngübilim), gerçek anlama, bilimsel kabullerden ve önyargılardan sıyrılarak, her bir bireyin kendi algısına, deneyimine yer vererek ulaşmaya çalışır. Fenomenoloji, modern görüşün ve rasyonel düşüncenin kavrayışına karşı gelerek, mimarlığın kendi anlamını sorgulaması ve yerin yapısını anlamak için bir yaklaşım olabilmektedir (Seçer, 2016).

Mimarlık da fenomenoloji gibi bir deneyim çalışmasıdır. Öznenin bakış açısından bilinçli deneyime ulaşmaya çalışan fenomenolojik bakış açısı, daha çok mimari pratikte uygulanır. Mimari fenomenoloji, mimariye, fiziksel oranların analizleri yapılmaksızın ve binanın stilistik boyutu göz önüne alınmaksızın, duyular aracılığıyla mimari duygu ile yaklaşan bir bakış açısıdır. Mimarlıkta deneyim, bilginin kendisidir ve mimarlığın özü, yaşamın işlevsel süreci ile duygusal ve düşünsel davranış biçimlerinin bütün öğeleri arasında güçlü bir bağ kurulmasını gerekli kılmaktadır. Fenomenolojik bakış açısıyla öznel anlamları ve sezgi yoluyla yakalanan bilgiyi anlamaya yardımcı olan yöntemler geliştirmek olanaklıdır. Fenomenoloji bir başka açıdan değerlendirildiğinde, yaşadığımız dünyayı nasıl algıladığımızı gösteren insan deneyimi üzerine yapılan bir çalışma biçiminde de anlaşılır (Eyce, 2011).

Fenomenolojik yaklaşımda, bağlamdan oluşan anlama odaklanılır. Mimari fenomenoloji de insanı kendi bağlamında, diğer bir deyişle, insanı çevresiyle beraber ele alarak, onun çevresini nasıl anladığını, anlamlandırdığını, onu nasıl oluşturduğunu ve onunla nasıl ilişkilendiğini anlamaya çalışır. Fenomenoloji, modernleşme sürecinde yeterince sorgulanmadığı düşünülen, yer, bölge, peyzaj ile bunların algısı ve üretimi konularında yeni söylemlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Mimarlığa ilişkin fenomenolojik çalışmalar, mimarlığın özünün sorgulandığı, yer ile ilişkisinin

tartışıldığı bir zemin oluştururlar. Bu yüzden mimari fenomenoloji, rasyonel düşünceyle beraber gelişen, yerin, zaman ve mekândan ayrışması olgusuna eleştirel bir bakışla yaklaştığı ve üstesinden geldiği için, mimarlık alanında 'yer'e ilişkin sorgulamalarda önemli bir bakış açısı oluşturmaktadır. Yere ilişkin fenomenolojik çalışmalar, yeri maddeleştirmeden ya da idealleştirmeden anlamaya çalışan araştırmaları içermektedir. Bu durumda yer, modern kavrayıştaki gibi soyut, özneden ve onun deneyimden bağımsız olarak orada duran zamansız bir gerçeklik değildir. İnsan ve yer, bir aradadır ve yer; insanın kendini anlamlandırmaya çalıştığı yaşantının içinde, devingen haliyle mimarlığın yerleşim zemini, başlangıç noktası olmaktadır (Seçer, 2016).

Norberg-Schulz'un yerin ruhu üzerine yapmış olduğu çalışmalarınınkökeni, Heidegger'in varlık temelli fenomenolojik felsefesine dayanır. Norveçli mimarlık kuramcısı Norberg-Schulz, mimarlık alanına yerin ruhu kavramını taşıyarak, kalıplaşmış mimari kuralların yerine, var olan imkânların zenginliğini görmeyi amaçlayan bir mimarlık teorisinin arayışındadır. Heidegger'in fikirlerini, modern mimarlık alanına taşıyarak, fenomenolojik yaklaşımın mimarlıkta, yer yaratımı ile anlamlı çevreler üretme potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmüştür. Norberg-Schulz yer ile bağlantı kurmaya olanak vermeyen, insanda ait olma duygusu geliştirmeyen, sadece fonksiyon şemasına bağlı olan modern mimarlığı eleştirmektedir. Norberg-Schulz (1980)'a göre, yer kavramı, önceleri nicel ve fonksiyonel bir anlayışla ele alınmıştır ve bu anlayış, yerin özel bir kimliğe sahip soyut bir kavram olduğunu göz ardı etmektedir. Oysaki yer kavramı, varoluşsal boyutta irdelenmesi gereken bir kavramdır. Yer, bir karakter ya da atmosfer gibi niteliksel, bütün bir olgudur ve bu özelliklerinden dolayı, analitik ve bilimsel yöntemlerle tarif edilmesi mümkün değildir. Yeri anlayabilmek için fenomenolojiye başvurmak gereklidir. Yerlerin kendine özgü karakterleri olduğunu belirten Norberg-Schulz, bunun açığa çıkarılması gerektiğini, aksi halde mimarlığın anlamdan yoksun bir iş olacağının altını çizmektedir. Her yerin kimliğini oluşturan özgün bir karakteri, özelliği olduğunu ve mimarlığın bunu ortaya çıkarması gerekliliğini savunur. Yerin ruhunu anlamak için de, yerin sahip olduğu özellikleri tanımlamaya çalışır. Norberg-Schulz (1980)'a göre mimarların görevi anlamlı yerler yaratmaktır. Mekânla kurulan iletişim, insana yerin ruhunu hissettiren ve onun dünyada var oluşunu sağlamlaştıran bir algılamadır.

Modern mimarlığın çevreyle bütünleşmeyen mekânlarının, yerin kimliği ile insanın kimliği arasında kopukluk yarattığını düşünen Norberg-Schulz, yerin ruhu kavramıyla, mimarları yeri yeniden hatırlamaya çağırır (Norberg-Schulz, 1980).

Norberg-Schulz'un yaklaşımı modern mimarlığın yersizleşmeye eğilim gösteren mekân anlayışının karşısında yer almaktadır. Günümüz dünyasının mekânları, çevresinden dolayısıyla yerden bağımsız tasarlanmaktadır. Oysa Norberg-Schulz, yerlerin kendine özgü değerlerine vurgu yaparak, insanın varoluşunu hissetmesinin, yerin ruhunu yansıtan mimari çevrelerle mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Norberg-Schulz'un yerin ruhu kavramında, yerin deneyimlenmesi yoluyla kendine has özelliklerinin açığa çıkarılması, mimarlığın esas görevidir.

Yerin ruhunun deneyimlenmesi tüm duyuların bir araya geldiği fenomenolojik bir deneyimdir. Mimarlık eğitimcisi Pallasmaa (2018)'ya göre mekânın fenomenolojisi dünyayı dokular, renkler, kokular, sesler üzerinden kavrama deneyimidir. Zumthor (2006)'un malzeme ve ışık değerleriyle doğal olgulara görünürlük kazandıran yapılarında fenomenolojik kavrayış kuvvetlenir. Mekânın fenomenolojik olarak deneyimlenmesi olgusu güncel mimarlık eğitiminde de giderek önem kazanmaktadır.

Genellikle Heidegger ve Merleau-Ponty'nin düşüncelerinden yola çıkan yere ilişkin fenomenolojik çalışmalar, fenomenlere farklı yaklaşma yolları önermektedir. Yere ilişkin fenomonolojik çalışmaları değerlendirerek yorumlayan David Seamon bu araştırmaları ilk-el fenomonolojik araştırma, varoluşsal-fenomonolojik araştırma ve hermeneutik-fenomonolojik araştırma olarak sınıflandırmaktadır (Seamon, 2014).

İlk-el fenomenolojik araştırma, araştırmacının fenomenin niteliklerini anlama yolunda kendisinin ilk elden edindiği deneyimleri kullanması ya da başkalarının deneyimleri üzerinden bilgi üretmesidir. Seamon'ın ilk-el fenomenolojiye ilişkin verdiği örnek, araştırmacı Violich'in farklı dokulara sahip birçok Dalmaçya kasabasında, eskiz yapma, haritalama ve günlük tutma gibi teknikleri kullanarak, yerin niteliklerini inceleyen çalışmasıdır. Varoluşsal-fenomenolojik araştırma ise, kişilerin gerçek durumlarda ve yerlerde geçen deneyimlerini temel alan çalışmalardır. Bu araştırmada yer alanlar, fenomenle karşılaşan ya da yardımcı araştırmacı olarak adlandırılır. Böylece yapılan her çıkarım, araştırmacı ile fenomenle karşılaşanların duyarlılıklarının bir uzantısı olarak düşünülmektedir. Araştırmacının ortaya attığı

soruya cevap olarak ve yine araştırmacının kendisinin hatırlama ve düşünme sürecini belirleyen ve yönlendiren fenomenle karşılaşan kişilerden sağlanmış verilerinin çözümlenmesidir. Bu süreci Von Eckartsberg dört adımda anlatır: Fenomenoloğun ilgilendiği fenomeni belirlemesi, fenomene ilişkin deneyimleri dikkate alarak fenomenle karşılaşanlardan betimsel ifadelerin elde edilmesi, fenomenle karşılaşanların ifadelerinin temel ortaklıklarını ve örüntülerini belirlemek amacıyla özenle gözden geçirilmesi, bulguların fenomenle karşılaşanlara ve diğer araştırmacılara sunulmasıdır. Varoluşsal-fenomonolojik araştırmalarda ortak kanı, özenle yapılan bu tür bir çalışmada kişilerin betimsel ifadelerinin, fenomenin öz anlamını açığa çıkarabileceği düşüncesidir. Bu yaklaşım fenomene ait ortak özellikleri ortaya koyarak, genellemeler yapmaya da yardımcı olur. Varoluşsal-fenomenoloji, araştırmacının fenomen hakkında edindiği bilgi ile, fenomenle karşılaşanların deneyimleri arasında bir denklik olabileceğini farz ederek, aynı kültür ve dili paylaşan toplumların, deneyimlerini tutarlı ve uzlaşılmış bir tavırla adlandırıp, belirlediklerini düşünmektedir. Seamon (2014)'ın fenomonolojik araştırmaları sınıflandırmasındaki diğer yaklaşım hermeneutik-fenomonolojik araştırmadır. Seamon çevre-davranış araştırmalarının çoğunun hermeneutik-fenomonolojik araştırma olduğundan söz eder, çünkü amaçsadece binaları değil, kent mobilyalarını, peyzajı, yerleşim örüntülerini anlamaktır. Çevre tasarım araştırmalarında hermeneutik-fenomenolojinin ana hedefi yaşam dünyasının oluşumlarını anlamak ve anlamını yorumlamaktır. Seamon, hermeneutik-fenomonolojik araştırma olarak olarak Norveçli mimar Thiis-Evensen'nin çalışmasını örnek verir;

> "Thiis-Evensen, mimarlığın en temel elemanları olarak gördüğü döşeme, duvar ve çatının yaşanmış nitelikleri üzerine odaklanarak, mimarlık içinevrensel bir dil önermiştir. Farklı kültürlerden ve tarihsel dönemlerden çok farklı yapıların hermeneutik olarak okunmasıyla Thiis-Evensen, bu üç mimari elemanın keyfi bir şekilde oluşmadığını, birçok mimari biçem ve gelenek için ortak olduğunu söylemiştir. Döşeme, duvar ve çatının asıl varoluşsal temelinin, iç ve dış arasındaki ilişki olduğunu gösterir…" (Seamon, 2014).

Thiis-Evensen, mimari formun ve mekânın, bireyin mimarlık ürününü yaşantılaması olarak gördüğü bu çalışmasında, mimarlığı yorumlamak için kendi geliştirdiği yolun tek yol olmadığını, mimari anlamı ortaya çıkarmak için başka yollar sağlayan hermeneutik bakış açılarının da olabileceğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla hermeneutik-fenomonolojik yaklaşım, bir genelleme ya da bir model niteliği taşımaz, çünkü her yerin ya da her fenomonolojik bakışa sahip araştırmacının kendi okuma

biçimleri olacaktır. Ancak hermeneutik-fenomenoloji yalnızca araştırmacının kendi bakışına ilişkin değildir; önemli olan o yerde yaşayanların yaşam-dünyalarını anlamaya çalışmak ve onları yorumlamaktır. İlk-el fenomonolojik araştırma, varoluşsal-fenomonolojik araştırma ve hermeneutik-fenomonolojik araştırma olmak üzere üç farklı fenomenolojik yaklaşımdan söz eden Seamon, fenomenolojik araştırmacının bu üç yaklaşımı sıklıkla birleştirerek kullandığını da vurgulamaktadır (Seamon, 2014).

Hermeneutik-fenomenolojik kuramlar Martin Heidegger'in Dünya içinde olmak ve yerleşme kavramlarının yorumlanması ile yere ilişkin çalışmalara uyarlanmaktadır. Heidegger (2004), "varoluşsal fenomenoloji" olarak da bahsedilen kendi yaklaşımını "hermeneutik-fenomenoloji" olarak da tanımlar, çünkü fenomenoloji varoluşun genel niteliklerini açığa çıkarmanın en önemli yoludur. Heidegger, hermeneutiği yaşanmış deneyimin yorumsal bir süreç olduğu yönündeki ontolojik tezine dayandırır ve anlamanın gelişimini, yorumlama olarak adlandırmaktadır. İnsan ve dış dünyası birlikte kurulur ve insanoğlu içinde yaşadığı dünyada var iken, bu dış dünyanın kurulumu da insanın kendi yaşadıklarından edindiği deneyimlerinden oluşur. İnsanlar kendi kendisini yorumlayan varlıklardır ve bu yorumlar günlük deneyimlerin kuşattığı bağlamlarda gerçekleşirler. Yorum kişinin geçmiş deneyimlerine ve onun tarihselliğine dayanmaktadır. Anlama zamansal açıdan karşılıklı olarak gerçekleşen bir eylemdir; bugün ancak geçmişle birlikte, geçmiş de bugünle birlikte anlaşılabilir. Heidegger bu karşılıklı ilişkiyi "hermeneutik döngü" olarak adlandırmaktadır (Heidegger, 2004). Yapılı olanın bir araç olarak değerlendirilmediği, yapmanın, inşa etmenin bir eylem olarak kendisinin sorgulandığı bir araştırma olarak değerlendirilen hermeneutik-fenomenoloji, fenomenlere derinlemesine nüfuz ederek, yapılı çevrenin şeylik karakterini açığa çıkarmayı amaç edinmektedir. Hermeneutik-fenomenoloji, yeri fiziksel biçimi ile değil, duyumlardan oluşan deneyimleri açarak anlamak istemektedir. Heidegger'in hermeneutik-fenomenolojisi insanın yer ile olan ilişkisini anlamamızı sağlayan bir düşünce taşımaktadır (Hisarlıgil, 2007).

Hermeneutik ve fenomenolojinin yanında anlam konusuna açıklık getirmeye çalışan bir başka yaklaşım da "semiyoloji (göstergebilim)"dir. Yaşantının gerçekleştiği her alanda göstergeler üzerinden anlama ulaşılabileceği savunulmaktadır.

2.1.3. Semiyoloji ve mimarlık

Göstergebilimin, Avrupa dillerindeki karşılığı olan semiotik (Almanca), semiotique ve semiologie (Fransızca), semiotics (İngilizce) terimleri, Eski Yunancadaki semeion sözcüğüne dayanmaktadır. Kelime gösterge, işaret anlamına gelmektedir (Akerson, 2016).

İlk basımı 1916 yılında yapilan Genel Dilbilim Dersleri'nde Saussure, genel bir göstergeler biliminin ya da Göstergebilim'in varlığını ilke olarak öne sürmüştür. Saussure'a göre her türlü göstergeler dizisi gösterge bilimin konusudur ve dilbilim göstergeler biliminin ancak bir bölümünü oluşturmaktadır. Saussure'ün yapısalcı dil yaklaşımında hem gösterenler (sesler ile imler), hem de gösterilenler (düşünceler) ait oldukları özel dil dizgesinin biçimsel yapısı uyarınca anlamlarına ulaşmaktadırlar. Burada sözü edilen biçimsel yapı bir tarafta sesler, diğer tarafta düşünceler olmak üzere her türden dilsel öğe arasında kurulu özdeşlikler ile ayrımlar dizgesinden oluşmaktadır. Saussure dili bu biçimsel yapıyla özdeşleştirerek, gerçekte dilin nasıl işlemekte olduğunu tam olarak açıklamamakla beraber yüzyıllardır süregelen geleneksel dil anlayışına son noktayı koymuştur (Barthes, 1993). Bu anlayışa göre, dil, sanat yapıtı ve toplum düzenini ele alan her şey kendi içinde bütünlüğü bulunan bir yapı olarak görülmektedir. Ele alınan yapıya her zaman için bağımsız ya da koşullanmış bir dizge olarak yaklaşılmaktadır ve bu yapıların kendi öğeleri arasındaki bağlarla kavranabileceği düşünülmektedir (Koçyiğit, 2012).

Saussure, göstergenin özellikleri üzerinde durarak, söylem, dizge, dizge içinde değer taşıma, eşzamanlılık, artzamanlılık, nedensizlik, uzlaşımsallık ve toplumsallık gibi kavramlara açıklık getirmiştir. Dizge içinde yinelenen oluşumları yapı olarak nitelendirmiştir. Yapı anlayışı daha sonra "Yapısalcılık" akımına temel oluşturmuştur. Saussure, göstergeyi, zihinsel bir işlem birimi olarak görmüştür. Saussure için, her şey, zihnimizdeki kavramla başlamaktadır ve kavram oluşmadan sözcüğün oluşması mümkün değildir (Akerson, 2016).

Yapısalcılığın ana çıkış noktasına göre, yapının öğeleri, birbirlerine ve yapının kendisine ayrılmaz bir biçimde bağlıdırlar. Özü kavramaya çalışırken ilkece dili kendisine örnek alan yapısalcılık, dilde ulaştığı yapıları, bireyin içinde olduğu bütün alanlara uygulama düşüncesi üzerine kurulmuştur. Yapısalcı yaklaşım ele aldığı

konuyu önce temel aldığı belli bir yapı içerisine yerleştirerek ardından bu yapıyı daha geniş kapsamlı yapılara taşıyarak konuyu açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır (Koçyiğit, 2012).

Barthes, dili diğer gösterge dizgelerinden biri olarak gören yapısalcılık içinden yapılan değerlendirmeye bir eleştiri getirmektedir. Barthes (1993)'a göre dilbilim semiyolojinin bir alt başlığı değil kapsayıcısıdır. Dile biçtiği bu ayrıcalıklı durum Barthes'ı, yapısalcı gelenekten ziyade fenomenolojiye ve tüm yaşantının dilden kaynaklanan bir yönü olduğunu ileri süren hermeneutiğe yakınlaştırmaktadır. Barthes'a göresemiyoloji, toplumsal derinliği olan dizgeleri ele aldığında yolu mutlaka dille kesişecektir. Gösterilenler dünyasına, dilin dışında bir yer biçmeyen Barthes'ın tanımlaması, gösterge dizgeleri olarak kabul edilen dizgeleri incelemekle birlikte tüm kültür görüngülerini gösterge dizgeleriymiş gibi ele almaktadır. Bunu yaparken tüm kültür görüngülerinin gerçek yaşamda gösterge dizgeleri olduğu düşüncesinden, diğer bir deyişle kültürün temelde bir bildirişim şekli olduğundan yola çıkmaktadır (Barthes, 1993).

Deleuze (2016), göstergeyi, bir gösterge olan anlam olarak değil, bir öz olarak değerlendirir. Göstergenin ve anlamın gerçek birliğini oluşturanın öz olduğunu söyler. Göstergeyi, onu yayan nesneye ya da anlamının, onu kavrayan özneye indirgenemez olduğunun altını çizer. Sanat dünyası göstergelerin nihai dünyasıdır ve göstergeler ideal özde anlamlarını bulmaktadır. Bu şekilde sanatın dünyası, bütün diğer dünyaları ve özellikle de duyumsanabilir göstergeleri etkilemekte, onları bütünlemekte, estetik bir anlamla renklendirmektedir (Deleuze, 2016).

Her anlamlı görsel aynı zamanda bir bildirişim aracıdır. Bu anlamda, özellikle görsel sanatlar alanına ait görsel imgelerin, estetik ve kurgusal bütünlüklerinin yanında bildirişimsel işlevleri olduğu da kabul edilmektedir. Anlam zihnimizde birbirini çağıran nesneler değildir. Aksine, nesneler anlık imgeleriyle, bunlara ilişkin olarak zihinde beliren kavramlardır. Anlama ise algılanan duyumları düzene sokma işidir. Bu görüşe göre anlam bir bağıntıdır ve bu bağıntı her anlamı yeni bir anlam içineyerleştirir. Bu anlamda görsel bir imge gerçeği yansıttığı için değil, gerçeği yeniden kurguladığı için anlamlıdır. Anlam, benzerlik ve farklılık gibi zıt kavramların birlikte çalışmasından meydana gelir. Bir imgeyi yeniden anlamlandırmak için,

üretilmiş olan anlamları ve bu anlamların neden, nasıl ve ne zaman üretildiklerini ilişkilendirerek bu ilişkilerden muhtemel anlamlar üretmek gerekmektedir. Görsel imgeler, düşünceler, duygular, olaylar ya da olgular dizisinin temsilidir. Bundan dolayı her anlatı gizli bir belirsizlik taşır ve potansiyel olarak sonsuz bir okumaya açıktır. Çünkü her görsel imge gerçek bir nesne olmadığı için farklı bir metafora götürür. Göstergelerin bu temel özellikleri onların birden fazla yol ile çözümlenebilir ve yorumlanabilir olmaları gerçeğini ortaya koymaktadır. Semiyoloji bunu, yapıtı tanımlama, ayrıştırma, birleştirme, yorumlama ve yeniden anlamlandırma gibi aşamalar aracılığıyla yapar (Güneş, 2013).

Edebiyat, karikatür, resim, toplumsal davranışlar ve sinema gibi birçok alanda eser çözümlemesinde kullanılan göstergebilim mimaride de anlam araştırmalarında kullanılabilecek bir yöntemdir. Özellikle mekânın anlam bulması sonucu oluşan "yer" kavramının anlamının irdelenmesi ve değerlendirilmesini içeren çalışmalara kılavuzluk edebilecektir.

Şehirlerin de bir söylem olduğunun altını çizen Barthes (1993), bu söylemin aynı zamanda bir dil olduğunu ve şehrin sakinleriyle konuştuğunu belirtir. Barthes, bir şehrin anlamının ortaya çıkarılabileceğini ancak bunu yaparken niceliksel değerlendirmelerden ziyade niteliksel değerlendirmelere başvurulması gerektiğini söylemektedir (Barthes, 1993).

Yaşam alanını, bir başka söylemle, deneyim sonrası yeri analiz edebilmenin yolu, içinde barındırdığı anlamı veya anlamları ortaya çıkarmaktır. Yukarıda incelenen yaklaşımların ortak özelliği "anlam"ın ya da "öz"ün araştırıcısı olmalarıdır. Tüm bu yaklaşımlar farklı araştırmacılar tarafından, farklı dönemlerde ele alınmış olsalar da ortak özellikleri ve birbirlerini tamamlayıcı yönleri bulunmaktadır. Bundan sonraki bölümde yer ve yerin ruhunu anlama üzerine yapılan örnek çalışmalara yer verilmiştir.

2.2. Mimarlıkta Yeri Anlamaya Yönelik Çalışmalar

Mimarlık alanında yer arayışlarının başlaması, ardından yerin anlamına yönelik araştırmaları da beraberinde getirmiştir. Yere dönüşebilecek mekânlar tasarlama meselesinin mimarlığın merkezinde bulunması sebebi ile yerin öneminin anlaşılması ve tasarlanan mekânların yere dönüşmeme endişesi üzerine yerin ruhunu anlamaya

yönelik birçok mimar ve kuramcı çeşitli yöntemler geliştirmiş ve araştırmalar yapmışlardır.

Bu bölümde, Norberg-Schulz'un Prag'da kendi fenomenolojik deneyimi üzerinden gerçekleştirdiği yer analizi çalışmasına ve ardından Norveç yönetimlerince kullanılan "Yer Analizi" için hazırlamış olduğu rehber çalışmasına, üçüncü olarak Suzanne Bott tarafından yürütülen, bellekten deneyim aktarımının kullanıldığı odak gruplar ve uzman paneli toplantıları yöntemiyle yer duygusunu ve yerin ruhunu anlamak amacıyla ölçüt üretme çalışmasına, dördüncü olarak Thiss-Evensen'in tek yapı ölçeğinde geliştirdiği bireysel algıya dayalı tasarım kriterleri değerlendirme modeline, beşinci olarak David Seamon'un Seattle Kütüphanesini fenomenolojik ve hermeneutik yöntemle incelemesine ve son olarak Chaffin'in ilk-el, varoluşsal ve hermeneutik-fenomenolojik yöntemler kullanarak yapmış olduğu yer analizi çalışmasına yer verilmektedir. Yapılan bu çalışmaların bazıları tek yapı ölçeğinde bazıları ise kentsel ölçekte ele alınmıştır.

Yerin yapısının peyzaj ve yerleşim alanlarından meydana geldiğini söyleyen Norberg-Schulz, doğal yerlerin ruhunu ve yapılı yerlerin ruhunu, romantik, kozmik, klasik ve karmaşık olmak üzere dört ana başlıkta sınıflandırmaktadır. Bu sınıflara örnek olabilecek üç farklı coğrafi iklim bölgesinde yer alan, Prag (Çek Cumhuriyeti'nin başkenti), Hartum (Sudan'ın başkenti) ve Roma (İtalya'nın başkenti) olmak üzere üç farklı kentte, kendi fenomenolojik deneyimi üzerinden yer analizi yapmıştır. Her bir şehri, imge (image), mekân (space), karakter (character) ve yerin ruhu (geniusloci) başlıkları altında ele almış ve bu incelemelerinden yeri oluşturan bileşenlerin anlam, kimlik ve tarih olduğu sonucuna ulaşmıştır (Norberg-Schulz, 1980).

Norberg-Schulz (1980), Prag' daki fenomenojik deneyiminde kenti ilk aşamada imgeleri ile değerlendirir. Kenti, belleğindeki bilgilerle, okuduğu romanlar üzerinden ve anlık deneyimiyle görselleştirmeye çalışmış ve kendisinde oluşturduğu duygulanımları aktarmıştır. Norberg-Schulz'a göre Prag'ın içeriye çeken bir yapısı vardır, kuleler kente hâkimdir ve mimarisinde genel olarak dikey hareketler öne çıkmaktadır. Aynı zamanda da yatay hareketlerin varlığından bahsetmekte ve bu zıtlığın altını çizmektedir. Kentin ortasından geçen nehrin ve üzerindeki köprülerin kendisinde bıraktığı haz büyüktür. Köprü, şehir manzarasının bir araya geldiği eşsiz

bir yerdir ve çok anlamlıdır. Şehrin hava durumunun günün her saati ve mevsimlerle değiştiğini söyleyen Norberg-Schulz, binaların bu sayede daha iyi algılanabildiğinin altını çizmektedir ve Prag, birçok anlamın toplandığı büyük buluşma yerlerinden biridir. İkinci aşamada mekânı ele almaktadır. Prag'ı coğrafi şekilleri ve stratejik konumu açısından değerlendirir. Avrupa kıtasındaki konumunu yorumlar ve tarihçesini gözden geçirir. Tepeler arasında yer almasının, Avrupa krallıklarının ortasında olmasının, tarih boyunca yer aldığı stratejik durumların tamamının bugünkü mekânsal oluşumu şekillendirdiğinin altını çizmektedir. Üçüncü aşamada ise, kentin karakterini anlamak için doğal çevreyi ve konumsal gerçekliğini ele almak gerekliliğini vurgulamaktadır. Prag Bohemya'nın ortasındadır ve bugüne kadar üzerinde yaşayan toplum yapısı kentin karakterinin bir parçasıdır. Aynı şey Prag mimarisi için de geçerlidir. Kent, çok sayıda sanatsal akım için bir buluşma yeri olmasına rağmen, temel mimari temalar, Bohemya'nın bahçeli binaları ve yerleşim birimleri ile yakından ilgilidir. Kentsel alanlar da benzer biçimde, çeşitli evlerle kaplı aynı sürekli ama dar caddelere sahiptir. Bazı yerlerde evler küçük ve sade, diğerlerinde daha zengindir, fakat temel tip aynıdır. Evlerin, ağır bir görünümden oluşan çok özel bir karakteri vardır. Binalar, doğrudan zemin üzerine oturtulmuş, pencereler alçak, nispeten küçük ve ana duvar genellikle büyük çatıların altında tutulmaktadır. Dördüncü aşamada ise Norberg-Schulz, Prag'ın mekânsal yapısına ve karakterine ilişkin analizleri ile çok güçlü bir yer ruhunun varlığını ortaya çıkarmıştır. Öncelikle Prag sınırlandırılmış karakteristik bir bölgenin gerçek ve anlamlı odağıdır. Kentin gizemi yapay bir şey değil, belirli bir doğal çevrenin yansımasıdır. Bununla birlikte, bu çevrenin coşkulu yorumunda ülkenin tarihini yansıtmaktadır. Prag'ın genius loci yapısı, kentin tarihi boyunca çok iyi korunmuş olması gerçeğinden de anlaşılmaktadır. Temel mekânsal yapısı, doğal çevre tarafından yönlendirilmiştir. Peş peşe gelen hükümdarları, kentin dokusuna aykırı müdahalede bulunmamış ve mevcut dokuya katkı sunmuşlardır. Bugün Prag hem farklılıklara hem de benzerliklere sahiptir. Kozmopolit toplum çökmüş, geçmişin renkli popüler yaşamı kaybolmuş ve ekonomik yapıda da ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Ama yine de Prag kentsel alanlarını ve karakterini korumayı başarmıştır (Norberg-Schulz, 1980).

Bu çalışmasıyla Norberg-Schulz, kendi fenomenolojik deneyimi üzerinden bir yer analizi yöntemi sunmaktadır. Analizi gerçekleştirirken, kentin doğal çevresi, yapılı

çevresi, bulunduğu konumun tarihi, siyasi, coğrafi ve toplumsal yönleri ile tüm bunların kente kazandırdığı karakter ve bunlar arasındaki ilişkiler sonucunda ortaya çıkmış olan yerin ruhunu değerlendirmiştir.

Norveçli mimar Norberg-Schulz, meslek hayatı boyunca yer meselesi üzerine çeşitli çalışmalar yapmıştır. Norberg-Schulz anlamlı ortamların nasıl oluşturulacağı konusunda, yukarıda da ifade edilen "Yeri Anlama" yanında"Yer Kaybı" ve "Yer Analizi" kavramlarıyla da çalışmalarını genişletmiştir. Yer kaybı, bir tepenin ya da savaş sırasında bir köprübaşlığının kaybedilmesi gibi bir yerin kaybolması anlamına gelmemektedir. Kavram, bir köy ya da kasabanın binalarının, akılsızca modernleştirilmesi yoluyla mimari tutarlılığını, bütünlüğünü ya da güzelliklerini kaybettiği ve dolayısıyla bunların artık algılanmadığı bir duruma atıfta bulunmaktadır. Başka bir deyişle, yer kaybı anlam kaybına işaret etmektedir (Møystad, 2012).

Norberg-Schulz, günümüz şartları içerisinde sıkça karşılaşılan bu durum karşısında mimarinin temel kültürel önemi hakkındaki mesajını Norveç Kültür Bakanlığı'na aktarmıştır. Estetik kalite politik gündeme getirilmiş ve 1990'lı yılların başında bakanlık Norveç çevre estetiğinin tanımını yapma yetkisine sahip bir çalışma grubu oluşturmuştur. Estetikteki bu politik ilginin bir sonucu olarak, 1992 yılında, Norveç köy ve kasabalarının estetik gelişimine yön vermek, dolayısıyla yerin gelişimi olarak adlandırılmak üzere "Norsk Forumu" kurulmuştur. Yer kavramı, Norveç'te mimari anlayışta ve hatta bina mevzuatında yerleşik bir hale gelmiş ve 1993 yılında Norveç Çevre Bakanlığı "Yer Analizi İçin Bir Rehber" yayınlamıştır. Norberg-Schulz tarafından formüle edilen ve fenomenolojik bir yaklaşım sergileyen rehbere, dört örnek analiz içeren dört kitapçık eklenmiştir. Rehber ve örnek analiz kitapçıkları, tüm Norveç kasabalarının ve belediyelerin planlama ve kent tasarım süreçlerinin başlangıcını yer analizine dayandırmasını önerir. Ancak bu rehberde, göçmen kültüründen, bir problem, bir olgu olarak ya da yer bilgisini temsil ettiğinden bahsedilmemesi eleştirilmiştir. 1997 yılında yer analizini, bir binanın en iyi, en anlamlı şekilde tasarlanması ve yerleşime nasıl uyum göstermesi gerektiğini ele alan bir "Estetik Kılavuz" izlemiştir. Norberg-Schulz'un, Norsk Forumunun oluşturulmasına yol açan süreçte ve "Yer Analizi İçin Bir Rehber" ile "Estetik Kılavuz"un yayınlanmasında belirleyici rolü olmuştur. Bu yol gösterici yayınlardaki mimari anlayışın özü kültürün temel bir yansıması olduğudur. Norberg-Schulz'a göre inşa

ettiğimizde, kendi kültürümüzü insan olarak inşa etmekteyiz. Bu nedenle, mimarimizi içinde bulmayı seçtiğimiz entellektüel gelenek, hayati önem taşımaktadır (Møystad, 2012).

Yerin ruhunu anlama üzerine çalışma yapan bir başka araştırmacı Bott (2000) ise, literatür incelemesinin ardından, yer duygusunu ölçmek amaçlı psikometrik ölçütler geliştirmiştir. Literatürden elde ettiği bilgileri geliştirmek için odak grupları ve bir uzman paneli ile toplantılar yapmıştır. Odak grup ve uzman paneli toplantılarından elde ettiği verileri bir araya getirerek yerin ruhunu ölçmede kullanılabilecek ölçütler elde etmiştir. Odak grup katılımcıları, mimarlık ve planlama firması çalışanları; bahçe ve ev mobilyası mağazaları sahipleri ve çalışanları ile Peyzaj Mimarlığı Bölümü'ndeki lisansüstü öğrencileri olmak üzere üç gruptan oluşmaktadır. Her odak grup en az altı katılımcıdan meydana gelmektedir. Katılımcılardan, kendileri için anlamlı olan ve anlamlı olmayan bir yapılı çevreyi hayal etmeleri ve bu çevreyi anlatmaları istenmiştir. Amaç, sosyal bir ortamda kapsamlı yüksek kaliteli veriler elde etmek olmuştur. Katılımcılar birbirlerinin çalışmalarını izleyebilmişler ve yorumlar ekleyebilmişlerdir. Odak grup cevaplarından yer algılarını etkileyen kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramların analizi sonucunda üç genel kategori oluşturulmuştur. Bunlar; yerleşim, bireysel/kişisel ve genius loci kategorileridir. Yerleşim kategorisi, fiziksel ve kültürel olmak üzere; bireysel/kişisel kategori ise, işlevsel ve duygusal olmak üzere ikişer alt kategoriye ayrılmıştır. Kavramlar gözden geçirilerek kategorilerin altında sınıflandırılmıştır. Daha sonra doktora araştırma komitesinden ve uzmanlık sahibi iki dış üyeden oluşan bir uzman paneli, odak gruplarının geliştirdiği kategorileri ve kavramları değerlendirmiş ve odak gruplar tarafından oluşturulmamış olanları eklemeyi tartışmıştır. Uzman panelin çalışması sonrasında, genius loci üst kategorisi kaldırılmıştır. Yerleşim ve bireysel/kişisel kategorileri altında geliştirilen fiziksel, kültürel, kişisel-duyusal ve kişisel-işlevsel alt kategorilerinde kavramlar birleştirilerek on beş ölçüt geliştirilmiştir. Bu ölçütler üzerinden ankette kullanılmak üzere sorularoluşturulmuştur. Bu sorular bir pilot bölge seçilerek ziyaretçilere yöneltilmiştir. İki üst kategorinin etkileşimini ortaya koyan cevaplar o yerin ruhunun anlaşılmasını sağlamıştır (Bott, 2000).

Norveçli mimar Thomas Thiis-Evensen, mimari ifadenin evrenselliğini anlamaya çalışmış ve yapı ölçeğinde yer analizi için bir model geliştirmiştir. Thiis-Evensen'ın

yorumlama aracı olan arketipler, mimarinin en temel unsurları olan zemin, duvar ve çatıdır. Thiis-Evensen, bir binanın yaşanmış boyutlarının, mimarlığın üç varoluşsal ifadesi olarak adlandırdığı hareket, ağırlık ve maddenin yorumlanmasıyla açıklığa kavuşturulabileceğini önermektedir. Hareket, mimari unsurun dinamizm veya eylemsizlik ifadesi anlamına gelmektedir. Buna karşılık, ağırlık, öğenin ağırlığını veya hafifliğini anlatırken; madde, öğenin maddesel anlamını içermektedir (yumuşak veya sert, kaba veya ince, sıcak veya soğuk, parlak veya karanlık gibi). Thiis-Evensen, duvarı kavramsal olarak yorumlamak ve mimari özelliklerinin iç ve dış arasındaki bir dizi ilişkisini anlamak için bazı sorular sorar. Örneğin duvar, açık ve misafirperver, kapalı ya da durağan ifade içinde görünüyor mu? Duvarın malzemeye ait ve yapısal özellikleri dışarıdakini içeriye veya içeridekini dışarıya mı çekiyor? Hareket, ağırlık ve madde ile içsel ve dışsal arasındaki bağıllık, ayrılık veya yansızlık dereceleri nasıl etkilenir? Thiis-Evensen, bu gibi sorulara cevap vermek için, herhangi bir duvarın içten dışa bir ilişkiyi üç şekilde nasıl ifade edebileceğini gösterir: birincisi, yatay ifadesiyle genişlik teması; ikincisi, dikey ifadesiyle yükseklik teması; ve üçüncüsü, yaklaşan ve dahil olma ifadesiyle duvarın derinlik temasıdır (Seamon, 2017).

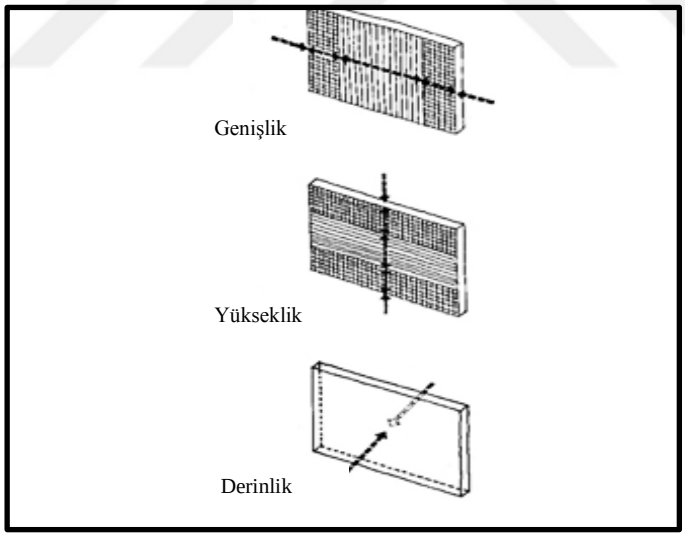

Şekil 2.1. Thiis-Evensen'in genişlik, yükseklik ve derinlik temaları (Seamon, 2017)

Thiis-Evensen, genişlik ve yükseklik ile ilgili olarak, her bir duvarı sağ, orta ve sol olmak üzere üç dikey alana ve üst, orta ve alt olmak üzere üç yatay alana sahip bir yüzey olarak tasavvur eder. Mimari örnekler üzerinden, genişlik ve yükseklik temalarının tipik olarak yapı formunda ifade edildiği dört ana yol olduğunu iddia eder.

Şekil 2.2 ve 2.3'te görülen, sekiz motifin her biri, hareket, ağırlık ve madde ile binanın iç-dış ilişkisini ifade eder (Seamon, 2017).

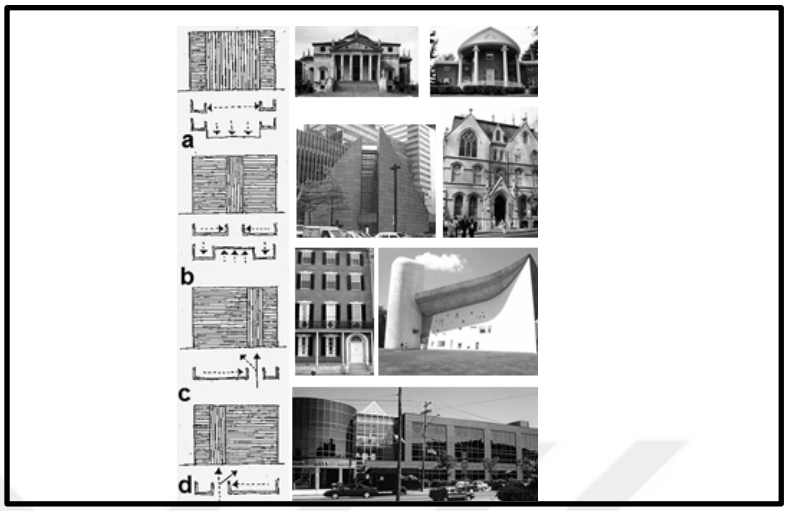

Şekil 2.2. Thiss Evensen'in genişlik motifleri (a) merkezin hâkim olduğu genişlik motifi, (b) yan alanların hâkim olduğu genişlik motifi, (c-d) sağ ve sol tarafların hâkim olduğu genişlik motifi (Seamon, 2017)

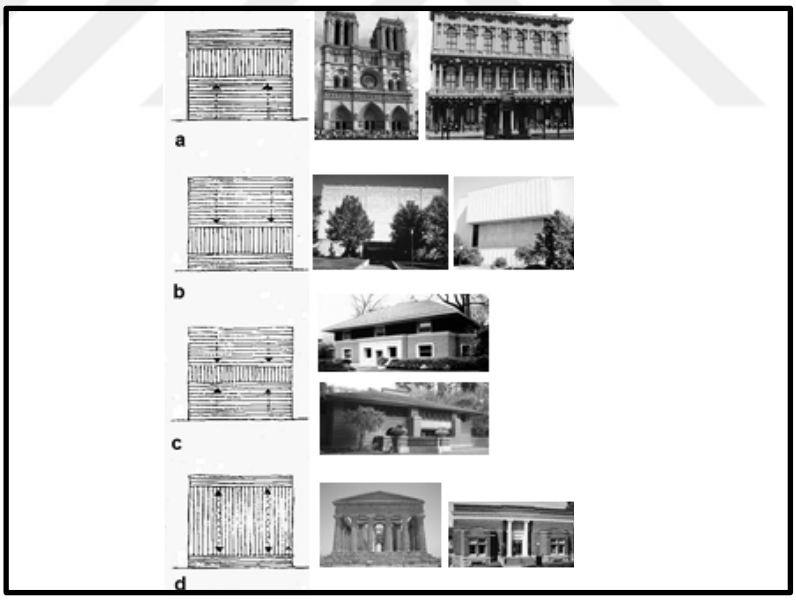

Şekil 2.3.Thiss Evensen'in yükseklik motifleri (a) yükselen motif, (b) batan motif, (c) sıkılmış motif, (d) açık motif (Seamon, 2017)

Bir duvarın iç-dış derinlik ifadesinde, Thiis-Evensen üç yönü inceler: Birincisi, ana form (örneğin, eğriye karşı düz veya eğimli veya dışa doğru eğimli); ikincisi, bina sistemi (ör., masif, iskelet, dolgulu veya tabakalı); ve üçüncüsü açıklıklar (çoğunlukla kapı ve pencereler). Bir duvara yaklaşmanın ve onun içinden geçmenin gerçek

deneyimini içerdiği için derinlik, Thiis-Evensen'in mimari dilinin en karmaşık boyutudur (Seamon, 2017).

Thiis-Evensen'in dili, binaların zemin, duvar ve çatı ile iç içe geçme biçimine doğrudan dikkat etmesi bakımından kapsamlıdır. Geçmiş ve günümüz mimari deneyimlerine, tarzlarına ve gelecekteki mimari olanaklarına dayandığı için anlamsal derinlik sunmaktadır. Yaşamsal bedenselliğe dayanan mimarlığın temel boyutlarını içeren arketipsel bir alanı içerdiğinden bu dil, duygular ve önseziler aracılığıyla binaları kendi içlerinde anlayabilmek için bir yorumlama aracı sağlamaktadır. Ayrıca, sınırlı da olsa kültürel, sosyal veya tarihsel yoruma dayalı bakış açıları sunması açısından kapsayıcıdır. Dil yenilikçi bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Bireyin algılamasına dayandığı için zamansızdır. Yapılar, Thiis-Evensen dilinin temalarının tamamı aracılığıyla yorumlanmasa da bazı temalar ile ele alınabilmektedir. Dil, mimarların, bina ve kullanıcı deneyimleri arasında sezgisel bir araç sağladığından pratik tasarım değerine sahiptir (Seamon, 2017).

Seamon (2014), Rem Koolhaas'ın Seattle Halk Kütüphanesi'ni fenomenoloji ve hermeneutiğin felsefi geleneklerini kullanarak incelemiştir. Bir yanda fenomeni, anlamaya çalışırken, öte yandan, insanlar için anlamının doğru ve kapsamlı bir bilgisini üretmeye çalışmıştır. Binayı dört farklı perspektiften ele alarak inceleyen Seamon, ilk adımdaSeattle Halk Kütüphanesini hiç görmemiş öğrencilere görseller göstermek suretiyle sorular sormuştur. İkinci adımda, Seattle Halk Kütüphanesi'ni Norveçli mimar Thiis-Evensen'in mimari deneyim fenomenolojisi aracılığıyla irdelemiştir. Üçüncü olarak, 200 gönüllü sosyal medya kullanıcısının yorumları üzerinden yapıyı anlamaya çalışmıştır. Son aşamada ise, gazeteci Seattle mimari eleştirmeni Lawrence Cheek tarafından yazılan binanın üç yorumunu incelemiştir. Bu değerlendirmelerin sonucunda; bir binaya dair deneyimimizin ve anlayışımızın zaman içinde değişebileceğini ve binanın mimarlığının kapsamlı fenomenolojik ve yorumsal değerlendirmesinin, tasarım kökenleri, kullanımları ve kullanıcıları da dâhil olmak üzere yaşam geçmişini içermesi gerektiğini önermektedir (Seamon, 2014).

İlk aşamada Seamon, 138 öğrenciye Seattle Halk Kütüphanesi'nin bir resmini sunarak binanın işlevini tahmin etmelerini istediğinde, öğrencilerin yarısından fazlası, binada ofislerin veya işyerlerinin bulunduğunu varsaymıştır. On dört öğrenci bir arena veya

stadyum olabileceğini, yedi öğrenci de bir müze olduğunu belirtmiştir. Beş öğrenci, binanın bir tiyatro, otel veya etkinlik merkezi olabileceğini öne sürmüştür. Diğer tahminler arasında bir banka, alışveriş merkezi, gece kulübü ve kumarhane yer almış, sadece bir öğrenci binayı doğru bir şekilde kütüphane olarak tanımlamıştır.

Seamon, pek çok öğrencinin binayı kamusal değil ticari işlevle ilişkilendirmesini, kütüphanenin tasarımında, Rem Koolhaas'ın ticarimetaforlar kullanmasına bağlar. Daha sonra ise öğrencilerin Seattle Halk Kütüphanesi hakkındaki tek cümlelik kısa açıklamalarına başvurulmuştur. Bu açıklamalardan, herhangi bir yapının imgelenmesinin, algılayıcısının bireysel, sosyal ve kültürel geçmişine göre farklılık göstererek gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Seamon ikinci aşamada, mimari deneyimin içsel, duyusal, bedenlenmiş boyutunu açıklığa kavuşturmak için fenomenolojik bir dil geliştiren Thiis-Evensen'in çalışmasına başvurmuştur. Binanın yaya kullanımına açık iki giriş cephesini, batı ve doğu duvarlarınıThiis-Evensen'in yöntemiyle yorumlamıştır. Seattle Halk Kütüphanesi'nin batı giriş duvarı genişlik teması açısından ele alındığında, cephenin üç dikey alana bölünmesinin mümkün olmadığı ve bu yöntemle yorumlanamayacağı anlaşılmaktadır (Şekil 2.4.).

Şekil 2.4. Seattle Halk Kütüphanesi (URL-7)

Batı cephesi, yükseklik temasıyla ele alındığında aşağı doğru hareket hissi ile batan bir motife sahiptir. Thiis-Evensen, batan motifin, ağır bir çöküş duygusu, dolayısıyla bedensel tehdit uyandırdığını ileri sürer. İç-dış ilişkisi açısından, bu ağır, aşağı doğru itme, binanın iç ve dış tarafı arasında bir ayrılık ve hatta kıdem duygusu

uyandırmaktadır. Seamon aynı işlemi doğu cephesi içinde tekrarlamıştır. Koolhaas'ın binasının Seattle'lılar için önemli bir kamusal alan olması nedeniyle, bina girişlerinin iyi bir mimari güç ve sembolizm çağrısı yapmasını beklemiş, ancak her iki girişte de durumun böyle olmadığı sonucuna varmıştır. Üçüncü olarak, fenomenolojik bir yaklaşımın Seattle Halk Kütüphanesi'nin çeşitli kullanıcı grupları için önemli bir yer haline gelip gelmediğini, kullanıcıların kütüphaneye ilişkin deneyimlerini, deneysel ve davranışsal olarak hangi yollarla, kütüphanenin ana amacını sürdürdüğünü veya zayıflattığını anlamak için kolayca erişilebilecek bir bilgi havuzu oluşturmuştur. Şirketlerin, kamu kurumlarının ve ziyaretçi sitelerinin yoğunluğa dayalı incelemelerini yayınlayan dijital bir site olan Yelp'e gönüllü olarak katkıda bulunanlar tarafından sağlanan sosyal medya açıklamalarını incelemiştir. Seattle Halk Kütüphanesi hakkında 249 kişinin Yelp yorumları, bir yerin daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olmak üzere, ortaklıkları ve farklılıkları saptamak amacıyla analiz edilmiştir. Kullanıcı yorumları, binanın mimari tasarımı ve duygusal ortamı ile ilgili olan ziyaretçi değerlendirmelerinden çok daha geniş bir yelpazede kütüphane özelliklerini ve niteliklerini kapsamaktadır. Kullanıcılar mimari tasarımı vurgulamakla birlikte, aynı zamanda yön bulma, personel desteği, koleksiyonlar, estetik karşılaşma ve çevresel karakter gibi daha az somut unsurları ifade etmektedir. Seamon son olarak, 2004, 2005 ve 2007 yıllarında gazeteci mimari eleştirmen Lawrence Cheek tarafından yazılan üç makaleyi incelemiştir. Cheek, ilk makalesinde büyük ölçüde övgü dolu sözlerle kütüphaneyi anlatmış, bir takım tasarım sorunlarına değinirken "farklı ama güzel" sıfatlarıyla yorumlarını pekiştirmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra Cheek, kütüphaneye dair izlenimlerini güncellemiş ve bina ile ilgili sıkça bahsedilen problemlere raporunda yer vermiştir. 2004 yılındaki açılışından üç yıl sonra Cheek'in kütüphaneyi bir yer olarak anlayışı, çoğunlukla binanın kullanımıyla ilgili kişisel deneyimi nedeniyle değişmiştir. Kendi çalışmalarında bu kütüphaneyi kullanmadığını ve başka kütüphanelere gittiğini "Seattle'ın kristal sarayına daha az hevesli yaklaşıyorum" sözleriyle açıklamıştır (Seamon, 2014a).

Seamon'a göre, deneyim ve anlam arasındaki karmaşık ilişki, bazen çift hermeneutik olarak adlandırılmaktadır. Araştırmacılar (örneğin, Yelp eleştirmenleri) fenomenleri doğrudan deneyimle anlamaktadırlar. Oysa bu çalışmada araştırmacı Yelp yorumları aracılığıyla, katılımcıların deneyimlerini metin üzerinden anlamaya çalışmaktadır.

Thiis-Evensen'in perspektifinden bir bina incelendiğinde, araştırmacı, Thiis-Evensen'in kendi mimari deneyimi ve anlayışı ile tasarlanan bir yorumlama şemasını çizmektedir (Seamon, 2014a).

Seamon Seattle Halk Kütüphanesi incelemesinde fenomenolojik ve hermeneutik yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemleri kullanırken zaman faktörünün binanın yer olma meselesindeki önemini de açığa çıkarmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında fotoğraflar aracılığı ile sorulan binaya dair ilk izlenimlerin, yapının ruhu hakkında doğru sonuçlar verdiği gerçeği de çalışma sonucunda üretilen bilgilerden birisidir. Aynı zamanda Thiss-Evensen'in yöntemi de tüm bunları mekânsal tasarım kriterleri yönüyle desteklemiştir.

Seamon (2014 b)'a göre, genellikle fenomenolojik araştırmacı ilk-el, varoluşsal ve hermeneutik yaklaşımları bir arada kullanmaktadır. Çevre ile ilgili görüşmeler yapılırken aynı zamanda okumalar yapılabileceğinden söz etmektedir. Seamon, birden fazla yöntemle yapılan bir fenomenolojik çalışmanın en hassas örneklerinden biri olarak Chaffin'in yer ve topluluk duygusu uyandırdığı Louisiana nehir çevresi incelemesini gösterir. Chaffin'in odak noktası Louisiana'nın Natchitoches Bölgesi'ndeki Cane Nehri üzerindeki 200 yıllık nehir topluluğu Isle Brevelle'dir. Bu mekânı keşfetmeye yönelik kavramsal aracı basit ama etkilidir. Dışarıdan içeriye doğru hareket etmek için, önce bölgenin tarihini ve coğrafyasını sunmuş, sonra sakinlerle görüşerek ve son olarak da Cane Nehri'nde kano yaparak, topografya, bitki örtüsü ve insan yerleşimi ritminden haberdar olmuştur. Chaffin araştırmasına, bilimsel ve tarihsel belgeler aracılığıyla doğal ve kültürel çevre üzerine hermeneutik bir çalışma ile başlamıştır. Ayrıca, Isle Brevelle topluluğunu ilk elden gözlemleyerek ve görüşmeler yaparak yer algısını güçlendirmiştir. Sonunda, nehrin üzerindeki ilk kano deneyimi sayesinde, nehrin iki yakayı ayıran bir kenar olmadığını, aksine iki tarafı bir araya getiren bir dikiş olduğunu açıkça görmüştür (Seamon, 2014b).

2.3. Ara Değerlendirme

Deneyim sonrası mekândan dönüşen yeri anlamanın yolu, içinde barındırdığı anlamı veya anlamları ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda yeri anlamaya yönelik yaklaşımın

yöntemine ilişkin ilkeleri üretmek amacıyla mimarlık disiplininde yeri anlamaya yönelik yöntem ve çalışmalar değerlendirilmiştir.

Tezin bu bölümünde öncelikle farklı araştırmacılar tarafından farklı dönemlerde hermeneutik, fenomenoloji ve semiyoloji yaklaşımları ele alınmıştır. Tablo 2.1.'de yaklaşımlar tanımları, öncüleri, tarihsel süreçleri ve amaçları doğrultusunda ele alınarak karşılaştırılmışlardır.

Tablo 2.1. Anlama yönelik yaklaşımlar

	HERMENEUTİK	**FENOMENOLOJİ**	**SEMİYOLOJİ**
Tanım	Hermeneutik anlama kavramına açıklık kazandırmaya çalışan felsefi holistik bir düşünme geleneğidir. Hermeneutik, felsefede, sanatta ve kuramda (teori) bir nesnenin yorumlanması olarak açıklanır.	Fenomen (görüngü ya da görünüş) "genel anlamda duyularla algılanabilen her şeydir; bilinçte kendini gösteren, duyularla verilen şey demektir". Fenomenoloji ise "Şey"leri incelemektedir.	Göstergebilim, dilsel ve dil-dışı göstergelerin oluşturduğu anlamları ve anlam katmanlarını inceleyen bilim dalıdır.
Temsilcileri	Schleirmacher, Dilthey, M. Heidegger, Gadamer	E. Husserl, M. Heidegger, M. Merleau-Ponty, C. Norberg-Schulz, J. Pallasmaa, David Seamon	Ferdinand de Saussure, Roland Barthes,
Tarihsel Süreç	19.yy	19.yy-20.yy	20.yy
Amacı	Hermeneutiğin nesnesi anlamını oluşturan diller, semboller ve kurumlar ağıdır. Bir başka anlatımla "insan dünyası"dır. Günümüzde felsefe mimarlık ilişkisine farklı bir boyut taşıyan hermeneutik, mekânın sahip olduğu "öz"ün bir anlam varlığı olarak kavranmasına ve özne-nesne ayrımını ortadan kaldıran yorumsanmasına dayalıdır. Hermeneutik yorumlamada, öze ilişkin gerçekleri ortaya çıkartmak için sezgisel kavrayışın yanı sıra önbilgide gerekmektedir.	Teorik yaklaşım olarak anlama üstüne odaklanmaktadır. Yönelinen şeyin tanımlanmasından önce onu "anlamanın" gerekliliği temel vurgudur. Fenomenolojinin konusu öz'dür. Fenomenolojik yaklaşım, dünyayı algılama, özne-nesne ilişkisinin beraberliği içinde gerçekleşir. Mimarlıkta fenomenoloji (görüngübilim), gerçek olan anlama, bilimsel kabullerden ve önyargılardan sıyrılarak, insanın algısına deneyimine yer vererek ulaşmaya çalışır.	Yapısalcı yaklaşım ele aldığı konuyu önce temel aldığı belli bir yapı içerisine yerleştirip sonra da bu yapıyı daha geniş kapsamlı yapılara taşıyarak konuyu açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Her anlatı gizli bir belirsizlik taşır ve potansiyel olarak sonsuz bir okumaya açıktır. Göstergebilim bunu, yapıtı tanımlama, ayrıştırma, birleştirme, yorumlama ve yeniden anlamlandırma aşamaları ile yapar.

Yaşantının geçtiği yerin anlamının hermeneutik yaklaşımla irdelenmesi mimarlık alanında başvurulabilecek yöntemler arasındadır. Yeri anlama noktasında deneyim kavramının öne çıkması, bu meselenin fenomenolojik yönünün de araştırılması gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Mekân tasarlanan, yer yaşanan alandır. Mekânın yere dönüşümü bireyin deneyimleri sonucunda oluşmaktadır ve bu durum ancak fenomenoloji yoluyla kavranabilecektir. Hermeneutiğin bazı çalışmalarda ön bilgiye dayanması özelliği ile fenomenolojiye eşlik ettiği gözlemlenmiştir. Anlam konusuna açıklık getirmeye çalışan bir başka yaklaşım da semiyolojidir. Yaşantının gerçekleştiği her alanda göstergeler üzerinden anlama ulaşılabileceği savunulmaktadır. Bu yaklaşımların ortak özellikleri anlamın araştırıcısı olmalarıdır.

Bu bölümde ayrıca yukarıda açıklanan yaklaşımlar ışığında miamrlıkta yeri anlamaya yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalar Tablo 2.2.'de araştırmacı, tarih, yer, amaç, ölçek ve yöntem başlıkları altında özetlenmiştir.

Tablo 2.2. Mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik çalışmalar özet tablo

Mimarlıkta Yer ve Yerin Ruhunu Anlamaya Yönelik Örnek Çalışmalar					
Araştırmacı	**Tarih**	**Yer**	Amaç	**Ölçek**	**Yöntem**
Christian Norberg-Schulz	1980	Prag Çek Cumhuriyeti	Yer ve yerin ruhunu anlamak	Kentsel ölçek	İlk-el Fenomenoloji
Christian Norberg-Schulz	1993	Norveç	Yer analizi için kılavuz geliştirmek	Kentsel ölçek	Mimari Semiyoloji
Suzanne Bott	2000	Colorado ABD	Yer duygusunu ölçmek için psikometrik ölçüt geliştirmek	Kentsel ölçek	Odak grup-Uzman Panel-İlk-el Fomenoloji
Thomas Thisss-Evensen	1989	Norveç	Yapı ölçeğinde yer analizi için bir model geliştirmek	Yapı ölçeği	Fenomenoloji-Mimari Semiyoloji
David Seamon	2014	Seattle ABD	Rem Koolhaas'ın Seattle Halk Kütüphanesi'ni incelemek	Yapı ölçeği	İlk-el Fenomenoloji-Hermeneutik Fenomenoloji
V. Frank Chaffin	1988	Louisiana ABD	Louisiana'nın Natchitoches Bölgesi'ndeki Cane Nehri üzerindeki Isle Brevelle'i anlamak	Kentsel ölçek	İlk-el Fenomenoloji-Hermeneutik Fenomenoloji-Varoluşsal Fenomenoloji

Norberg-Schulz'un Prag'ta kendi deneyimi üzerinden yapmış olduğu fenomenolojik çalışma, tarihi bölgede olması ve günümüzün yer sorunsalına eğilmemiş olması açısından eleştirilmektedir. Norveç yönetimlerince kullanılan "Yer Analizi" için hazırlamış olduğu rehber çalışması ise ülkeye göç edenler tarafından protesto edilmiş ve aşırı gelenekçilikle suçlanmıştır. Dört örnek yerleşim alanı üzerinden yapılan bu çalışmanın tüm ülke yapılaşmasına yön vermesi beklenmiştir. Oysa yer kavramı bulunduğu bölge ve zaman diliminde ele alınması gereken bir niteliğe sahiptir. Suzanne Bott'un çalışması ise yer kavramı üzerine ölçüt geliştirilmesi açısından değerlidir. Bu çalışmada oluşturulan odak gruplar ve fenomenolojik deneyim aktarım yöntemlerinin kullanılması aydınlatıcıdır. Ancak çalışma yer kavramını daha sosyal düzeyde ele almış ve yapılı çevreye çok az değinmiştir. Thiss-Evensen'in tek yapı ölçeğinde geliştirdiği bireysel algıya dayalı tasarım kriterleri değerlendirme modeli ise biçimsel bir yaklaşım olması açısından ve tüm yapılara uygulanabilirliğinin zayıf olması bakımından sorunludur. David Seamon'un Seattle Halk Kütüphanesini fenomenolojik ve hermeneutik yöntemle incelemesi ilham vericidir. Hermeneutik ve fenomenolojik yöntemin bir arada kullanılabilir olmasının kanıtlanması açısından

önemlidir. Chaffin'in farklı fenomenolojik yöntemler kullanarak yapmış olduğu bir yer analizi çalışması da konunun Norberg-Schulz'unkinin tersine çok farklı açılardan ele alınması gerekliliğini kanıtlar. Kentsel ortamlarda, yer kavramı tek başına bir yapıdan daha fazlasını ifade etmektedir. Ancak Seamon ve Thiss-Evensen'ın çalışmaları yapı ölçekli çalışmalardır. Bu çalışmaların ortak özelliği, hepsinin fenomenolojik deneyimimi çalışmalarının bir aşamasında kullanmış veya deneyimi gözetmiş olmalarıdır. Bununla birlikte bazıları hermeneutik yöntemi de kullanmışlardır.

Bu çalışmalar değerlendirildiğinde, yeri anlamaya dair yaklaşımların sınırlı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak fenomenolojik yaklaşımın yanında Hermeneutik-fenomenolojinin de kullanıldığı görülmüş ancak anlama yönelik çalışmalarda yer alabilecek semiyolojik yaklaşım kullanılmamıştır. Genellikle çalışmaların yapıldığı alanların sınırları etki alanları düşünülmeden belirlenmiştir. Bu çalışmalardan yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik, yapılı çevrenin çeşitli ölçeklerine uygulamaya elverişli, çoklu yöntemler içeren net tarif edilebilir bir yöntem veya yaklaşıma rastlanmamıştır.

Bir önceki bölümde tezin temel kavramlarına ilişkin araştırmalara dayanarak ortaya konulan "yer, yapılı çevreye ilişkin bileşenler, doğal çevreye ilişkin bileşenler, topluma ilişkin bileşenler ve bireye ilişkin bileşenlerden oluşur, yapılı çevre ile diğer bileşenler arası ilişki o yerin ruhunu oluşturur, yerin ruhu bireyin mekânla kurduğu ilişki ve deneyimler sonucu hissedilen anlamlar bütünlüğüdür" varsayımına ek olarak bu bölümde "anlama yönelik yöntemler aracılığıyla mimarlıkta yer ve yerin ruhu anlaşılabilir" varsayımı ortaya konmuştur.

3. YER VE YERİN RUHUNU ANLAMAYA YÖNELİK BİR YAKLAŞIM ÖNERİSİ GELİŞTİRME SÜRECİ

Tezin temel kavramlarına, anlam ve mimarlıkta yeri anlamaya ilişkin araştırmalar sonucunda ortaya konan varsayımave literatürdeki yöntemsel boşluğa dayanarak bu tez kapsamında "yer ve yerin ruhu, teorik-pratik diyalektiğinde, ön bilgili deneyimin yazılı aktarımındaki göstergeler yorumlanarak, hermeneutik, fenomenolojik ve semiyolojik yöntemlerin sentezlendiği, çerçeve yaklaşım aracılığıyla anlaşılır" hipotezi ortaya konmuştur.

Bu hipotez, teori-pratik diyalektiğinde, bu bölümde bir yaklaşım önerisi geliştirme süreci ile test edilecektir. Bilgi üretiminde teorik ve pratik ayrılmaz bir bütündür. Teori, literatürden elde edilen kuramsal bilgi iken, pratik öğrenilen bilginin uygulanmasıdır. Teori ve pratik birbiriyle kıyaslanabilecek kavramlar değil aksine birbirini tamamlayan ve besleyen kavramlardır.

İlk olarak, teorik araştırma sonucu ulaşılan kavramsal ilkeler aracılığıyla ortaya konan yaklaşım önerisinin,ön bilgili deneyimin yazılı aktarımındaki göstergeleraracılığıyla yorumlanabilirliği çalıştay deneyimi ile test edilecektir. Daha sonra, deneyim sonrası ve anlamaya yönelik teorik araştırmalardan elde edilen yöntemsel ilkeler aracılığylageliştirilmiş yaklaşım önerisi ortaya konulacaktır. Hermeneutik, fenomenolojik ve semiyolojik yöntemlerin sentezlendiğibu yaklaşım önerisi, sokak ölçeğinde yapılacak bir uygulama ile test edilecektir. Son olarak, uygulama aracılığıyla elde edilen iyileştirici ilkelerle geliştirilmiş yaklaşım önerisi ortaya konulacaktır.

3.1. Kavramsal İlkelerle GeliştirilenYaklaşım Önerisi ve Çalıştay Deneyimi

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak mekân-yer ilişkisinin değerlendirilmesi ile aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranarak kavramsal yaklaşım önerisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

*Mekân-yer ilişkisi nasıldır?

* “Yer” ve “yerin ruhu” kavramları yapılı çevrelerde neyi ifade etmektedir? Aralarında nasıl bir ilişki vardır?
* Mimarlıkta “Yer” i oluşturan bileşenler nelerdir?
* Yerin sınırları var mıdır?
* Yerin ruhu, nasıl ortaya çıkar?

Tezin mekân-yer ilişkisi başlığı altında yapılan yer ve yerin ruhuna dair temel kavramlara ilişkin literatür araştırmasının değerlendirilmesi sonucunda, yeri analiz etmek ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bir yaklaşım geliştirmek amacıyla bu bölümde tartışmaya sunulan araştırma soruları doğrultusunda kavramsal ilkeler geliştirilmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

• Mekân, deneyim sayesinde yere dönüşür,
• Yer, her birey için farklı anlamlar barındırır,
• Yere ait deneyim, birey ve mekân arasındaki duyular, önceki deneyimler ve uyarıcılar aracılığı ile gerçekleşir,
• Yer, yaşam alanıdır ve mekân ile karakterin bir araya gelmesiyle oluşur,
• Yerin yansıttığı enerji, o yerin ruhudur,
• Yer, yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre bileşenlerinden oluşur,
•Yerin ruhu, sınırları belirlenmiş mekânın karakteridir ve yapılı çevre ile diğer çevre bileşenlerinin ilişkisi sonucunda ortaya çıkar.

Bu ilkeler doğrultusunda üç aşamalı “kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi” tasarlanmıştır. Bunlar; deneyim aktarımı, deneyim aktarımının çözümlenmesi ve değerlendirme aşamalarıdır (Şekil 3.1.).

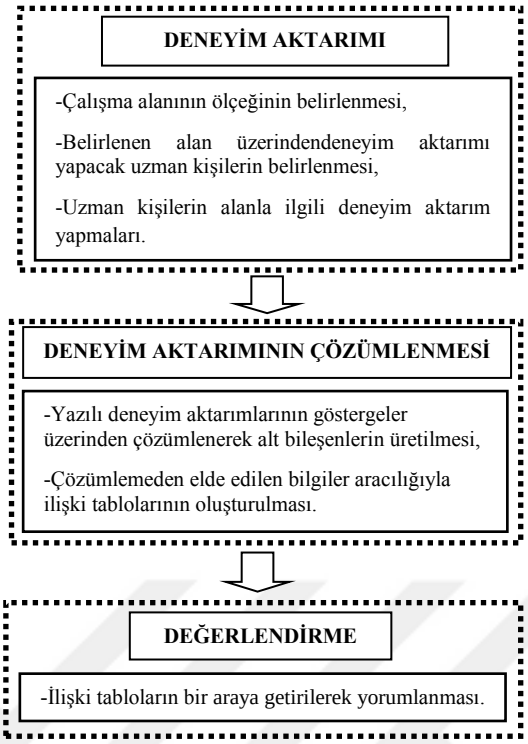

Şekil 3.1. Kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi

Deneyim Aktarımı Aşaması: Bu aşamanın amacı uzman kişilerin sınırları belirlenmiş bir yere ait deneyimlerini elde etmektir. Bu aşamada izlenecek adımlar şunlardır:

*Çalışma alanının ölçeğinin belirlenmesi: Deneyim aktarımı yapılacak alanın (yapı, sokak, doku, kent gibi) hangi ölçekte olacağına karar verilir.

* Belirlenen alan üzerinden deneyim aktarımı yapacak uzman kişilerin belirlenmesi: Çalışma alanına uygun, yapılı çevre konusunda uzman kişiler belirlenir.

* Uzman kişilerin alanla ilgili deneyim aktarım yapmaları: Uzman kişilerin yapılı çevre ile ilgili deneyimlerini aktarmalarında yöntem olarak, hem algılama sürecinin, hem de mimarlık disiplininin dil ile ilişkisi göz önüne alınarak bireyin kendini ifade etmede kullandığı temel araçlardan biri olması ve evrensel aktarım aracı olması sebebiyle yazılı aktarım kullanılır. Uzman kişiler deneyimlerini yazılı olarak aktarırlar.

Deneyim Aktarımını Çözümleme Aşaması: Bu aşamanın amacı yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre bileşenlerinden oluşan yeri analiz etmek için

deneyimin yazılı aktarımının çözümlenmesidir. Bu aşamada izlenecek adımlar şunlardır:

*Yazılı deneyim aktarımlarının göstergeler üzerinden çözümlenerek alt bileşenlerin üretilmesi: Uzman kişiler, yazılı anlatılarındaki nitelenen yapılı çevre ve bunları niteleyen, betimleyen, tarif eden sözcük veya sözcük gruplarının altını çizer ve kavramsal ilkelerde ortaya konan yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre bileşenlerinden oluşan dört temel grupta sınıflandırır.

*Çözümlemeden elde edilen bilgiler aracılığıyla ilişki tablolarının oluşturulması: Bu adımda, uzman kişiler bir ilişki tablosu tasarlar ve yapılı çevrenin diğer üç temel bileşenle ilişkisini kurar.

Değerlendirme Aşaması: Bu aşamanın amacı, deneyim aktarımının çözümleme aşamasında ortaya konan ilişki tablosunun değerlendirilmesidir.

*İlişki tabloların bir araya getirilerek yorumlanması: Uzman kişiler yapılı çevre bileşeninin diğer bileşenler ile kurduğu ilişkileri elde ederek yorumlarlar ve yere ait bilgi üretirler.

Teori-pratik diyalektiği bağlamında, temel kavramlara ilişkin literatür araştırmasından gelen bilgi ile bu bölümde geliştirilen yaklaşım önerisinin pratikteki karşılığını keşfetmek gereklidir. Bu nedenle, uzman kişilerin çalışmalarını ortaya koyacakları çalıştay deneyimine yer verilecektir.

Çalıştay deneyiminin amacı, kavramsal yaklaşım önerisini geliştirmek için ilkeler ortaya koymaktır. Bu çalışma, çalıştay süreci, çalıştay sonuçlarının araştırmacı tarafından gözden geçirilmesi ve çalıştay deneyiminin değerlendirilmesi aşamalarını içermektedir.

3.1.1. Çalıştay süreci

“Sokakta Yerin Ruhunun İzlerini Sürmek” isimli çalıştayın amacı, kavramsal öneri yaklaşım aracılığıyla, yapılı çevre konusunda uzman kişilerin katılımlarıyla, sokak ölçeğinde, yapılı çevre ile diğer bileşenlerin arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve yerin ruhunu değerlendirmektir.

Çalıştay süreci, bu amaç doğrultusunda kurgulanarak; ihtiyaç listesinin oluşturulması, gerekli desteklerin alınması, katılımcı uzman kişilerin belirlenmesi, gerekli mekanın ve dokümanların hazırlanması evrelerini içeren hazırlık aşamasının ardından, bir gün (10:00-18:00) süren bir çalışma ile tamamlanmıştır. Davet usulü ile çalıştaya katılanlar, akademisyen, yerel yönetim çalışanı, özel sektör çalışanı ve öğrencilerden oluşan mimar, şehir plancısı, iç mimar ve inşaat mühendisi 19 uzman kişiden oluşmuştur (Şekil 3.2.).

Şekil 3.2. Çalıştay katılımcıları

Bu çalıştayda sınırlar yerel ve genel olarak belirlenmiştir. Yerel sınır Kocaeli ili İzmit İlçesi olarak kabul edilmiş, genel sınırlar ise yerel sınır dışında kalan ulusal ya da uluslararası alanları içermektedir. Uzman kişiler tercihlerine göre, yerel ve genel olarak ayrılmıştır. Çalıştay bireysel ve grup çalışması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Çalıştay sürecini gösteren akış Şekil 3.3.'de verilmektedir.

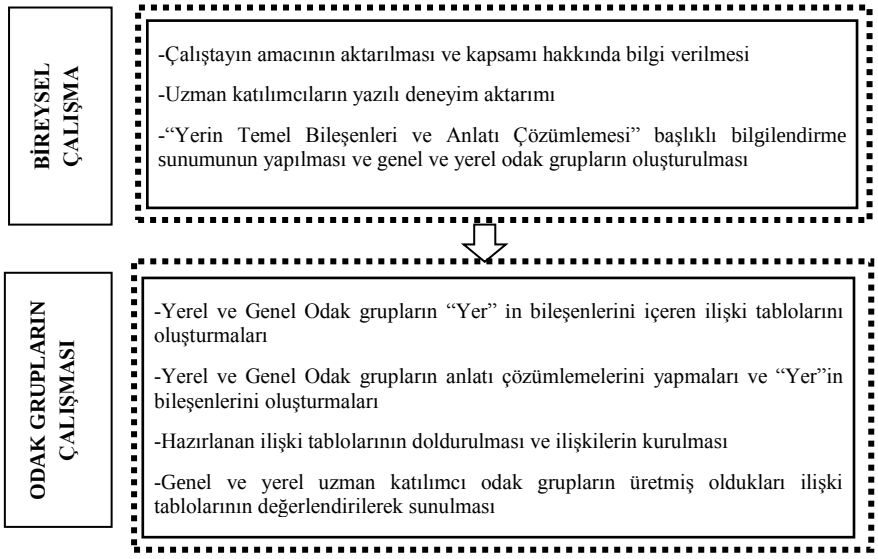

Şekil 3.3. Çalıştay süreci

Çalıştayın "Bireysel Çalışma" bölümünde öncelikle, yerel ve genel gruplar, belleklerinde yer eden ruhu olduğunu düşündükleri bir sokaktaki deneyimlerini yapılı çevreyi niteleyen, betimleyen ve tarif eden sözcüklerle yazılı olarak aktarmışlardır.

Deneyim aktarımlarının çözümlenmesi aşamasının öncesinde, araştırmacı tarafından uzman kişilere yazılı anlatıları nasıl çözümleyecekleri konusunda "Yerin Temel Bileşenleri ve Anlatı Çözümlemesi" başlıklı sunum gerçekleştirilmiştir. Sunumda, katılımcılara yazılı aktarım çözümlemesinde kullanılmak üzere, yapılı çevreyi niteleyen, anlatan ve bilgi aktaran tüm sözcük veya sözcük gruplarının altını çizmeleri gerekliliği ve literatür araştırması ile elde edilen yeri oluşturan yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre olan dört temel bileşen paylaşılmıştır.

Daha sonra, yer anlatımlarını, yapılı çevreyi niteleyen, betimleyen ve tarif eden sözcüklerin altını çizerek çözümlemişler, çözümleme sonucunda elde edilen sözcük veya sözcük gruplarını yeri oluşturan temel bileşenler altında gruplamışlardır (Şekil 3.4.). Bunların yanı sıra, uzman kişiler tarafından temel bileşenlerin altında alt bileşenler keşfedilmiştir.

Şekil 3.4. Deneyim aktarımının çözümleme çalışması

Bireysel çalışmanın ardından, ortak akıl tartışma ortamı ile kavramsal yaklaşımda beklenen ilişki tablosunun tasarlanması ve yapılı çevrenin diğer üç temel bileşenle ilişkisinin kurulması amacıyla grup çalışması bölümüne geçilmiştir. Uzman kişiler iki genel odak grup ve iki yerel odak grup olmak üzere dört gruba ayrılmışlardır. Her odak grup bireysel olarak dört temel bileşenin altında üretmiş oldukları alt bileşenleri grup

olarak bir araya getirilmişlerdir. Alt bileşenlerdeki benzer ifadeler aynı başlık altında toplanmış, farklı olanlar ise ilave edilmiştir. Böylece, yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre başlıklarından oluşan dört temel bileşenin alt bileşenleri genel ve yerel odak gruplar tarafından üretilmiştir.

Üretilen yapılı çevre bileşenlerinin diğer bileşenler ile ilişkisini okuyabilmek amacı ile katılımcılar grup olarak bir ilişki tablosu tasarlamışlardır. Bu tablonun hazırlanmasındaki amaç yapılı çevrenin diğer bileşenler ile ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Her grup tasarlamış oldukları tabloyu bilgisayar ortamına aktarmış ve bireysel çalışmalarda ortaya çıkardıkları anlam yüklü sözcük ya da sözcük gruplarını, diğer gruplar ile birlikte tartışarak hangi bileşenler arasındaki ilişkiye referans verdiğine göre(bir veya daha çok) tablolara yerleştirmişlerdir. Çalıştay sonunda genel gruplar ile yerel gruplar, üretmiş oldukları bileşenler arasındaki ilişkilere referans veren sözcük ya da sözcük gruplarını yerleştirmiş, yapılı çevre ve diğer bileşenler arasındaki ilişki tablolarını sunmuşlardır (Tablo A.1-4).

Sonuç olarak; yapılı çevre konusunda uzman katılımcılarla gerçekleştirilen "Sokakta Yerin Ruhunun İzlerini Sürmek Çalıştayı" hem konu hakkında bilgi sahibi bireyleri bir araya getirmiş, hem de öznel deneyimlerini aktarmaları için bir alan sunmuştur. Uzman katılımcılar yarım gün bireysel olarak çalışma yapmışlar, daha sonra da yarım gün süren grup çalışmasıyla aynı ortamda fikir paylaşımında bulunarak ve sahip oldukları bilgilere de dayanarak çok katılımlı sonuçlara ulaşmışlardır. Grupların çalışmaları sonucunda, genel gruplar dünya üzerinde herhangi bir yeri anlattıkları için yerin bileşenlerine ve ilişkilerine dair genel bilgi, yerel gruplar ise yaşadıkları kent olan İzmit'te bulunan, ruhu olduğunu düşündükleri bir sokağı anlattıkları için kente dair bileşenler ve ilişkilerinden yerel bilgi üretmişlerdir.

3.1.2. Çalışmaların gözden geçirilmesi

Çalıştay sonucunda on katılımcının genel, dokuz katılımcının da yerel ile ilgili deneyimleri sonucunda aktarmış oldukları yazılı anlatılar araştırmacı tarafından gözden geçirilmiş, tekrar çözümlenmiş ve bileşenler ortaya konulmuştur. Genel ve yerel yapılı çevre bileşenlerinin, diğer bileşenler ile ilişkisini anlayabilmek amacıyla ilişki tabloları düzenlenmiş ve yazılı anlatılarda yapılı çevreyi tarif eden nitelikleri

kapsayan sözcük grupları bu ilişki tablolarında ilgili yerlere yerleştirilmiştir. Araştırmacının gözden geçirmesi sonucu yeri oluşturan genel ve yerel ilişkiler Tablo 3.1. ve Tablo 3.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Yeri oluşturan genel ilişki tablosu

YAPILI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER		Doğal Çevre Bileşenleri						Toplumsal Çevre Bileşenleri								Bireye Ait Çevre Bileşenleri						
		Coğrafya Elemanları	Bitki Örtüsü	İklim	Jeoloji	Topoğrafya	Fauna	Bellek	Kültür-Gelenek	Sanat	Farklılık	Benzerlik	Toplumsal İlişkiler	Toplum Yapısı	Erk	Deneyim	İletişim	Aidiyet	Güvenlik	Erişilebilirlik	Ölçek	Estetik
Bina	Binaların Konumu	x	x			x							x				x					
	Binanın Türü/Fonksiyonu			x	x			x	x			x	x	x	x			x		x		
	Binanın Yapı Kalitesi							x	x				x		x							
	Binaların Yapı Düzeni	x	x	x		x		x	x			x										
	Binanın Yapım Tarzı/Tekniği			x	x				x		x	x										
	Bina Yoğunluğu/Binalar Arası Mesafe												x			x					x	x
	Binaların Yüksekliği			x					x			x									x	
	Bina Cephesi Elemanları		x	x				x	x			x	x				x	x	x			x
	Bina Cephesi Malzemesi							x	x	x	x	x				x		x				x
	Binaların Çatısı			x									x						x	x		
Yol/Ulaşım	Yolun Türü												x					x	x	x		
	Yolun Yönü	x																				
	Yolun Kaplama Malzemesi			x	x	x			x						x							
	Yolun Biçimi/Formu	x	x	x		x			x	x	x		x			x	x		x	x		
	Yolun Genişliği			x				x					x							x	x	
Bahçe/Avlu	Bahçenin Türü/Fonksiyonu		x										x			x						
	Bahçe/Avlu Boyutları								x		x	x										
	Bahçe Sınırları (Sınırın Yüksekliği)								x		x	x										
Düğüm	Türü												x									
	Formu		x						x													
Park	Parkın Formu/Boyutu							x														
	Parkın Fonksiyonu							x					x				x					

Tablo 3.2.Yeri oluşturan yerel ilişki tablosu

YAPILI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER			Doğal Çevre Bileşenleri						Toplumsal Çevre Bileşenleri								Bireye Ait Çevre Bileşenleri						
			Coğrafya Elemanları	Bitki Örtüsü	İklim	Jeoloji	Topoğrafya	Fauna	Bellek	Kültür-Gelenek	Sanat	Farklılık	Benzerlik	Toplumsal İlişkiler	Toplum Yapısı	Erk	Denevim	İletişim	Aidiyet	Güvenlik	Erişilebilirlik	Ölçek	Estetik
Bina	Binaların Konumu		x	x			x							x				x					
	Binanın Türü/Fonksiyonu				x	x			x	x			x	x	x	x			x		x		
	Binanın Yapı Kalitesi								x	x				x		x							
	Binaların Yapı Düzeni		x	x	x		x		x	x			x										
	Binanın Yapım Tarzı/Tekniği				x	x				x		x	x										
	Bina Yoğunluğu/Binalar Arası Mesafe													x			x					x	x
	Binaların Yüksekliği				x					x			x									x	
	Bina Cephesi	Elemanları		x	x				x	x			x	x				x	x	x			x
		Malzemesi							x	x	x	x	x				x		x				x
	Binaların Çatısı				x									x						x	x		
Yol/Ulaşım	Yolun Türü													x					x	x	x		
	Yolun Yönü		x																				
	Yolun Kaplama Malzemesi				x	x	x			x						x							
	Yolun Biçimi/Formu		x	x	x		x			x	x	x		x			x	x		x	x		
	Yolun Genişliği				x									x						x	x		
Bahçe/Avlu	Bahçenin Türü/Fonksiyonu			x				x						x			x						
	Bahçe/Avlu Boyutları									x		x	x										
	Bahçe Sınırları (Sınırın Yüksekliği)									x		x	x										
Düğüm	Türü													x									
	Formu			x						x													
Park	Parkın Formu/Boyutu								x														
	Parkın Fonksiyonu								x					x				x					

Literatürden gelen kavramsal bilgi ile geliştirilen yaklaşım aracılığıyla çalıştay pratiğinde uzman kişiler tarafından, yeri oluşturan dört temel bileşenin yanındailişkileri detaylı olarak kurabilmek içinalt bileşenler üretilmiştir. Araştırmacının gözden geçirmesi de genel ve yerel sınırlar kapsamında gerçekleşmiştir. Çalıştaydaki odak grup çalışmalarının araştırmacı tarafından gözden geçirilmesi ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Doğal çevre bileşenlerine ilişkin çalıştay sonuçları incelendiğinde; genel ve yerel odak gruplarının, doğal çevre temel bileşeni altında iklim, bitki örtüsü ve topografya bileşenlerini ortak ürettiği görülmüştür. Buna ek olarak genel odak grupların coğrafya elemanları, yerel odak grupların ise jeolojik yapı ve fauna bileşenlerini ürettikleri gözlemlenmiştir. Araştırmacı çözümlemesinde de odak gruplardan gelen iklim, bitki örtüsü ve topografya bileşenleri ortak üretilmiş, bunların yanı sıra genel ve yerel deneyimlerden coğrafya elemanları, jeolojik yapı ve fauna bileşenleri üretilmiştir (Tablo 3.3.).

Tablo 3.3. Doğal çevre temel bileşeninin alt bileşenleri

DOĞAL ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER	ARAŞTIRMACI ANALİZİ		ÇALIŞTAY GRUPLARI	
	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER
Coğrafya Elemanları	X	X	X	
Bitki Örtüsü	X	X	X	X
Topografya	X	X	X	X
İklim-Güneşlenme-Yağış	X	X	X	X
Jeolojik Yapı	X	X		X
Fauna	X	X		X

Toplumsal çevreye ilişkin çalıştay sonuçları incelendiğinde; genel ve yerel odak gruplarının, bellek, kültür, farklılık ve benzerlik bileşenlerini ortak olarak ürettikleri görülmüştür. Buna ek olarak genel odak gruplar erk ve sanat, yerel odak gruplar ise toplumsal ilişkiler/gündelik yaşam bileşenlerini üretmişlerdir. Araştırmacının çözümlemesi sonrasında bellek, kültür, farklılık ve benzerlik bileşenleri odak gruplar ile ortak üretilirken, ek olarak genel ve yerel deneyimlerden toplumsal ilişkiler/gündelik yaşam ve erk bileşeni, sadece genel deneyimlerden ise sanat bileşeni üretilmiştir (Tablo 3.4.).

Tablo 3.4.Toplumsal çevre temel bileşeninin alt bileşenleri

TOPLUMSAL ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER	ARAŞTIRMACI ANALİZİ		ÇALIŞTAY GRUPLARI	
	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER
Bellek	X	X	X	X
Kültür	X	X	X	X
Farklılık	X	X	X	X
Benzerlik	X	X	X	X
Toplumsal İlişkiler/ Gündelik Yaşam	X	X		X
Erk	X	X	X	
Toplum Yapısı	X			
Sanat	X		X	

Bireye ait çevre bileşenlerine ilişkin çalıştay sonuçları incelendiğinde; odak grupları, güvenlik, aidiyet, estetik ve ölçek bileşenlerini ortak, buna ek olarak genel odak gruplar deneyim, yerel odak gruplar ise iletişim ve erişilebilirlik bileşenlerini üretmişlerdir. Araştırmacı çözümlemeleri sonrasında aidiyet, güvenlik, ölçek ve deneyim bileşenlerinin odak gruplar ile ortak üretildiği, ek olarak genel odak grup çalışmalarından da iletişim, erişilebilirlik ve estetik bileşenlerinin üretildiği görülmüştür (Tablo 3.5.).

Tablo 3.5. Bireye ait çevre temel bileşeninin alt bileşenleri

BİREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER	ARAŞTIRMACI ANALİZİ		ÇALIŞTAY GRUPLARI	
	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER
Aidiyet	X	X	X	X
Güvenlik	X	X	X	X
Ölçek	X	X	X	X
Deneyim	X	X	X	
İletişim	X			X
Erişilebilirlik	X			X
Estetik	X		X	X

Yapılı çevre bileşenlerine ilişkin çalıştay sonuçları incelendiğinde; odak grupların yapılı çevre temel bileşeni altında iki seviye alt bileşen ürettikleri görülmüştür. Birinci seviye alt bileşen sonuçlarına bakıldığında odak grupların, yapılı çevre temel bileşeni altında bina, yol/ulaşım ve bahçe/avlu bileşenlerini ortak oluşturdukları gözlemlenmiştir. Araştırmacının gözden geçirmesi sonrasında ise, genel ve yerel deneyimlerden bu üç bileşene ek olarak düğüm noktası ve park bileşenlerinin ortak üretildiği ve yerel deneyimlerden de duvar bileşeninin üretildiği görülmektedir. İkinci seviye alt bileşen sonuçlarına bakıldığında ise, binanın; konumu, fonksiyonu, yapı düzeni, yoğunluğu, cephe elemanları, cephe malzemesi, yolun; kaplama malzemesi, formu, genişliği, eğimi, bahçenin; boyutları ve sınırları genel ve yerel odak gruplar tarafından ortak üretilmiştir. Bunlara ek olarak genel odak gruplar tarafından binanın; formu, çatısı, yolun; türü, yerel odak gruplar tarafından ise binanın yaşı ve yolun sokak mobilyaları bileşenleri üretilmiştir. Araştırmacının gözden geçirmesi sonrasında, binanın; konumu, fonksiyonu, yapı düzeni, yoğunluğu, cephe elemanları, cephe malzemesi, yolun; kaplama malzemesi, formu, genişliği, bahçenin; boyutları ve sınırları bileşenleri genel ve yerel odak grup çalışmaları ile ortak üretilmiştir. Buna ek olarak binanın; yapı kalitesi, yoğunluğu, çatısı, yolun yönü, bahçenin türü ve parkın fonksiyonu bileşenleri genel ve yerel deneyimlerden, binanın formu, düğüm noktasının; türü, formu, parkın formu genel deneyimlerden, binanın; mülkiyeti, yaşı, mimari tarzı, yolun; konumu, ismi, sokak mobilyaları, bahçenin konumu ve duvarın malzemesi bileşenleri de yerel deneyimlerden üretilmiştir (Tablo 3.6.)

Tablo 3.6. Yapılı çevre temel bileşeninin 1. ve 2. seviye alt bileşenleri

YAPILI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER			ARAŞTIRMACI ANALİZİ		ÇALIŞTAY GRUPLARI	
			GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER	GENEL BİLGİLER	YEREL BİLGİLER
Bina	Binaların Konumu		X	X	X	X
	Binanın Türü/Fonksiyonu		X	X	X	X
	Binanın Yapı Kalitesi		X	X		
	Binaların Yapı Düzeni		X	X	X	X
	Binanın Yapım Tarzı/Tekniği		X	X	X	X
	Bina Yoğunluğu/Binalar Arası Mesafe		X	X		
	Binaların Yüksekliği		X	X	X	X
	Bina Mülkiyeti			X		
	Bina Yaşı			X		X
	Bina Mimari Tarzı			X		
	Binaların Formu		X		X	
	Bina Cepheleri	Elemanları	X	X	X	X
		Malzemesi	X	X	X	X
	Binaların Çatısı		X	X	X	
Yol/Ulaşım	Yolun Türü		X	X	X	
	Yolun Yönü		X	X		
	Yolun Kaplama Malzemesi		X	X	X	X
	Yolun Biçimi/Formu		X	X	X	X
	Yolun Genişliği		X	X	X	X
	Yolun Konumu			X		
	Yolun İsmi			X		
	Yolun Eğimi			X	X	X
	Sokak Mobilyaları			X		X
Bahçe/Avlu	Bahçenin türü/fonksiyonu		X	X		
	Bahçenin/Avlunun Konumu			X		
	Bahçe/Avlu Boyutları		X	X	X	X
	Bahçe Sınırları (Sınırın Yüksekliği)		X	X	X	X
Düğüm Noktası	Türü		X			
	Formu		X			
Park	Parkın Formu/Boyutu		X			
	Parkın Fonksiyonu		X	X		
Duvar	Duvarın Malzemesi			X		

3.1.3. Çalıştay deneyiminin değerlendirilmesi

Bu bölümde çalıştay süreci ve sonrasında araştırmacı tarafından yapılan gözden geçirme ile ulaşılansonuçlar ele alınarak çalıştay deneyimi değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, temel kavramlara ilişkin literatür araştırmasından elde edilenkavramsal bilgi ile geliştirilen yaklaşım önerisinin uygulaması sonrasındaki bulgulardır. Çalıştay deneyiminin bulguları şunlardır:

*Katılımcıların her biri farklı bir sokağı anlatmış ve farklı bileşenler üretmişlerdir. Bu durum çalışmanın yere özel olması gerekliliğini ve bileşenlerin yere göre değiştiğini gösterir.

*Grup çalışmalarında bilgiler bir araya getirilmiş ve ardından araştırmacı tarafından yeniden çözümleyerek karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalıştay sırasında katılımcıların çözümlemeleri ile sonrasında araştırmacının çözümlemesi karşılaştırıldığında bazı ortak bileşenlerin üretildiği gözlemlenmiştir. Ancak bununla birlikte farklı birçok bileşenin üretildiği de sonuçlardan açıkça görülmektedir. Katılımcı çözümlemeleri ile araştırmacı çözümlemelerinin farklılık göstermesi iki farklı duruma işaret etmektedir. Birincisi sınırlı zaman dilimi içerisinde yapılan bir çalışma olduğu için katılımcıların çözümlemelerinin eksiklikler içermesidir. Çalışma alanının kapsamına göre çözümleme işlemi için yeterli zaman ayrılmalıdır. İkincisi ise deneyimi aktaranın değil, bir başkası tarafından yapılan çözümlemenin daha detaylı sonuçlar vermesidir. Buna göre çözümleme işlemi deneyimi aktaran uzman kişi dışında yapılı çevre konusunda uzman başka bir kişi tarafından yapılmalıdır.

*Çalıştay sürecinde uzman kişiler kavramsal çerçeve yaklaşım kapsamında olmamasına rağmen alt bileşenler üretmişlerdir. Bu durum ilişkilerin daha anlaşılabilir hale gelmesini sağlamıştır.

*Yeri oluşturan temel bileşenlerden yapılı çevre bileşeninin ikinci alt seviye bileşenlerinin oluşturulması çalışmanın karmaşık hale gelmesine sebep olmuş ve anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bu nedenle yapılı çevre alt bileşenlerinin daha anlaşılabilir bir üst çerçeve içinde çözümlenmeye ihtiyacı vardır.

*Bu çalıştay sayesinde, deneyimin kişiye özel olmasının, üretilecek bilginin de öznel olmasını sağlayacak bir unsur olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, bu tür çalışmaların yapılı çevre konusunda farklı meslek gruplarından ve farklı görev alanlarından birden

fazla uzman kişinin deneyimi üzerinden gerçekleştirilmesi daha güvenilir sonuçlara ulaştıracaktır.

*Çalıştay deneyiminde yerel ve genel gruplardan elde edilen veriler incelendiğinde, yerel grupların bulgularının daha detaylı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada ölçek belirlemenin, tanımlanmış-sınırlandırılmış bir alanda çalışmanın gerekliliği tespit edilmiştir.

*Yazılı anlatıların çözümlenmesi aşamasında, çalıştay sırasında yapılan sunumda anlatıldığı şekilde katılımcılar, yapılı çevreyi niteleyen, anlatan ve bilgi aktaran tüm sözcük veya sözcük gruplarının altını çizmişlerdir. Ancak bu durum çözümlemede yeterince açık algılanamamış veya anlaşılamamıştır. Bu nedenle daha belirgin bir yönteme ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bulgular, bir sonraki bölümde, yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşım önerisini geliştirecek yöntemsel ilkelerin ortaya konmasını sağlayacaktır.

3.2. Yöntemsel İlkelerle Geliştirilen Yaklaşım Önerisi ve Test Çalışması

Bu bölümde çalıştay deneyiminden elde edilen bulgular ve yöntem üzerine literatür ve çalışmalardan gelen bilgi ile yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yol gösterici yaklaşım önerisinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorusu oluşturulmuştur.

*Yer ve yerin ruhu hangi yaklaşımlarla ve nasıl anlaşılır?

Bu bölümde tartışmaya sunulan araştırma sorusu doğrultusunda, tezin mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşımlar ve çalışmalar başlığı altında yapılan değerlendirme ve çalıştay deneyiminin sonucundaelde edilen bulgular aracılığıyla yöntemsel ilkeler geliştirilmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

• Bir yeri analiz etmek ve yerin ruhunu anlamak için, anlamaya yönelik yöntemler kullanılmalıdır,
• Yer bireyin deneyimi üzerinden anlaşılabileceğinden, fenomenolojik deneyim gereklidir,
• Birey hermeneutik-fenomenolojik deneyimi ilk elden yazılı olarak aktarmalıdır,

• Çözümleme işlemi deneyimi aktaran uzman kişi dışında yapılı çevre konusunda uzman başka bir kişi tarafından yapılmalıdır,

• Yazılı anlatı, semiyoloji yardımıyla göstergeler üzerinden bir uzman tarafından çözümlenmelidir,

• Çözümleme sonrasında ortaya çıkan ilişkiler, bir uzman tarafından hermeneutik yöntemle yorumlanmalı ve yere ait bilgiler rapor şeklinde düzenlenmelidir,

• Yeri anlama çalışmaları sadece tarihi bölgelerde değil, yapılı çevrenin olduğu tüm alanlarda yapılmalıdır,

• Yer kavramı bulunduğu bölge ve zaman diliminde ele alınmalıdır,

• Yeri anlama çalışması hangi ölçekte olursa olsun etkilediği ve etkilendiği alanı da içermelidir,

• Yeri anlama çalışmalarında çeşitli yöntemlerin sentezlenmesi gerekir.

• Bileşenler yere göre değişeceği için çalışmanın yere özel olması gereklidir,

• Çalışma alanının kapsamına göre çözümleme işlemi için yeterli zaman ayrılmalıdır,

• Yeri anlama çalışmalarında ilişkilerin daha anlaşılabilir hale gelmesi için alt bileşenler üretilmelidir,

• Yapılı çevre alt bileşenlerinin daha anlaşılabilir bir üst çerçeve içinde çözümlenmeye ihtiyacı vardır,

• Bu tür çalışmaların yapılı çevre konusunda farklı meslek gruplarından ve farklı görev alanlarından birden fazla uzman kişinin deneyimi üzerinden gerçekleştirilmesi gereklidir,

• Yeri anlama çalışmalarında, ölçek belirlenmeli, alan tanımlanmalı ve sınırlandırılmalıdır,

• Yazılı anlatıların çözümlenmesi aşamasında belirgin bir yönteme ihtiyaç vardır.

Bu yöntemsel ilkeler doğrultusunda kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinin deneyim aktarımı, deneyim aktarımının çözümlenmesi ve değerlendirme aşamalarına birer adımolmak üzereilave üç adım getirilmiştir. Bunlar, Şekil 3.5.'te koyu renk olarak gösterilen adımlardır.

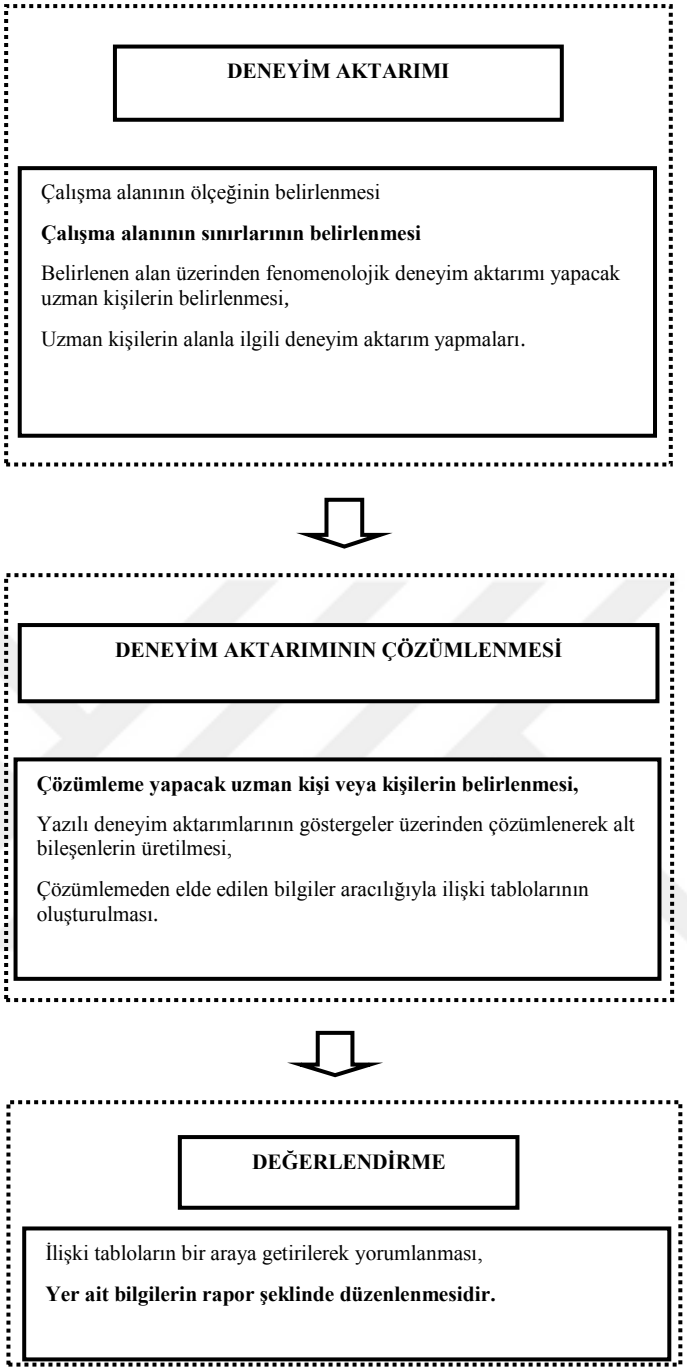

Şekil 3.5. Yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi

Deneyim Aktarımı Aşaması: Bu aşamada kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinde sunulan, çalışma alanının ölçeğinin belirlenmesi, belirlenen alan üzerinden fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilerin belirlenmesi ve uzman kişilerin alanla ilgili deneyim aktarımı yapmaları adımlarına ek olarak aşağıdaki adım eklenmiştir:

*Çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi: Kavramsal yaklaşım önerisinden farklı olarak bu öneride çalışma alanının sınırları belirlenerek alan tanımlı hale getirilir.

Deneyim Aktarımı Çözümleme Aşaması: Bu aşamada kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinde sunulan, yazılı deneyim aktarımlarının göstergeler üzerinden çözümlenerek alt bileşenlerin üretilmesi ve çözümlemeden elde edilen bilgiler aracılığıyla ilişki tablolarının oluşturulması adımlarına ek olarak aşağıdaki adım eklenmiştir:

*Çözümleme yapacak uzman kişi veya kişilerin belirlenmesi: Çözümleme işlemi deneyimi aktaran uzman kişi dışında yapılı çevre konusunda uzman bir başka kişi belirlenir.

Değerlendirme Aşaması: Bu aşamada kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinde sunulan, ilişki tabloların bir araya getirilerek yorumlanması adımına ilave olarak aşağıdaki adım eklenmiştir:

*Yere ait bilgilerin rapor şeklinde düzenlenmesi: Yere ait bilgiler yapılı çevre alt bileşenleri başlıkları altında düzenlenir.

Yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinde, anlamın araştırıcısı olan hermeneutik (yorumlama), fenomenoloji (deneyimleme) ve semiyoloji (göstergeler aracılığı ile çözümleme) yöntemleri sentezlenerek kullanılır.

Teori-pratik diyalektiği bağlamında, kavramsal ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi, çalıştay deneyiminden elde edilen bulgular, mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşımlar ve çalışmaların değerlendirilmesiyleelde edilen “yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi” ne evrilmiştir. Bu önerinin pratikteki karşılığını keşfetmek için test amacıyla uygulama yapılacaktır.

Bu test çalışmasının amacı, yöntemsel ilkeler aracılığıyla ortaya konan yaklaşım önerisini geliştirmek için iyileştirici ilkeler üretmektir. Bu çalışma, uygulama ile test çalışmasının bulguları ve değerlendirilmesini içermektedir.

3.2.1. Uygulama

Yaklaşım önerisinde sunulan, deneyim aktarımı, deneyim aktarımının çözümlenmesi ve değerlendirme aşamaları kapsamında yer alan adımlar çerçevesinde uygulama yapılmıştır.

Deneyim Aktarımı Aşaması; çalışma alanının ölçeğinin ve sınırlarının belirlenmesi, belirlenen alan üzerinden fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilerin belirlenmesi ve uzman katılımcıların alanla ilgili deneyimlerini aktarmaları adımlarından oluşmaktadır.

Çalışma alanı Kocaeli ili İzmit ilçesinde bulunan İzmit İçkale ve çevresini kapsayan bölgedir. Çalışma sokak ölçeğinde yapılmıştır. Orhan, Hacıhasan, Veliahmet, Akçakoca ve Kozluk Mahallelerinin bir bölümünü kapsayan bu alan, kent merkezine yürüme mesafesindedir. Büyük oranda konut bölgesinden oluşmakta olup, güney kısmında Saat Kulesinin de içerisinde bulunduğu Kültür Tepesi rekreasyon alanını kapsamaktadır (Şekil 3.6). Çoğunluğu eğimli arazi üzerinde olup düzlük olan kısmı kuzeyde arkeolojik sit alanı sınırlarında yer almaktadır.

Bölge, kentin sosyo-ekonomik yapılanmasını, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren bir yapılı çevredir. Aynı zamanda da birçok tescilli taşınmaz kültür varlığına da ev sahipliği yapmaktadır.

Bölgedeki yolların oluşturduğu doku, alanı çevreleyen yollar dışında fazla bozulmadan günümüze kadar gelmiştir. Arazinin yapısına uygun bir ana yol ağının gözlendiği alanda, bu yolları birleştiren, eğime dik, yer yer merdivenli sokaklar sistemine rastlanmaktadır.

Çalışma, Saray Yokuşu, Çukurçeşme Sokak, Alaca Mescid Sokak ve Kapanca Sokak'ta gerçekleştirilmiştir.

Fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişiler, çalıştay sırasında İzmit deneyimini anlatan 5 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu çalışma alanındaki sokak deneyimleri, tasarı çerçeve yaklaşımının test verileri olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 3.6. Çalışma alanı sınırları

Yapılı çevre konusunda uzman kişiler (5 kişi) sınırları belirlenmiş bir bölge içerisinde sokak ölçeğinde geçmiş deneyimlerini yazılı olarak aktarmışlardır.

Deneyim Aktarımının Çözümlenmesi Aşaması; çözümleme yapacak uzmanın belirlenmesi, deneyim aktarımlarınınuzman tarafındanhermeneutik ve semiyolojik yöntemle çözümlenmesi ve hermeneutik yöntemle ilişki tablolarının oluşturulması adımlarından oluşmaktadır.

Çözümleme yapacak uzman kişi araştırmacıdır. Çözümleme sırasında uzman kişi, öncelikle semiyolojik yöntemi kullanarak yapılı çevreyi işaret eden, gösteren, aynı zamanda niteleyen ve "nasıl" sorusuna cevap veren sözcük ya da sözcük gruplarının altını çizmiştir. Daha sonra altı çizilen bu sözcük gruplarını hermeneutik yöntem ile yorumlayarak yapılı çevreile diğer bileşenler arasında ilişkileri kurmuş ve arka anlamlarına bakarak yeri oluşturan yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevrenin alt bileşenlerini üretmiştir.

Yazılı deneyim aktarımlarının nasıl çözümlendiğine dair örnekler aşağıdaki gibidir.

Örnek cümle 1: “Saray yokuşu” isminden de anlaşılacağı gibi yukarı doğru eğimlidir.

Nitelenen; Saray yokuşu

Niteleyici; yukarı doğru eğimlidir.

Arka Anlam; Yol-doğa (topoğrafya) ilişkisi

Yukarıdaki örnekte araştırmacı, yapılı çevreyi gösteren ve nitelenen “Saray yokuşu” sözcük grubunun altını çizmiş ve hermeneutik yöntem ile yorumlayarak bu sözcük grubunun arka anlamının yapılı çevre alt bileşenlerinden “yol”u ifade ettiğini keşfetmiştir. Daha sonra nitelenen bu sözcük grubunun niteleyicisi olan “yukarı doğru eğimlidir” sözcük grubunun altını çizmiş ve hermeneutik yöntem ile yorumlayarak arka anlamda “yol” alt bileşeninin doğal çevre temel bileşeni ile ilişkisini kurarak “topoğrafya” alt bileşenini üretmiştir.

Örnek cümle 2: Apartmanlar dört-beş katlı ve bitişik yapıdadır.

Nitelenen; Apartmanlar

Niteleyici; dört-beş katlı,

Arka Anlam; Bina- ölçek ilişkisi,

Sıfat; bitişik

Arka Anlam; Bina-bina İlişkisi / Bitişik nizam ile doğa(iklim) ilişkisi

Yukarıdaki 2. örnekte araştırmacı, yapılı çevreyi gösteren ve nitelenen “Apartmanlar” sözcüğünün altını çizmiş ve hermeneutik yöntem ile yorumlayarak bu sözcüğün arka anlamının yapılı çevre alt bileşenlerinden “bina”yı ifade ettiğini keşfetmiştir. Daha sonra nitelenen bu sözcüğün niteleyicisi olan “dört-beş katlı” sözcük gruplarının altını çizmiş ve hermeneutik yöntem ile yorumlayarak arka anlamda “bina” alt bileşeninin bireye ait çevre temel bileşeni ile ilişkisini kurarak “ölçek” alt bileşenini üretmiştir. Bunun ardından araştırmacı altını çizmiş olduğu “Apartmanlar” sözcüğünün bir diğer niteleyicisi olan “bitişik” sözcüğünü yorumlayarak, binaların bitişik nizamda yapılmasından yola çıkarak, yapılı çevre temel bileşeninin “bina-bina” alt bileşenini keşfetmiş ve doğal çevre temel bileşeni ile ilişkisini kurarak “iklim” alt bileşenini üretmiştir.

Örnek cümle 3: Binanın bu şekilde olması bana eskiden burada “ahşap evler” olduğunu hatırlatmaktadır.

Nitelenen; evler

Niteleyici; ahşap

Arka Anlam; Bina- bellek ve bina-kültür gelenek İlişkisi

Yukarıdaki 3. örnekte ise araştırmacı, yapılı çevreyi gösteren ve nitelenen evler sözcüğünün altını çizmiş ve hermeneutik yöntem ile yorumlayarak bu sözcüğün arka anlamının yapılı çevre alt bileşenlerinden “bina”yı ifade ettiğini keşfetmiştir. Daha sonra nitelenen bu sözcüğün niteleyicisi olan ahşap sözcüğünün altını çizmiş ve “hatırlatmaktadır” söcüğüyle birlikte hermeneutik yöntem ile yorumlayarak arka anlamda “bina” alt bileşeninin toplumsal çevre temel bileşeni ile ilişkisini kurarak “bellek” alt bileşenini üretmiştir. Bunun ardından araştırmacı altını çizmiş olduğu “ahşap” sözcüğünü “eskiden” söcüğüyle birlikte hermeneutik yöntem ile yorumlayarak arka anlamda “bina” alt bileşeninin toplumsal çevre temel bileşeni ile ilişkisini kurarak “kültür-gelenek” alt bileşenini üretmiştir.

Bu örnekler doğrultusunda yapılan beş adet fenomenolojik deneyim aktarımının çözümlenmesi sonucunda araştırmacı, yapılı çevre temel bileşeni altında; bina, yol, bina-bina, bina-yol, bina-ara, yol-ara, bina-yol-ara ve bina-ara-yol alt bileşenleri, doğal çevre temel bileşeni altında; coğrafya elemanları, topoğrafya, iklim, jeoloji ve bitki örtüsü alt bileşenleri, toplumsal çevre temel bileşeni altında; bellek, kültür-gelenek, benzerlik ve gündelik yaşam alt bileşenleri ile bireye ait çevre temel bileşeni altında; erişilebilirlik, aidiyet, estetik, güvenlik ve ölçek alt bileşenlerini üretmiştir.

Araştırmacı, yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre olan dört temel bileşen altında üretmiş olduğu alt bileşenler ve kurduğu ilişkiler üzerinden yapmış olduğu hermeneutik yorumlama ile ilişki tablolarını oluşturmuştur. Daha sonra oluşturulan bu tabloları bir araya getirerek elde edilen verileri ortak bir tabloya aktarmıştır (Tablo 3.7.). Araştırmacı, yazılı anlatıdan elde ettiği niteleyici sözcük gruplarını tablodaki kesişim alanlarına yerleştirmiştir (Tablo B.1.).

Tablo 3.7. Çalışma alanı bileşen ilişki tablosu

Yerin Bileşenleri	**Doğal Çevre Bileşenleri**					**Toplumsal Çevre Bileşenleri**				**Bireye Ait Çevre Bileşenleri**				
Yapılı Çevre Bileşenleri	Coğrafya Elemanları	Topoğrafya	İklim	Jeoloji	Bitki Örtüsü	Bellek	Kültür Gelenek	Benzerlik	Gündelik Yaşam	Erişilebilirlik	Aidiyet	Estetik	Güvenlik	Ölçek
Bina	x		xxx			xxxx	xxxx	x	xx			xxx		xxxx
Yol	xx	xx		x		xxx	x		xx	xx	x		x	x
Bina-Bina İlişkisi			x			x		xx				x		
Bina-Yol İlişkisi		x				x						xx		x
Bina Ara İlişkisi		xxx		x	xxx	x	x					x	x	x
Yol-Ara İlişkisi		xx		xx	x	x					x	xx		x
Bina-Yol-Ara İlişkisi			x		x									
Bina-Ara-Yol İlişkisi		x				x			x					

Tablo 3.7. değerlendirildiğinde, beş deneyimin dördünde bina-bellek, bina-kültür ve bina-ölçek ilişkisinin, üç deneyimde yol-bellek, bina-ara-topoğrafya, bina-ara-bitki örtüsü ilişkisinin kurulduğu görülmektedir. Bu durum çalışma alanında yapılı çevrenin bellek, kültür-gelenek, ölçek, topoğrafya ve bitki örtüsü alt bileşenleri ile kurduğu güçlü ilişkinin göstergesidir.

Değerlendirme Aşaması; ilişki tablolarının bir araya getirilmesinin ardından uzman kişi tarafından yazılı aktarımlardaki ifadeler aracılığıyla hermeneutik yöntemle yorumlanması aşamasıdır. Bu aşamada araştırmacı, yapılı çevre bileşeninin alt bileşenleri ve nitelikleri üzerinden oluşturulan Tablo B.1. üzerinden bu ilişkileri olumlu veya olumsuz, güçlü veya zayıf yönlerine göre hermeneutik yöntemle yorumlamıştır. Yapmış olduğu bu değerlendirme sonucunda her bir yapılı çevre alt bileşeninin diğer alt bileşenler ile kurduğu ilişki aracılığıyla bölge hakkında detaylı bilgiye ulaşmış ve yere ait bilgileri rapor şeklinde düzenlemiştir. Düzenlenen bu rapor, bina, yol, bina-bina, bina-yol, bina-ara, yol-ara, bina-yol-ara ve bina-ara-yol alt bileşenleri ara başlıklarını içermektedir. Buna göre;

Binalar, bölgenin iklimine uygun olarak iki ve üç katlı şekilde yapılaşmışlardır. Bina cephelerinde yine bölgenin iklim şartlarına uygun olarak yoğunlukla ahşap veya ahşap kaplama olmasının yanı sıra taş ve sıva da kullanılmıştır. Bununla birlikte bazı

bölgelerde binaların coğrafya elemanları (deniz) ile ilişki kurması sağlanmıştır. (coğrafya elemanları-iklim)

Bu bölgede yeni yapılan bazı binalar, eskiden var olan binaların izlerini taşımaktadır. Eski binaların bir kısmı ise açık hava müzesi şeklinde sergilenmektedir. Ahşap oyma kapılar, giyotin pencereler ve üst üste boyanmış bu iki/üç katlı evler geleneksel dokunun parçalarıdır. Ancak bu dokunun bir kısmı korunamamış ve günlük kullanımları değişmiştir. Bazı evler terk edilmiş, bazıları restore edilmiş, bazıları da yok olarak yerini bir parka veya yapıldığı dönemin siyasi rejimiyle paralellik gösteren yapılara bırakmıştır (bellek). Geleneksel kültürel dokunun açıkça gözlemlendiği bölgelerde binaların, yoğunlukla taş-ahşap veya kâgir olduğu, kapı ve pencerelerin ahşap malzemeden yapıldığı, mimarlık alanında el işçiliğinin kullanıldığı ve dönemsel renklerin hâkim olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (kültür-gelenek). Ancak bazı bölgelerde niteliksiz olarak belirtilen betonarme yapılara rastlanmaktadır. Bölgedeki eski yapıların bir bölümü de restore edilmiştir (benzerlik). Günümüzde ise bazı binalar terk edilerek boşaltılmış ve yeniden hayata dönmeyi beklemektedir (gündelik yaşam).

Geleneksel dönemin izlerini taşıyan binalar, restore edilip yaşatılmaya çalışılmıştır. Ancak içlerinde yaşamın izlerine çok az rastlanması sebebiyle izleyiciye sadece estetik algısı geçirebilmektedir. Döneme ait özellikler taşıyan ve çevresinde yaşayanlarla birlikte var olan yapılar, birey ile iletişim kurmakta ve anlam ifade etmektedir. Yeni yapılar ise bireyle ilişki kuramayan, samimiyetsiz, niteliksiz ve iletişime kapalı binalardır (estetik). Geçmiş dönemlerin izlerini taşıyan iki/üç katlı ahşap yapılar, yüksekliklerinden dolayı, bireyin algılama ölçeğine yakın boyutlardadır. Ancak son dönemlere ait dört-beş katlı binalar, sokaktan bakıldığında görsel algı yüksekliğinin çok üzerinde olmalarından dolayı algılanamamaktadır (ölçek).

Yolların bazıları, bölgenin konumu gereği sahip olduğu coğrafya elemanları ile ilişki kurmuş ve denize doğru yönlenmiştir. Bu sayede sokakta yaşayan insanların doğal çevre ile ilişki kurması sağlanmıştır. Bu yolların formu topografya ile de uyum içindedir ve denize doğru inen bir eğime sahiptir. Arazi eğimi ve bölgenin jeolojik alt yapısı düşünülerek kaplama malzemesi olarak taş günümüzde ise sıklıkla asfalt kullanılmıştır (coğrafya elemanları-topografya-jeoloji).

Birçok tarihsel katmana ev sahipliği yapan bu yolların çeşitli dönemlere ait izleri barındırdığı açıkça hissedilmektedir. Çoğunlukla Osmanlı döneminin izlerini taşıyan yollar, uzun yıllar farklı yaşamlara tanık olmuşlardır. Şimdilerde yoğun trafiğe sahip bu yolların geçmişte daha gözenekli bir yapıya sahip olduğu açıkça gözlemlenmektedir (bellek). Geleneksel kültürün ürünü olan, Osmanlı döneminin son yıllarına tarihlenen bu yolların yüzyılı aşkın bir geçmişleri vardır (gelenek-kültür). Gündelik hayatın içerisinde kaçınılamayacak bir gerçek haline gelen araç trafiği kısmen de olsa bu bölgenin de içerisinde yer almaktadır. Ancak, idari düzenlemeler sonucunda bazı yollarda araç trafiği tek yönlü olarak düzenlenmiş ve sokakların nispeten daha sakin kalması sağlanmıştır. Bazı yollar ise sahip oldukları dokunun bozulması tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (gündelik hayat).

Bölgenin eski kent konumunda olması sebebiyle kent merkezi ile ilişkisi güçlüdür. Bazı yolların erişilebilir yakınlıkta olmasından dolayı ulaşım rahatlığı bulunmaktadır (erişilebilirlik). Yaşamının bir dönemini bu bölgede geçirmiş kişilere aidiyet hissi veren bu yollar, aynı zamanda bireylerin kendilerini güvende hissedebileceği alanlardır (aidiyet-güvenlik). Yolların bazıları da formları sayesinde sınırları algılanabilen ve kavranabilen boyutlardadır (ölçek).

Binalar arası ilişkiler düzenlenirken, özellikle yeni yapılaşmış sokaklarda bölgenin sahip olduğu iklimsel koşullar kısmen gözetilmiş, çoğu zaman da göz ardı edilmiştir. Yeni dönemlerde yapılan binalar bitişik düzende yapılanırken, geleneksel tiplerde mevcut cumbalar yerlerini balkonlara bırakmıştır (iklim). Bölgenin belleğinin katmanlarından birisi olan 1980'li yıllara ait binalar, dönemin siyasi rejimini yansıtırcasına askeri düzende olduğu gibi sıralı, herhangi bir mimari veya yapısal özellik içermeyen betonarme yapılardır (bellek). Özellikle 1980'li yıllara ait yapıların dış cephelerinde boya kullanılması, çoğunda balkon olması ve sıralı bir şekilde dizilmeleri gibi benzer özellikleri vardır (benzerlik).

Bina-yol ilişkisi düzenlenirken topografya göz önüne alınan etkenlerden birisidir (topografya). Özellikle geleneksel bölgelerde, toplu kullanıma ait yapıların, davetkâr bir şekilde yola doğru yönlenerek bireyi karşılama çabası içerisinde oldukları gözlemlenmektedir (bellek). Bu durum aynı zamanda birey ile iletişime geçen binanın estetik gücünü de artırmaktadır. Yeni yapılarda ise bu durum balkon-manzara ilişkisi

içerisinde bir estetik arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır (estetik). Ancak bazı yeni yapıların yolun genişliğine göre fazla olan yükseklikleri sebebiyle bu yapılar algılanamamaktadır (ölçek).

Bina-ara ilişkisi, yol sınırına bitişik olmayan binalarda öne çıkmakta ve binanın bulunduğu parselle kurduğu ilişkiyi tanımlamaktadır. Bu durum özellikle topografya ile uyumlu tasarımların olduğu bölgelerde, binaların daha rahat algılanmasına sebep olmakta ve ara kesitte oluşan kot farkının taş duvarlar sayesinde yapılandırıldığı gözlemlenmektedir. Topografya, bazı yerlerde ise, bina bahçelerinin kot farkından ötürü giriş kotundan daha düşük bir kotta, teras şeklinde oluşmasına neden olmaktadır (topografya). Duvarlar, bölgenin jeolojik alt yapısına uyguntaş malzemeden yapılmıştır (jeoloji). Duvarların doğal taş malzemeden yapılmış olması, zamanla duvarın yapısında bitki örtüsü oluşmasına olanak sağlamış, dolayısıyla yaşamsal belirtilerin izleri sadece binalarda kalmamış, bahçelerinde ve duvarlarında da ortaya çıkmıştır. Binaların hem daha iyi algılanmalarını hem de doğal çevreyle iletişim kurmalarını sağlayan bu aralar çoğu zaman bahçe olarak kullanılmıştır. Bu bahçelerde bulunan bitki örtüsü sayesinde etkileyici ortamlar oluşmuştur (bitki örtüsü). Geleneksel binalarda görülen dar merdivenler ve belirli bir üslup barındıran korkuluklar belli bir döneme işaret ederken aynı zamanda estetik duyular uyandırmaktadır (bellek, kültür-gelenek, estetik).Geleneksel Türk evlerinde sıklıkla kullanılan dökme demir korkuluklar bireye kendini güvende hissettirmektedir (güvenlik). Binaların çevrelerinde bulunan bu aralar sayesinde görsel algılama daha rahat gerçekleşmekte ve birey ölçeği gözetilmektedir (ölçek).

Yol-ara ilişkisi, yol kenarında oluşmuş boşlukların toplamı olarak karşımıza çıkmakta ve topografyanın yönlendirmesi sonucunda çoğu yerde istinat duvarı ara kesitiyle yapılanmaktadır. Söz konusu aralar kimi zaman kademelenerek, kimi zaman da topografya ile uyum içinde yapılanmıştır (topografya). Ara kesitte oluşmuş duvarların malzemesi çoğu yerde yerel doğal taştır (jeoloji). Kentsel sit alanının sınır bölgesinde yol kenarında oluşmuş büyük ara park olarak kullanılmaktadır ve sahip olduğu doğal bitki örtüsü sayesinde, sadece kendi bölgesine değil kentin büyük bir kısmına hizmet etmekte, bölgede yaşayan/bölgeyi ziyaret eden bireylere yaşam enerjisi vermektedir (bitki örtüsü). Taş duvarlar doğal malzemeden yapılmaları sebebiyle eskimeyen fakat yaşanmışlıkların izlerini taşıyan bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle geçmişten gelen

birçok yaşam kalıntısını günümüze aktaran bir aracı görevi görmektedirler (bellek). Doğal malzemelerin ve doğal ortamların bireye vermiş olduğu güven sayesinde aidiyet hissi de oluşmaktadır (aidiyet). Aynı zamanda bu doğal malzemeler estetik algı uyarıcıları olarak bireye verdiği sinyaller açısından karakteristik ve oraya özgü özellikler barındırmaktadır (estetik). Bu duvarların yükseklikleri çok fazla olsa bile birey kendini negatif olarak ölçeklendirmemekte aksine rahat hissetmektedir (ölçek).

Bina-yol-ara ilişkisi, kentsel sit alanının çeperinde karşılaşılan bir durumdur. Binalar yola bitişik düzenlendiği halde yolun diğer tarafında oluşmuş olan ara, başka bir deyişle, park alanı, içinde barındırdığı ağaçlar sayesinde binalara katkıda bulunmaktadır. Güney cephesine sahip bu binaların sıcak mevsimlerde gölge ihtiyacını karşılayan bu ağaçlar aynı zamanda oluşturdukları doğal ortam sayesinde yaşam alanına katkıda bulunmaktadırlar (iklim, bitki örtüsü).

Bina-ara-yol ilişkisi, bina ile yol arasındaki ilişkinin bir başka türüdür. Kentsel sit alanının tamamı eğimli bir bölgede olduğu için, yol ve bina arasındaki boşluklar da dolayısıyla kot farkından etkilenmiştir. Binalar, topografyanın gerektirdiği şekilde yapılmıştır (topografya). Ancak zamanla bu kot farkının değiştiği gözlemlenmiştir (bellek). Günümüzde yol kaplamalarının sürekli değişmesi sebebiyle, yol ve bina arasındaki aranın durumu da farklılaşmıştır.

3.2.2. Test çalışmasının bulguları ve değerlendirilmesi

Bu bölümde, yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinin, sınırları belirlenmiş bir alanda test edilmesi ile ulaşılan sonuçlar değerlendirilmektedir. Bu kapsamda sokağı anlamaya yönelik pratik bulgulara ve yaklaşım önerisini değerlendirmeye yönelik teorik bulgulara ulaşılmıştır.

Sokağı anlamaya yönelik pratik bulgular;

Sokağa ait yeri oluşturan alt bileşenler; Sokağı oluşturan alt bileşenler, yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre olan dört temel çevre bileşeni altında geliştirilmiştir.

Yapılı çevre alt bileşenleri; Yapılı çevre, sınırları oluşturan bileşenler ve aralarındaki ilişkiler üzerinden okunur. Bunlar sokak ölçeğinde, yapılı çevrenin temel alt

bileşenleri olan bina, ara, yol ve bunların birbirleriyle ilişkileri olan, bina-bina, bina-ara, bina-yol, bina-ara-bina, bina-ara-yol, bina-yol-ara, bina-yol-bina, bina-ara-yol-bina ve bina-ara-yol-ara-binadır. Her çalışma alanında bu alt bileşenlerin tamamına rastlanmayabilir. O yere ait bileşenler yazılı anlatı üzerinden niteleyicilerin tespiti sonucunda ortaya çıkacaktır (Şekil 3.7.).

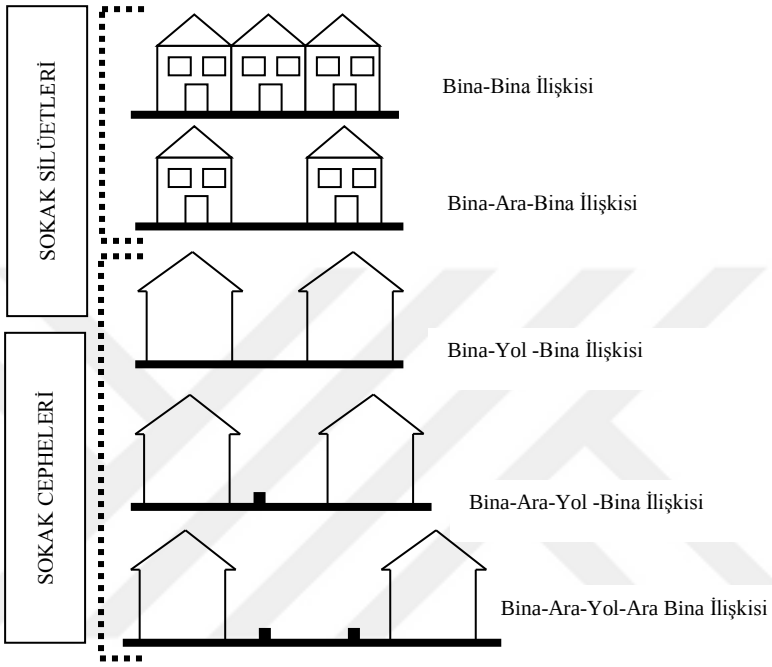

Şekil 3.7.Yapılı çevre alt bileşenleri

Doğal çevre alt bileşenleri; coğrafya elemanları, bitki örtüsü, topoğrafya, iklim ve jeolojik yapıdır.

Toplumsal çevre alt bileşenleri; bellek, kültür/gelenek, farklılık/benzerlik ve toplumsal ilişkiler/gündelik yaşamdır.

Bireye ait çevre alt bileşenleri; aidiyet, güvenlik, ölçek, erişilebilirlik ve estetiktir.

Sokağa ait şablon tablo ve bileşenler arası ilişkiler; Yapılı çevrenin diğer çevre bileşenleri ile ilişkisini anlayabilmek amacıyla bir şablon tablo tasarlanmıştır (Tablo 3.8.).

Yapılı çevrenin temel ögeleri olan bina, ara, yol ve bunlar arası ilişkilerden oluşan sokak; çevredeki coğrafya elemanları ile iletişim kurabilen, bölgenin iklimi ile uyumlu, bitki örtüsünü bünyesinde barındıran, topografyası ve jeolojik yapısıyla uyumlu yerel malzemelerin kullanıldığı, içinde bulunduğu bölgenin belleğini yansıtan,

kültürel mekânsal öğeler ile iletişim kuran, diğer binalarla farklılıklara ve benzerliklere olanak sağlayan, toplumsal ilişkilere ve gündelik yaşama olanak sağlayarak idari kararların bu değerlerin göz önünde bulundurulmasıyla verildiği, yaşayanların kendini ait hissettiği, güvenlik probleminin olmadığı, insan ölçeği ile uyumlu, erişilebilir ve estetik değerler barındıran ilişkilerin kurulduğu bir alandır.

Tablo 3.8. Sokak ölçeğinde bileşenler arası ilişkiyi anlamaya yönelik şablon tablo

Yerin Bileşenleri	**Doğal Çevre Bileşenleri**					**Toplumsal Çevre Bileşenleri**				**Bireye Ait Çevre Bileşenleri**				
Yapılı Çevre Bileşenleri	Coğrafya Elemanları	Topoğrafya	İklim	Jeoloji	Bitki Örtüsü	Bellek	Kültür Gelenek	Benzerlik	Gündelik Yaşam	Erişilebilirlik	Aidiyet	Estetik	Güvenlik	Ölçek
Bina														
Yol														
Ara														
Bina-Bina İlişkisi														
Bina-Yol İlişkisi														
Bina Ara İlişkisi														
Yol-Ara İlişkisi														
Bina-Yol-Ara İlişkisi														
Bina-Ara-Yol İlişkisi														
……..														

Bu şablon tablo aracılığıyla İzmit İçkale ve çevresini kapsayan alanda bulunan diğer sokaklarda da yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, başka bir bölgede bulunan sokaklarda yapılacak çalışmalar için geliştirilmeye açık bir çerçeve olarak değerlendirilebilir.

Yaklaşım önerisini değerlendirmeye yönelik teorik bulgular;

*Katılımcılar tarafından aktarılan yazılı deneyim anlatılarının bazılarının, yapılı çevrenin tasvirine ilişkin çok fazla unsur barındırmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle katılımcılara çalışmanın amacının aktarılması, alan hakkında bilgi verilmesi ve seçilen alanın nasıl anlatılacağı hakkında ön bilgilendirme yapılması faydalı olacaktır. Bu durum hermeneutik-fenomenolojik deneyim aktarımının gerekliliğine işaret etmektedir. Daha güvenilir bilgi elde edebilmek için deneyim aktarımı yapacak uzman

kişilere, çalışma alanı ve deneyim aktarımının nasıl yapılacağı hakkında ön bilgi verilmesine ihtiyaç vardır.

*Çalıştay sırasında katılımcılardan belleklerinde yer eden, zihinlerinde kalan bir sokağı anlatmaları istendiğinden, yazılı anlatılar birçok zaman dilimini içinde barındırmış ve yapılı çevrenin tasviri çeşitli dönemlere tanıklık eden, şimdiki zamanda var olan veya olmayan birçok bileşeni içermiştir. Bu nedenle yazılı anlatılarda yapılı çevre hakkında muğlâk bilgiler de yer almaktadır. Yer devamlı değişen bir yapıya sahip olduğundan bu tür çalışmaların zaman dilimi açısından sınırlandırılarak, çalışmanın kapsamına göre güncel durum veya bellek üzerinden okuma yapılmasının daha doğru sonuçlar ortaya koyacağı sonucuna ulaşılmıştır.

*Yeri anlama çalışmalarında uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen güncel durum üzerinden yapılan deneyimlerin, mevsim, gündelik zaman dilimi ve hava koşulları göz önüne alınarak birkaç kez tekrarlanması, daha nitelikli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

*Güncel durum üzerinden yapılan deneyim aktarımlarına yardımcı olması açısından, ses kaydı, fotoğraf çekimi, eskiz gibi araçların da kullanımına yer verilmelidir.

Bu bulgular, bir sonraki bölümde, yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşım önerisini geliştirecek iyileştirici ilkelerin ortaya konmasını sağlayacaktır.

3.3. İyileştirici İlkelerle Geliştirilen Yaklaşım Önerisi

Yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinin test edilmesi sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda süreci iyileştirici ilkeler ortaya konmuştur. Bu ilkeler şunlardır:

• Fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilere çalışmanın amacının net bir şekilde aktarılması gereklidir,

• Fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilere alanın sınırları ve belleği hakkında bilgi verilmelidir,

• Fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilere seçilen alan ile ilgili yazılı aktarımların nasıl yapılacağı hakkında ön bilgilendirme yapılması gereklidir,

• Çalışmanın yapılacağı alandaki deneyim aktarımının hangi zaman dilimi üzerinden yapılacağı belirlenmeli (güncel durum veya bellek aktarımı) ve uzman kişiler bilgilendirilmelidir,

• Güncel durum üzerinden yapılan çalışmalardan elde edilecek sonuçların niteliğini artırmak için, söz konusu deneyimlerin mevsim, gündelik zaman dilimi ve hava koşulları göz önüne alınarak birkaç kez tekrarlanması gereklidir,

• Deneyim aktarımlarına yardımcı olması açısından deneyim sırasında, ses kaydı, fotoğraf çekimi, eskiz gibi araçların da kullanımına yer verilmelidir.

Bu iyileştirici ilkeler doğrultusunda yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinin deneyim aktarımı aşamasına ilave üç adım getirilmiştir. Bunlar, Şekil 3.8.'de koyu renk olarak gösterilen adımlardır.

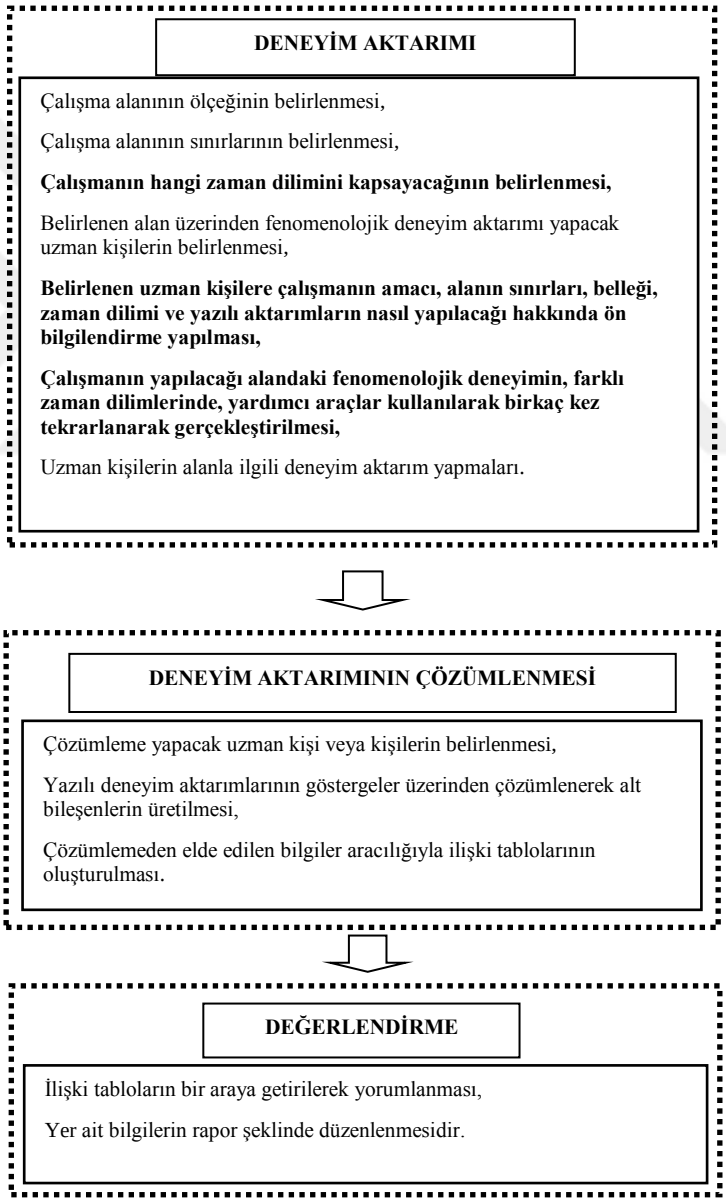

Şekil 3.8. İyileştirici ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi

Deneyim Aktarımı Aşaması: Bu aşamada yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisinde sunulan, çalışma alanının ölçeğinin belirlenmesi, çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi, belirlenen alan üzerinden fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilerin belirlenmesi ve uzman kişilerin alanla ilgili deneyim aktarım yapmaları adımlarına ilave olarak aşağıdaki adımlar eklenmiştir:

•Çalışmanın hangi zaman dilimini kapsayacağının belirlenmesi,
•Belirlenen uzman kişilere çalışmanın amacı, alanın sınırları, belleği, zaman dilimi ve yazılı aktarımların nasıl yapılacağı hakkında ön bilgilendirme yapılması,
•Çalışmanın yapılacağı alandaki fenomenolojik deneyimin, farklı zaman dilimlerinde, yardımcı araçlar kullanılarak birkaç kez tekrarlanarak gerçekleştirilmesi.

Teori-pratik diyalektiği bağlamında, yöntemsel ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi, test çalışmasından elde edilen bulgular aracılığıyla "iyileştirici ilkelerle geliştirilen yaklaşım önerisi"ne evrilmiştir.

3.4. Geliştirme Sürecinin Değerlendirilmesi

Teori-pratik diyalektiğinde, literatür ile çalıştay ve test çalışması sonrası elde edilen bulgular aracılığıyla üretilen ilkeler yaklaşım önerisini geliştirmiştir. Bu ilkeler şunlardır:

• Mekan-yer ilişkisi üzerine yapılan literatür incelemesinin bulguları aracılığıyla elde edilen kavramsal ilkeler,
• Mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşımlar ve çalışmalar başlığı altında yapılan değerlendirme ve çalıştay deneyiminin sonucunda elde edilen bulgular aracılığıyla yöntemsel ilkeler,
• Yöntemsel ilkeler ile geliştirilen yaklaşımın uygulaması olan test çalışmasının bulguları aracılığıyla elde edilen iyileştirici ilkelerdir.

Kavramsal ilkeler ve yöntemsel ilkeler yaklaşımın tüm aşamalarına yön verirken, iyileştirici ilkeler, deneyim aktarımı aşamasına katkıda bulunmuştur. Yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik çerçeve yaklaşım, geliştirme sürecinde ortaya konan bu ilkeler doğrultusunda olgunlaştırılmıştır (Şekil 3.9.).

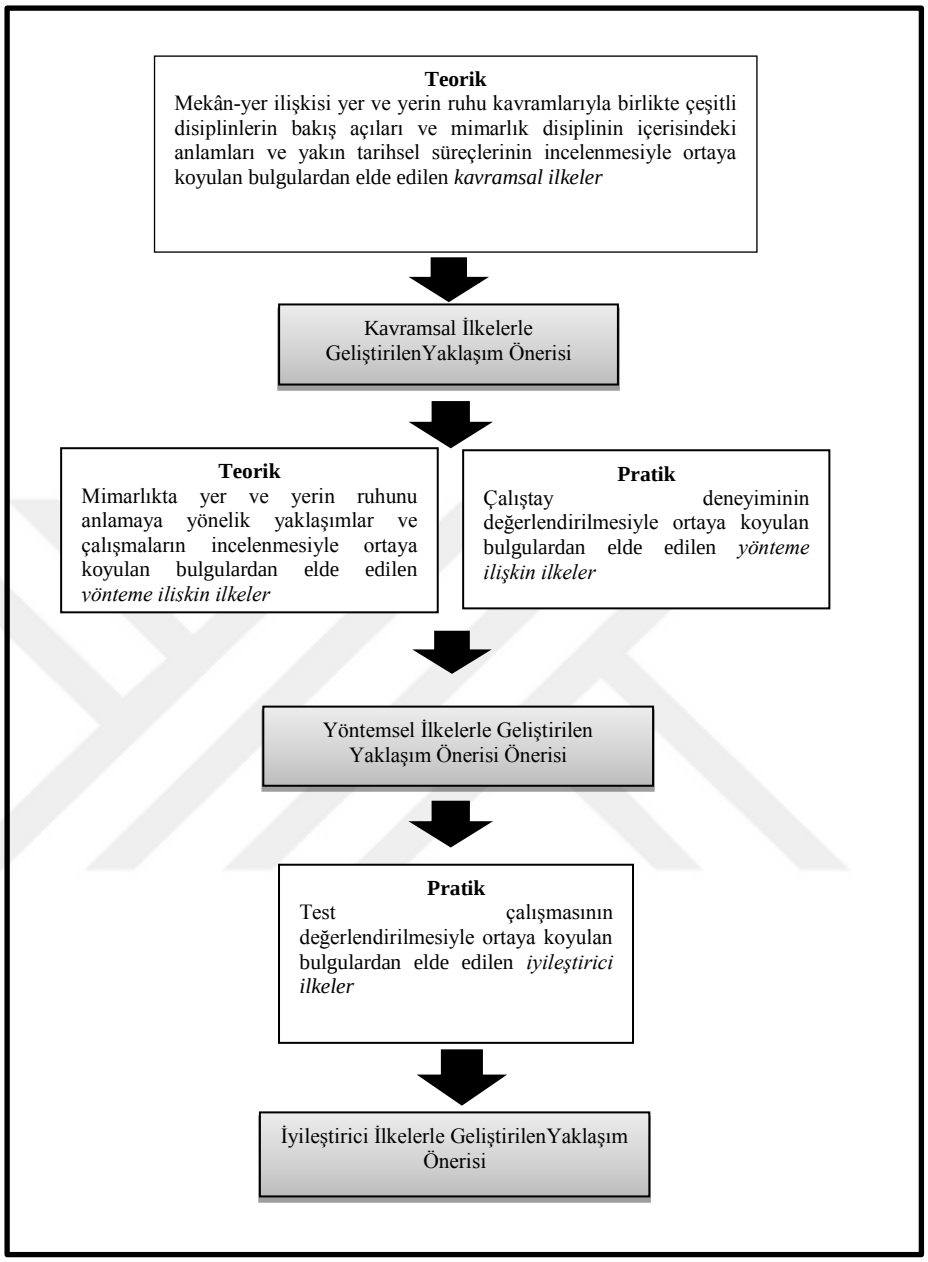

Şekil 3.9. Yaklaşım önerisinin teori-pratik diyalektiğinde gelişim süreci

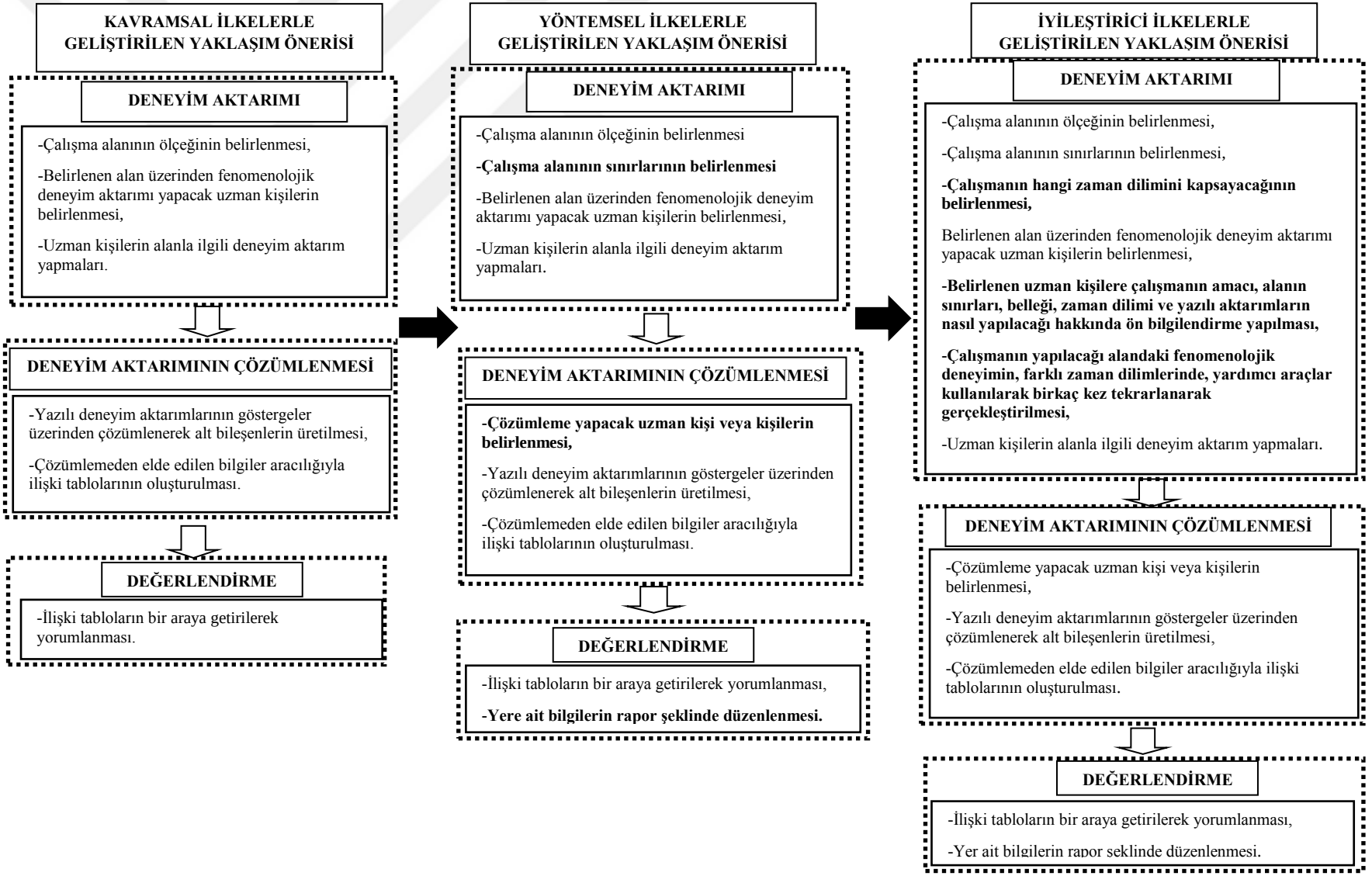

Şekil 3.10. Yaklaşım önerisi aşama ve adımlarının gelişim şeması

Kavramsal ilkeler, yöntemsel ilkeler ve iyileştirici ilkeler aracılığıyla önerilen yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşımın gelişim sürecindeki aşama ve adımları Şekil 3.10.'da gösterilmektedir.

Bu tez kapsamında değerlendirilen mimarlıkta yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik çalışmalarda, yapılı çevrenin çeşitli ölçeklerine uygulamaya elverişli, çoklu yöntemler içeren bir yöntem veya yaklaşıma rastlanmaması ve yer kavramının belirli bir ölçeğe sahip olmaması nedeniyle, her ölçekte uygulanabilir ve birbirini destekleyici yöntemlerin bir arada kullanılarak güvenilir sonuçlar elde edilebilecek özelliklere sahip olan bir çerçeve yaklaşım geliştirilmesi hedeflenmiştir. Geliştirme süreci sonrası ulaşılan nihai yaklaşım önerisi, yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yöntemlerin sentezlenerek kullanıldığı, her ölçeğe uygulanabilir bir çerçeve yaklaşım niteliğindedir. Ölçeği ve sınırları belirlendiği takdirde bu çerçeve yaklaşım sayesinde yer ve yerin ruhunu anlamak mümkün olacaktır.

Buna göre tez kapsamında ortaya konan "yer ve yerin ruhu, teori-pratik diyalektiğinde, ön bilgili deneyimin yazılı aktarımındaki göstergeler yorumlanarak, hermeneutik, fenomenolojik ve semiyolojik yöntemlerin sentezlendiği, çerçeve yaklaşım aracılığıyla anlaşılır" hipotezi doğrulanmıştır.

4. HERMENEUTİK-FENOMENOLOJİK-SEMİYOLOJİK (HFS) ÇERÇEVE YAKLAŞIM ÖNERİSİ

Geliştirme süreci sonucunda elde edilen ve çerçeve olarak nitelendirilen yaklaşım önerisine, tezin kapsamında özgün değer olarak yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik çoklu yöntemlerin kullanılması nedeniyle, "Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Çerçeve Yaklaşım" adı verilmiştir. Bu bölümde yaklaşımın aşama ve adımları tanımlanmaktadır. Hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik (HFS) çerçeve yaklaşım, deneyim aktarımı, deneyim aktarımının çözümlenmesi ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır (Şekil 4.1.).

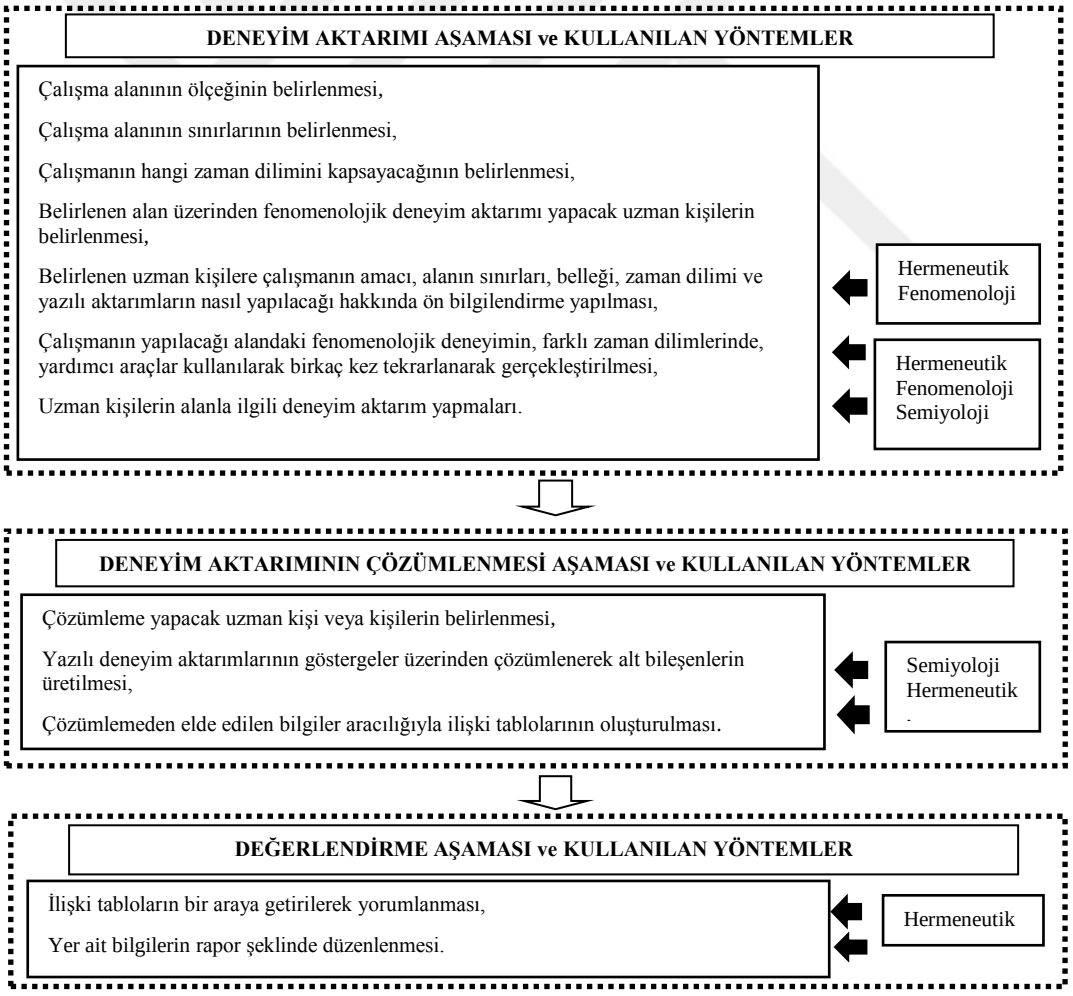

Şekil 4.1. Hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojk (HFS) çerçeve yaklaşım önerisi

4.1. Deneyim Aktarımı Aşaması

Bu aşamanın amacı yapılı çevre konusunda uzman kişilerin sınırları belirlenmiş bir yere ait deneyimlerini elde etmektir. Bu aşamada izlenecek7 adım aşağıdaki gibidir:

•Çalışma alanının ölçeğinin belirlenmesi: Deneyim aktarımı yapılacak alanın yapı, sokak, doku, kent gibi hangi ölçekte olacağı belirlenir.
•Çalışma alanının sınırlarının belirlenmesi: Çalışmanın sınırlarına karar verilir. Yer kavramının bireyin belleğindeki anlam bütünlüğü olduğu gerçeğinden dolayı, bu sınırlar etkilediği ve etkilendiği alanları da içerir. Bu nedenle çalışma alanı çevresiyle birlikte ele alınmalıdır.
•Çalışmanın hangi zaman dilimini kapsayacağının belirlenmesi: Yeri anlamaya yönelik çalışmalar sadece tarihi bölgelerde değil yapılı çevrenin olduğu tüm alanlarda, bulunduğu bölge ve zaman diliminde ele alınır. Çalışmanın yapılacağı alandaki deneyim aktarımının hangi zaman dilimi üzerinden yapılacağı belirlenmeli, güncel durum veya geçmiş zaman dilimlerini kapsayıp kapsamayacağının altı çizilmelidir.
•Belirlenen alan üzerinden fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilerin belirlenmesi: Bu adımda belirlenen alan üzerinden deneyim aktarımı yapacak uzman katılımcılar belirlenir. Mekânın deneyim sayesinde yere dönüşmesi, yerin her birey için farklı anlamlar barındırması ve yere ait deneyimin önceki deneyimler ve uyarıcılar aracılığı ile gerçekleşmesi nedeniyle, bu yaklaşımda yapılı çevre konusunda uzman kişilerin yer alması gereklidir. Bu tür çalışmalar, yapılı çevre konusunda farklı meslek gruplarından ve farklı görev alanlarından olan birden fazla uzman kişinin deneyimi üzerinden gerçekleştirilir.
•Belirlenen uzman kişilere çalışmanın amacı, alanın sınırları, belleği, zaman dilimi ve yazılı aktarımların nasıl yapılacağı hakkında ön bilgilendirme yapılması: Fenomenolojik deneyim aktarımı yapacak uzman kişilere çalışmanın amacı aktarılmalı, alanın sınırları ve belleği hakkında bilgi verilmeli, seçilen alanın yazılı aktarımlarda nasıl anlatılacağı hakkında ön bilgilendirme yapılır. Ön bilgilendirme hermeneutik-fenomenolojik bir deneyimdir.
•Çalışmanın yapılacağı alandaki fenomenolojik deneyimin, farklı zaman dilimlerinde, yardımcı araçlar kullanılarak birkaç kez tekrarlanarak gerçekleştirilmesi: Yeri anlamak için birey ve yapılı çevre arasında gerçekleşecek deneyime ihtiyaç vardır. Bu deneyim, birey ve yapılı çevre arasında duyular aracılığıyla gerçekleşen algılama

sayesinde kurulan ilişki ile özü anlamaya yönelik fenomenolojik deneyimdir. Ancak bu çalışmada yeri yapılı çevre üzerinden anlamak hedeflendiği için fenomenolojik deneyim yapılı çevre konusunda uzman kişiler aracılığıyla gerçekleştirilmelidir. Bununla birlikte ölçeği ve sınırları belirlenmiş olan yer hakkında bilgi sahibi olmak da gereklidir. Uzman kişilere ihtiyaç duyulması ve ön bilgi sahibi olma gerekliliği fenomenolojinin yanında bir başka yönteme ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Birey yapılı çevre ile olan iletişimde, ifade ve anlam ayrımına gittiğinden, anlaşılmaz olanı anlama ya da doğru anlama yaşamın her alanında ve gündelik yaşamda ihtiyaç duyduğu önemli bir olgudur. Bu nedenle evrensel bir anlama ve açımlama öğretisi olan hermeneutik yöntem gereklidir. Yer ve yerin ruhunun ön bilgili bir deneyim aracılığıyla anlaşılabilir olması hermeneutik ve fenomenolojinin bir arada kullanılmasına ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Bununla birlikte bireyin yapılı çevre ile kurduğu algısal iletişim aynı zamanda uyaranlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yapılı çevrenin uyaranları ise göstergelerdir ve her anlamlı görsel aynı zamanda bir bildirişim aracıdır. Anlama ise algılanan duyumları düzene sokma işidir. Yapılı çevrelerin göstergeler aracığıyla deneyimlenebilmesi ve bu deneyimlerin yine göstergeler aracılığıyla anlaşılabileceği semiyolojiyi işaret etmektedir. Gerçekleşen deneyim, ön bilgiye dayalı hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik bir deneyimdir. Güncel durum üzerinden yapılan deneyimlerin niteliğini artırmak için, mevsim, gündelik zaman dilimi ve hava koşulları göz önüne alınarak birkaç kez tekrarlanır ve deneyim aktarımlarına yardımcı olması açısından deneyim sırasında, ses kaydı, fotoğraf çekimi, eskiz gibi araçların da kullanımına yer verilir.

•Uzman kişilerin alanla ilgili deneyim aktarım yapmaları: Deneyimin önemli bir aşamasını oluşturan algılama, yapılı çevre ögelerinin tek başına değil çevresi ile bir bütün olarak gerçekleşmektedir. Algılanan öğelerin anlamları ve etkileri, bu öğelerin içinde bulundukları ve algılandıkları bağlam ve ortam tarafından belirlenmektedir. Öğelerin hiç birinin tek başlarına sahip olmadıkları, bütünün ise sahip olduğu şey, kurgu ya da yapıdır. Sınırları belirlenmiş alanda uzman kişiler deneyimlerini belleklerine kaydederler ve bunu ifade etmeleri için kullanacakları en iyi araç dildir. Çünkü dil de kendisini oluşturan göstergelerin toplamından çok farklı bir şeydir. Dil rastgele bir araya getirilmiş sözcük ya da dışavurumlara ayrıştırılamaz. Aksine dil, bu sözcük ve dışavurumların gerisindeki öğeleri ve ilişkileri düzenleyen bir sistemdir. Dilde olduğu gibi, mimarlıkta da, bu ilişkiler ağı önemlidir. Bir mimari yapı, içinde

bulunduğu dönemin, coğrafi bölgenin ve kültürün siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarından etkilenerek tasarlanır. Her mimari üslup, hem içinde bulunduğu çevrenin kültürel gelişme aşamasını yansıtır, hem de bu aşamanın bir sonucudur. Sonuç olarak, uzman kişilerin yapılı çevre ile ilgili deneyimlerini aktarmalarında kullanılacak yöntem, hem algılama sürecinin dil ile ilişkisi, hem de mimarlık disiplininin dil ile ilişkisi göz önüne alınarak bireyin kendini ifade etmede kullandığı temel araçlardan biri olması ve evrensel aktarım aracı olması sebebiyle yazılı aktarımdır.

Sonuç olarak bu adımda, bileşenler yere göre değişeceği için çalışma alanına ait özü anlamaya yönelik hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik olarak gerçekleşen deneyimin göstergeler aracılığıyla semiyolojik, bellekteki deneyimi hermeneutik-fenomenolojik yöntemlerle canlandırarak ve yorumlayarak yazılı aktarımı yapılır.

4.2. Deneyim Aktarımı Çözümleme Aşaması

Bu aşamanın amacı yeri analiz etmek için yapılı çevrenin doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre bileşenlerinle ilişkisini ortaya koymak üzere yazılı aktarımının çözümlenmesidir. Bu aşamada izlenecek 3 adım aşağıdaki gibidir:

•Çözümleme yapacak uzman kişi veya kişilerin belirlenmesi: Deneyimi aktaran uzman kişi dışında yapılı çevre konusunda başka bir uzman kişi veya kişiler belirlenir.
•Yazılı deneyim aktarımlarının göstergeler üzerinden çözümlenerek alt bileşenlerin üretilmesi: Yazılı aktarımların göstergeler üzerinden gerçekleştirilmesi, bu göstergelerin dildeki karşılığı olan sözcükler aracılığı ile çözümlenebileceğini işaret etmektedir. Yazılı metinlerin özünü oluşturan ise göstergenin ve anlamın birlikteliğidir. Başka bir söylemle, yazılı deneyim aktarımının özü, bu konuda uzmanlaşmış kişiler tarafından çözümlenerek yorumlanmalı ve göstergelerin arka anlamaları aracılığıyla keşfedilmelidir. Yorumlamanın teori ve pratiği olarak tanımlanan hermeneutik yöntem semiyoloji ile birlikte kullanılmalı ve çözümleme gerçekleştirilmelidir. Hermeneutik değerlendirmede anahtar nokta, metnin yaratıcısının, yapıtının veya öneminin yorumlanmasında mevcut olmamasıdır. Bu nedenle, hermeneutik araştırmacı, metnin kendisi aracılığıyla anlamları keşfetmenin yollarını bulmalıdır. Hermeneutik, metinlerin ve dünyada anlamlandırılmayı bekleyen imgelerin birden fazla anlam taşıdıklarını ifade eder. Yorumcunun görevi ise asıl ve daha derin anlamı ortaya çıkarmaktır. Bu yazılı deneyim aktarımlarının

çözümlenmesinin göstergeler aracılığı ile yorumlanarak anlaşılabilecek olması da semiyolojiye ve hermeneutiğe ihtiyaç olduğunun göstergesidir.

Bu adımda uzman, semiyolojik yöntemi kullanarak göstergeler aracılığı ile yazılı deneyim aktarımlarını çözümler, hermeneutik yöntem ile yorumlayarak bu göstergelerin arka anlamlarını keşfedip yapılı çevre bileşenlerinin doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevre bileşenleri ile ilişkisini kurar ve alt bileşenlerini üretir.

Çalışma alanının kapsamına göre, yeterli zaman diliminde, semiyoloji yardımıyla göstergeler üzerinden çözümleme işlemi yapılması, ilişkilerin daha anlaşılabilir hale gelmesi için alt bileşenler üretilmesi ve yapılı çevre alt bileşenlerinin daha anlaşılabilir bir üst çerçeve içinde ele alınan yazılı aktarımlar, analizi yapacak uzman tarafından hermeneutik ve semiyolojik yöntemler ile çözümlenir.

Yapılı çevre, sınırlar ve sınırları oluşturan bileşenlerin aralarındaki ilişkiler üzerinden okunur. Yapılı çevrenin sınırlarını yazı dilinde niteleyen göstergeler "nasıl" sorusuna cevap veren anlatım elemanlarıdır. Çözümleme sırasında uzman tarafından öncelikle yapılı çevreyi işaret eden, gösteren ve aynı zamanda niteleyen sözcük ya da sözcük gruplarının altı çizilir, arka anlamlarına bakarak ilişkiler kurulur ve yeri oluşturan yapılı çevre, doğal çevre, toplumsal çevre ve bireye ait çevrenin alt bileşenleri üretilir. İlişki ögeleri artık alt bileşenlerdir.

•Çözümlemeden elde edilen bilgiler aracılığıyla ilişki tablolarının oluşturulması: Bu adımda uzman kişi, yapılı çevre bileşenlerinin diğer temel bileşenler ile ilişkisini semiyolojik ve hermeneutik yöntem ile yorumlayarak ilişki tablosunu oluşturur. Bu tabloda oluşturulan her bir satır yapılı çevre bileşenlerini, her bir sütun da diğer temel ve alt bileşenleri ifade eder. Satır ve sütunun kesiştiği kısım ise yapılı çevrenin diğer bileşenler ile nasıl ilişki kurduğunu gösterir. Bunlar, yazılı anlatıdan elde edilen niteleyici sözcük gruplarıdır. Diğer bir ifadeyle göstergelerdir.

4.3. Değerlendirme Aşaması

Değerlendirme aşaması, ilişki tabloların bir araya getirilmesinin ardından uzman kişi tarafından hermeneutik yöntemle yorumlanması aşamasıdır. Bu aşamanın amacı, yapılı çevre ile diğer çevre bileşenlerinin ilişkilerini yorumlayarak o yeri ve yerin ruhunu anlamaktır. Bu yorumlama, parçaların tekrar bir araya getirildiği ve bütünün oluşturulduğu yorumlama aşamasıdır. Hermeneutiğin parça-bütün ilişkisi kapsamında

döngüsel bir anlamayı içermesi sayesinde, deneyimin yazılı aktarımından elde edilen parçalar sayesinde ulaşılan arka anlamlar bir araya getirilerek bütün oluşturulur. Bu aşamada izlenecek iki adım aşağıdaki gibidir:

•İlişki tabloların bir araya getirilerek yorumlanması: Çözümlemeyi yapan uzman kişi hermeneutik yöntem ile yorumlayarak yapılı çevre bileşeninin diğer bileşenler ile kurduğu ilişkileri elde eder. Bu ilişkiler, yerin yansıttığı enerjiyi, bir başka deyişle, o yerin ruhunu anlamamızı sağlar.
•Yere ait bilgilerin rapor şeklinde düzenlenmesi: Çözümleme sonrasında ortaya çıkan ilişkiler, aynı uzman kişi tarafından hermeneutik yöntemle yorumlanır ve yere ait bilgiler rapor şeklinde düzenlenir. Yapılı çevre bileşenlerinin sahip olduğu nitelikler, yeri oluşturan diğer bileşenlerle kurulan ilişkileri de gösterdiğinden, bu ilişkilerin olumlu veya olumsuz olduğu, güçlü veya zayıf olduğu yönünde çıkarımları yapmak da mümkündür. Böylece çalışma alanının genel yapısı, tarihsel, kültürel, doğal çevre verileri ve bireyin ihtiyacı olan konfor bölgelerine dair bilgiler de üretilmiş olur.

Bu aşama sonucunda, çalışma alanının genel mimari yapısı, doğal çevre verileri, toplumsal çevre verileri ve bireyin ihtiyacı olan konfor bölgeleri anlaşılarak tasarıma girdi olacak bilgiler üretilir. Böylece dil aracılığıyla aktarılan deneyimin hermeneutik yorumlaması yapılarak yer ve yerin ruhu anlaşılmış olur.

Sonuç olarak bu bölümde, teori-pratik diyalektiği bağlamında, geliştirme sürecinde elde edilen bulgular aracılığıyla olgunlaştırılan ilkeler doğrultusunda ortaya konan "Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Çerçeve Yaklaşım" tanımlanmıştır. Birbirini tamamlayan hermeneutik, fenomenolojik ve semiyolojik yöntemlerin sentezlenerek bir arada kullanıldığı yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik bu yaklaşım sayesinde uygulanabilirbir çerçeve ortaya konmuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde tez çalışması sonunda elde edilen sonuçlar, bu sonuçların faydaları ve kullanılacağı uygulama alanları sunulmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın geliştirilmesi için ileride yapılacak araştırmalara yönelik önerilerde de bulunulmaktadır.

Teori ve pratik diyalektiğinde gelişen tez çalışması sonucunda, yapılı çevrelerde bir yerin anlam temelli bir yaklaşım aracılığı ile anlaşılabileceği kanıtlanmıştır. Bu çalışmada yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yaklaşım, sokak pratiği aracılığıyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, sokak ölçeğinde üretilen alt bileşenleri ve bu alt bileşenlerin ilişkisini gösteren şablon tabloyu kapsamaktadır. Sonuç olarak sokak ölçeğinde yapılacak çalışmalara kılavuzluk edecek bir yaklaşım ortaya koyulmuştur. Elde edilen bulgular aracılığıyla sokak ölçeğinde gerçekleştirilecek herhangi bir çalışmayı yürütmek mümkündür. Ayrıca bu şablon aracılığıyla, o yerde yaşayan, ziyaret eden ve günlük yaşamda kulanan bireylerin deneyimleri alınarak, yerin ruhu değerlendirilebilir.

Tez çalışması kapsamında, yer ve yerin ruhunu anlamaya yönelik yapılı çevrenin her ölçeğinde uygulanabilecek, özün araştırıcısı hermeneutik-fenomenolojik-semiyolojik yöntemlerin sentezlendiği HFS Çerçeve Yaklaşım önerisi ortaya konmuştur. Bu yaklaşım, her türlü analitik çalışmanın yanında yardımcı yer analiz yöntemi olarak önerilmektedir. Analitik çalışmalar ile üretilemeyen bilgilerin bu yaklaşımla üretilmesi mümkün olduğundan destekleyici ve yer analizi çalışmalarına yardımcı bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

Son zamanlarda yerel yönetimler tarafından yenileme, sağlıklılaştırma veya iyileştirme adı altında kentin belli noktalarına uygulanan büyük ölçekli projelerde yer ve yerin ruhu göz ardı edilerek çalışmalar yapılmaktadır. HFS Çerçeve Yaklaşım, kentsel çevrelerde yapılan bu yenileme ve iyileştirme projelerinde, çalışma öncesi ve sonrası durumun anlaşılması için kullanılabilecek bir yaklaşımdır. Çalışma öncesinde

yapıldığında elde edilen yere ait veriler, hazırlanacak projeye yön verecektir. Proje sonrasındaki uygulamalarda ise projenin başarısı test edilebilecektir.

HFS Çerçeve Yaklaşım, her ölçekte uygulanabilir olma özelliği ile mekân tasarımcılarının çalışma alanlarında ihtiyaç duydukları her ölçekte kullanmaları mümkündür. Yaklaşım, yapılacak çalışmanın sınırlarını ve yeri oluşturan alt bileşenleri üretmeye imkân verdiğinden çok küçük ölçeklerden, daha büyük ölçeklere kadar uygulanması mümkündür.

HFS Çerçeve Yaklaşım, yapı ölçeğinde çalışan mimarların kullanılabileceği bir yaklaşımdır. Yapının projesinin hazırlanacağı yerin bilgisine sahip olması mimarın işini kolaylaştıracak ve projenin başarısını artıracaktır. Bu sayede bulunduğu yer ile bütünleşen, sonraki adımda çevresinde bu şekilde tasarlanan diğer yapılarla bütünleşen tasarımlar gerçekleştirilmiş olacak ve sonuç olarak ortak özellikler sergileyen yapılı çevreler tasarlanması sağlanmış olacaktır.

HFS Çerçeve Yaklaşım, iç mimarlar için de iç mekân tasarımı öncesi veya sonrasında uygulayabilecekleri bir yaklaşımdır. Özellikle bazı özel yapılarda iç mekân tasarımcısı için yapıyla bütünleşik tasarım elde etmek çok önemlidir. Yerin ve yerin ruhunun anlaşılmasını sağlayan bu yaklaşım iç mekân tasarımları içinde kullanılabilecek bir yöntemdir.

Tez çalışması aracılığıyla ortaya koyulan HFS Çerçeve Yaklaşımın, hem hangi zaman dilimine ait olursa olsun tarihi önem taşıyan yapılı çevrelerde, hem de yeni gelişmiş veya gelişmekte olan yapılı çevrelerde uygulanabilmesi mümkündür. Bu nedenle, bu yaklaşım aracılığıyla, koruma altındaki tarihi çevrelerde yapılacak çalışmaların yanı sıra kentin yeni gelişen alanlarının planlama, projelendirme ve uygulama çalışmalarına da yön vermek mümkün olacaktır.

HFS Çerçeve Yaklaşım, bir yeri anlamanın başlangıç adımını oluşturmaktadır. Uzman kişiler tarafından ortaya konulan bu çerçeve yaklaşımın, o yerde yaşayan veya ziyaret eden bireylerin deneyimleri ile geliştirilmesi mümkündür. Bir yeri anlamak üzere gerçekleştirilecek deneyimlerin uzman kişilerin yanı sıra, o yerde yaşayanların, ziyaret edenlerin ve o yeri günlük yaşantılarında kullanan bireylerin deneyimleriyle

desteklenmesi, yaklaşım aracılığıyla elde edilen bulguların çeşitlenmesine olanak sağlayacaktır.

HFS Çerçeve Yaklaşım aracılığıyla yapılan çalışma sonucunda amaca göre, yerin kimlik elemanları, yerin değerleri veya zayıf yönleri gibi bilgilerin üretilmesi mümkündür. Bu bilgiler, tasarım çalışmalarında girdi olarak kullanılabileceklerdir.

Son söz olarak, mevcut yapılı çevre analiz çalışmalarından farklı olarak deneyime, duyumlamaya, ortama, atmosfere, karaktere odaklanan, "Hermeneutik-Fenomenolojik-Semiyolojik (HFS) Çerçeve Yaklaşım" ın, farklı ölçek ve uygulama alanlarında, bulunduğu yer ve üzerinde yaşayan insan/insanlar ile ilişki kurabilen, ortak kimlik öğeleri barındıran, hem görsel, hem de anlamsal bütünlük içeren çevreler oluşması yönünde önemli ölçüde katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

Akerson F. E., *Göstergebilime Giriş,* 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınevi,İstanbul, 2016.

Alangoya K. A., "Genius Loci" Kavramı ve Mimarlık Eğitiminde Doğal ve Yapılı Çevre İlişkisi, *Mimarlık,* http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=399&RecID=3760, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019)

Assmann J., *Kültürel Bellek*, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları,İstanbul, 2001.

Augé M, *Yok-Yerler*, 2. Baskı, Daimon Yayınları, İstanbul, 2016.

Aycı H., Yerelin İçerisindeki Evrenseli Aramak: 'Elestirel Bölgeselcilik' in Öne Çıkan Kavramları Aracılığıyla Han Tümertekin'in B2 ve Sm Evlerine Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008, 269969

Aydınlı S., "Mekân"dan "Mekansal"a: Mekanın Zamansallığı/Zamanın Mekansallığı,Editörler: Şentürer A.,Ural Ş., Berber Ö., Uz Sönmez F., *Zaman-Mekan,* Yem Yayın,İstanbul,150-161,2008.

Aydınlı S., Epistemolojik Açıdan Mekân Yorumu, Editörler: Şentürer A.,Ural Ş., Atasoy A., *Mimarlık ve Felsefe*, 2. Baskı, Yapı Yayın, İstanbul, 40-51,2004.

Bachelard G., *Mekânın Poetikası,* 4. Baskı, İthaki Yayınları,İstanbul, 2017.

Barthes R., *Göstergebilimsel Serüven,* 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.

Bilgin İ., *Mimarın Soluğu, Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Denemeler*, Birinci Baskı, Metis Yayıncılık,İstanbul, 2016.

Bollnow O. F., İfade ve Anlama, Editör: Özlem D., *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, 1. Baskı, Ark Yayınevi, Ankara, 83-122, 1995.

Bott S. E., The Development of Psychometrıc Scales to Measure Sense of Place, In Partial Fulfillment of The Requirements for The Degree of Doctor of Philosophy, Colorado State University, Colorado, 2000.

Boym S., *Nostaljinin Geleceği*, Birinci Basım, Metis Yayıncılık,İstanbul, 2009.

Certeau M. D., *The Practice of Everyday Life,* University of California Press, Berkeley, 1984.

Ceylan E., Hoca'nın Divanında ya da bir yerin Fizikanalizi, *Tasarım+Kuram* ,2011, **2** (Özel Sayı), 73-78.

Conrads U., *Programs and Manifestoes on 20th Century Architecture*, First Edition, The Mıt Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.

Cresswell T., *Place a Short Introduction*, First Edition, Blackwell Publishing, Malden, 2004.

Deleuze G., *Proust ve Göstergeler*, Birinci Baskı, Melisa Matbaacılık, İstanbul, 2016.

Dilthey W., *Hermeneutik ve Tin Bilimleri,* Birinci Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

Eren İ. Ö., 'Yer', 'Yok-Yer' e Karşı: Mimarlıkta Bir Tartışma Alanı, Editörler: İncedayı D., Eren İ., *Mimari Tasarım Sorunları*, Birinci Basım, Msgsü Matbaası, İstanbul, 66-75, 2016.

Erkılıç M., Legıtımızatıon of the Regıonalıst Idea in Archıtecture Through Mumford's Early Wrıtıngs, *MetuJfa, 1998,* **18** (2), 5-23.

Ertürk F., Kök Saldıkça Anlam Bulan Mekânlar, *Bellek Tazeler Yanlışları*, Birinci Basım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 83-123, 2017.

Erzen J., *Çevre Estetiği*, Birinci Basım, Odtü Geliştirme Vakfı, Ankara, 2006.

Eyce N., Çağdaş Mimarlıkta Mekân, Yer ve Mekânsallık Tartışmaları-Cermodern Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011, 312830.

Frampton K., Ten Points on an Architecture of Regionalism: A Provisional Polemic, Editor: Canizaro V. B., *Architectural Regionalism Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* Princeton Architectural Press, New York, 374-386, 2007.

Frampton K., Towards A Critical Regionalism: Six Points For An Architecture of Resistance, Editor: Foster H., *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture*, Post Townsend, Washington, 16-30, 1983.

Gadamer H. G., Hermeneutik, Editör: Özlem D., *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, 1. Baskı, Ark Yayınevi, Ankara, 9-28, 1995.

Gadamer H. G, *Hakikat ve Yöntem*, Birinci Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2008.

Göregenli M., *Çevre Psikolojisi-İnsan Mekân İlişkileri*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Grondin J., Hermeneutik, *Cogito*, 2017, **89** (Kış), 7-41.

Güneş A., Bir Eserin Mimarisini Göstergebilimsel Bir Yaklaşımla Okuma ya da Mimari Göstergebilim: Divriği Ulucamii ve Darüşşifası, *Erciyes İletişim Dergisi "Akademia"* , 2013, **3** (2) 74-86.

Harvey D., *Sosyal Adalet ve Şehir*, Birinci Basım, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Heidegger M., Building Dwelling Thinking, Ed: Krell D. F., *Basic Weitings,* 2th. Editions, Harper Collins Publishers, San Francisco, 343-365, 1993.

Heidegger M., *Varlık ve Zaman*, Birinci Baskı, İdea Yayınevi, İstanbul, 2004.

Hisarlıgil B. B., "Yer"lesmenin Düş(üm)lenmesi: Geleneksel Anadolu Yerlesmelerinde "Ara"lar, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007, 222301.

Hisarlıgil B. B., Martin Heidegger'de Mekân Düşüncesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2008, **2** (25), 23-34.

Hoy, D., Jacques Derrida, Düzenleyen: Skınner Q., *Çağdaş Temel Kuramlar*, Birinci Basım, İletişim Yayınlan, İstanbul, 57-89, 2013.

Husserl E., *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, İkinci Basım, Bilim ve Sanat, Ankara, 2003.

İnceoğlu M., *Tutum Algı İletişim*, Beşinci Basım, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Koçyiğit R. G., Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin-Yeniden Üretimi, *Tasarım+Kuram*, 2012, 13, 95-113.

Kolsal F., Mimarlıkta Bölgeselcilik ve Sürdürülebilirliğin İlişkisi, *Yapı Dergisi*, 2014, 392, 58-61.

Lefebvre H., *Mekanın Üretimi*. İkinci Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Loos A., *Mimarlık Üzerine*, 4. Baskı, Janus Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Lynch K., *Kent İmgesi*, Beşinci Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Merleau-Ponty M., *Göz ve Tin*, 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Merleau-Ponty M., *Algının Fenomenolojisi*, Birinci Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017.

Møystad, O., The Spirit of Place in A Multicultural Society, An Online Review Of Architecture, https://www.architecturenorway.no/questions/identity/moystad-on-cns/, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

Norberg-Schulz C., *Genius Loci Towards A Phenomenology of Architecture*, First Edition, New York: Rizzoli, New York, 1980.

Norberg-Schulz C., *The Concept of Dwelling,* First Edition, Rızzolı Internatıonal Publıcatıons, New York, 1985.

Norberg-Schulz C., Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma, Mimarlık, 2001, 297, 42-43.

Outhwaite W., Hans-Georg Gadamer. Düzenleyen: Skınner Q.,*Çağdaş Temel Kuramlar*, Birinci Basım, İletişim Yayınlan, İstanbul, 33-57, 2013.

Öktem Ü., Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evıdenz) Problemi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* , 2005, **45** (1), 27-55.

Ötkünç A., Antropolojiden Mimarlığa Melez Düşüncenin İmkanları: Yer ve Yok-Yer Kavramları Üzerine, Ed: Köksal A., *Yok-Yerler*, İkinci Baskı, Daimon Yayınları, İstanbul, 2016, 7-25.

Pallasmaa J., *Tenin Gözleri,* 4. Baskı, YEM Yayın, İstanbul, 2018.

Relph E., *Place and Placelessness*, Fisrt Edition, Pion Limited, London, 1976.

Seamon D., A Phenomenological and Hermeneutic Reading of Rem Koolhaas's Seattle Public Library: Buildings As Life Worlds and Architectural Texts, Research Gate, file:///C:/Users/Filiz%20Ert%C3%BCrk/Downloads/seamonSeattlePublicLibraryFINALDRAFTWITHTABLESFIGURESJune202015.pdf, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

Seamon D., A Way Of Seeing People and Place: Phenomenology in Environment-Behavior Research. ResaerchGate .file:///C:/Users/Filiz%20Ert%C3%BCrk/Downloads/Seamon_Way_of_Seeing%20(1).pdf, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

Seamon D., Hermeneutics and Architecture: Buildings-in-Themselves and Interpretive Trustworthiness, Ed:Janz B., Place, Space and Hermeneutics, Springer International Publishing, 347-360, 2017.

Seçer E., "Yer" Kavramının Anlamsal Değişimi: Mimarlıkta "Öz"e Dair Fenomenolojik Bir Sorgulama, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 2016, 426034.

Sharr A., *Mimarlar İçin Heidegger*, Birinci Baskı, Yem Yayınları, İstanbul, 2013.

Tuan Y.-F., *Space and Place-The Perspective of Experience,* Eighth Printing, University of Minnesota Press, Minneapolis-London, 2001.

Tunalı İ., *Estetik*, Onbeşinci Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2013.

Tzonis A., Lefaivre L., The Grid and The Pathway, *Architecture in Greece*, 1981, 15, 164-178.

Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, 6. Baskı, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, İstanbul, 2015.

Zumthor P., *Atmospheres : Architectural Environments, Surrounding Objects*, Birkhäuse, Basel, 2006.

URL-1:Http://www.Tdk.Gov.Tr/İndex.Php?Option=Com_Gts&Arama=Gts&Kelime=Mek%C3%A2n&Uid=35221&Guid=Tdk.Gts.5c9a57df57f634.73160565,(Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

URL-2:Http://www.Tdk.Gov.Tr/İndex.Php?Option=Com_Bilimsanat&Arama=Kelime&Guid=Tdk.Gts.5c9b65ec14b8e6.07406799, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

URL-3:Http://www.Tdk.Gov.Tr/İndex.Php?Option=Com_Gts&Arama=Gts&Guid=Tdk.Gts.5c9b664ab8d374.54179595, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

URL-4: https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-646-2.pdf, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

URL-5: http://www.Tdk.Gov.Tr/İndex.Php?Option=Com_Bts&Arama=Kelime&Guid=Tdk.Gts.5cc6a6f5b42d88.84525620), (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

URL-6: https://www.Turkedebiyati.Org/Hermenotik-Nedir/, 2007, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

URL-7: https://Oma.Eu/Projects/Seattle-Central-Library 16.05.2019, (Ziyaret Tarihi:13.06.2019).

EKLER

Ek-A.Çalıştay sonuç tabloları

Tablo A.1. Genel grup 1 bileşen tablosu

YAPILI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER			DOĞAL ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER			TOPLUMA İLİŞKİN BİLEŞENLER		BİREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER	
			İklim	Bitki Örtüsü	Topoğrafya	Kültür	Yerellik	Güvenlik	Estetik
Bina	Konum	Yol kenarında bulunna konut alanı							
		Çok yakının da bir AVM Bölgesi							
		Yola sıfır				Çok yakının da bir AVM Bölgesi			
		Alt kotta kalan lojman							
		Denize dik biçimde inen lojman			Alt kotta kalan lojman				
		Orduevi ile bitiş			Denize dik biçimde inen lojman				
		Evin içinden sokağa hakimiyet							
		Binaların birbirine bitişik olmaması	Binaların birbirine bitişik olmaması						
	Form	En fazla iki katlı		Binaların birbirine bitişik olmaması		Binaların birbirine bitişik olmaması		En fazla iki katlı	
		Bitişik nizam	Bitişik nizam						
		Oval cepheli				Bitişik nizam			
		Dış kapı büyük	Dış kapı büyük						Oval cepheli
		Yüksek tavan	Yüksek tavan						
		Çatıların içi 2. kat olrak kullanılıyor	Çatıların içi 2. kat olrak kullanılıyor				Çatıların içi 2. kat olrak kullanılıyor		
	Tipoloji ve hacim organizasyonu	Topral atında bodrum katları							
		En fazla iki katlı						En fazla iki katlı	
	Yükseklik	dış cephe ahşap ve tuğla malzeme	Dış cephe ahşap ve tuğla malzeme			Dış cephe ahşap ve tuğla malzeme	Dış cephe ahşap ve tuğla malzeme		
	Cephe Malzemesi	pencerelerin hepsi ahşap							
		Çelik kapı yok							
		3 katlı betonarme yapı							
		İki yada tek katlı kerpiç tuğla evler							
		Ahşap yapı							
		kuş gözü pencereler							
	Cephe ve yapı elemanları	Giriş katların altında bant pencereler							
		Dam							
	Çatı ve dam	Dik çatılı							
Parsel	Bahçe ve Avlu ve otopark	Geniş bir avlu							
	Bahçe Duvarı	Sınır elemanları yok							
		Araç apark yeri için az çit							
		her konutun park yeri var							
Yol	Eğimi	Yukarı eğimli			Yukarı eğimli				
		eğim			Eğim				
	Malzemesi	**Asfalt kaplama**				**Asfalt kaplama**	**Asfalt kaplama**		**Asfalt kaplama**
		Arnavut taşıyla kaplı zemin				**Arnavut taşıyla kaplı zemin**	**Arnavut taşıyla kaplı zemin**		**Arnavut taşıyla kaplı zemin**
		Taş zemin				Taş zemin	Taş zemin		
		sert zeminde deformasyonlar				Sert zeminde deformasyonlar	Sert zeminde deformasyonlar		
	Tipi	dar bir sokak	Dar bir sokak		Dar bir sokak				
		Dik kesen yol							
		Dar sayılabilecek yol							
		evlerle çevrili çıkmaz sokak							
		Kaldırım yok				Kaldırım yok	Kaldırım yok		
		Geniş yol	Geniş yol		Geniş yol				
		dönüş alanı							
		sokağa park eden araç yok				sokağa park eden araç yok			
	Yönleniş	Ada manzarası							
		Sürpriz sapış							

Tablo A.2. Genel grup 2 bileşen tablosu

		İklim	Bitki örtüsü	Coğrafya elemanları	Topografya	Bellek	Değer	Farklılık	Sanat	Aidiyet	Güven	Deneyim	Mevzuat	Savaş/mübadele
Yapılı Çevre	**Kent**	Farklı aralıklar, gölge ve esinti, sıcaktan doğal havalandırma ile serinleyebilmek için konutlar rüzgar aralıkları oluşturacak şekilde bir araya gelmiş		Sonrasında ulaşılan deniz, balıkçı köyü, kumsal, asi nehri ve dağların arasında, adda nehrinin kenarı, lecco-coma gölünün daraldığı coğrafi su elemanı, adda nehri, göl ve nehir elemanının yanı sıra yerleşim yerinin etrafı alp dağları ile çevrilmiştir, mahalledeki çocuklarla orta bahçede yapılan piknikler		16. yy a ait alan özgü kullanılan kayıklar, tarihi kent merkezi, eskiye dair izler, anlatılanlar, eskiyi hatırlamak, tarihi değerleri hissetmek	Eskiye dair izler, anı değeri olarak, misafirperverlik, hafızakilerle orayı yaşamak ve devam ettirmeye çalışmak, mahramiyet pencere düzeni, tarihi değerleri hissetmek	Dışarıdan gelen insanlar	İtalyanın birleşmesinde de etkili olan Alessandro Manzolinin nişanlılar eseri, Ulusal eğitim sisteminde her gencin okuması zorunlu bir edebi sanat ürünü, Mimari kentsel kültürel ve sosyal dokuyu ifade eden sanat ürünü ile mekanın ruhu, Roman 1500 li yıllarda birbirini seven iki gencin aşkını anlatsada o yılların PESCARENİCO , Lecco, Milano ve Bergamo şehirlerini kentsel ölçekte sunmuştur, grafiti	Yabancı birinin fark edilmesi, yaşamak zorunda olmak, terketmek istemeyen yaşlı Rum kesim, hafızakilerle orayı yaşamak ve devam ettirmeye çalışmak, kiliseyi görmek için istek duyduğu, komşuların hatta bütün sokağın birbirini tanıması, çocuklar bir arada oynarken ailelerinde bir arada olması, sokağın asayişinden sorumlu emekli asker davut çavuş	Evin anahtarını bıraktığım komşular, hava soğuk bile olsa camın arkasında olduğunu bildiğimden duyduğum güven	Doğrusal bir sokak değil, en fazla bir aracın geçebileceği sokak genişliği, bir bedenin geçebileceği aralık, hafta sonları herkesin pikniğe gittiği deniz kenarı, mekanın ruhunu yansıtan önemli bir yer, izlerini duygularımızla takip ederken, kaybolma ihtimali, çok dar ve birbirinin içine akarak küçük avlulu mekanlarda gezinti, mahalledeki çocuklarla orta bahçede yapılan piknikler, nüfus artışı, çevreyi hayal edip kurgulamak, tarihi değerleri hissetmek, sokakalrınsonundan gelen balık kokusu	Izgara plan	Savaş
	Bina	Dar, küçük, hafif, karanlık rutubetli rum apartmanları, doğal havalandırma, sıcaktan doğal havalandırma ile serinleyebilmek için konutlar rüzgar aralıkları oluşturacak şekilde bir araya gelmiş, cumbalar sayesinde gölge, rüzgar, batı rüzgarları, sıcak hava, hakim rüzgar, doğal havalandırma ve	Ağaçlı avlular			Kapı tokmakları, terk edilmiş bakımsız rum evleri, onarılmış birkaçı restore edilmiş, ayakta durmaya çalışan yapılar, yapılı çevrenin tam okunmaması, eski rum ve ermeni evleri, eski rum evleri, anlatılanlar	Kilise ve camiler aynı yerde, kagir, ahşap ya da kagir ahşap birlikte kullanlmış geleneksel konut dokusu, cumbalar, pencereler, kapılar sokağın kimliğini tanımlamakta, terk edilmiş bakımsız rum evleri, onarılmış birkaçı restore edilmiş , mahremiyetin pencere düzeni ile kurulmuş olması, yan binada sürekli pencerede olan naciye teyze, bellekteki bilgiler, kapı tokmaklarının evlilikle ilgili işareti, sosyal doku,mekanın ruhunu bozmayan müdaleler	Kilise ve camiler aynı yerde, terk edilmiş bakımsız rum evleri	Ara ara bir grafiti bu hikayeyi bölünüyor gibi görünsede aslında bu hikaye geçmişten günümüze taşıayarak tekrar bir sonuca götürür	her zaman oturduğu balkondaki yeri, kendi içine kapanık yapılar, burada mülk sahipleri evlerini yıkmak istemez, evlerini genellikle satmazlar	Bitişik nizam, kendi içine kapanık yapılar, dışardan gelen insana karşı kapalı	Evlerin önünde oyun oynadığımız merdivenler, her zaman oturduğu balkondaki yeri, kendi içine kapanık yapılar,o son parçanın sizin deneyiminiz olduğunu anlarsınız, ara ara bir grafiti bu hikayeyi bölünüyor gibi görünsede aslında bu hikaye geçmişten günümüze taşıayarak tekrar bir sonuca götürür	Bitişik nizam, kendi içine kapanık yapılar, yıkmak istese bile yasalar izin vermez	Terk edilmiş bakımsız rum evleri
	Malzeme				Engebeli taş sokak							Seramikler o bina yüzeyinde farklı hikayeler kuruyor		
	İşlev			Hafta sonları herkesin pikniğe gittiği deniz kenarı			genç nüfus yok, çocuklar yok, yaşlı Rum kesim var			Cam şişe süt aldığım bana süt ayıran bakkal amca, kiliseyi görmek için istek duyduğu		Sessizlik, eskiye dair izler, varla yok arasında kaldırımlar, sessizlik sakinlik		
	Ulaşım			16. yy a ait alan özgü kullanılan kayıklar, coğrafi zorluklar ulaşımı								Aynı alan ama farklı aralıkların farklı deneyimler sunması, banliyö treninin sesi		
	Peyzaj													
	Odak noktaları											Aynı alan ama farklı aralıkların farklı deneyimler sunması		
	Ölçek													

Tablo A.3.Yerel grup 1 bileşen tablosu

YAPILI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER		DOĞAL ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER				TOPLUMA İLİŞKİN BİLEŞENLER						BİREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER						GÜNDELİK YAŞAM		
		İklim	Topografya	Bitki Örtüsü	Hayvanlar	Bellek	Kültür	Yerellik	Benzerlik	Ritim	Aidiyet	Ölçek	Güvenlik	İletişim	Estetik	Görsel algı	Erişilebilirlik	Araç Kullanımı	Kokular	Ses
Bina	Konum					Tarihi kent merkezi-konak bahçesinde yer alan yatır			Karşılıklı sıralı betonrme apartman-kosovadaki sokak ve izmitteki sokağın yaşantısının benzerliği								Köşe Apartmanı İstanbul-İzmit Aksı- Zemin kat-Park yanındaki basketbol sahası-yol kotu altında kalan evler-bodrum kat-kaldırımdaki bank			
	Yükseklik		Yol kotu altında kalan evler									Dört katlı apartman-iki katlı kagir bina					Bodrum kat-zemin kat			
	Malzemesi							Dökme demir korkuluk				İki katlı kagir bina								
	Merdiven																Dar merdiven			
	Giriş																Zemin kat giriş			
	Cephe							Sade cephe düzeni-apartman blokları cephesi-dökme demir korkuluk							Yavru ağzı rengi cephe					
Bahçe	Bahçe Alanı	Çit bitkisi-ağaçlar-çam ağacı		Çit bitkisi-ağaçlar-çam ağacı		Bitki kokusu		Park					bahçelerle çevrili sokak				kademelendirilmiş yapay zemin-teraslandırılmış bahçe			
	Bahçe Duvarı											Duvarın yüksek oluşu								
Yol	Eğimi																Alt kot üst kot bağlayan kavisli yokuş			
	Genişlik																Tek araçlık genişlik			
Tasarım Kriteri			Mescite saygılı olarak yolun şekillenmesi-deniz kotu-ciddi doğal eğim-yokuş-alt kot			80 li yıllara ait bina-mistik mekan-büyülü mekan-konak bahçesinde yatır	Mescite saygılı olarak yolun şekillenmesi-80 li yıllara ait bina-mahalle kültürü	Sade cephe düzeni-apartman blokları cephesi-dökme demir korkuluk-yaş gruplarının beraberliği-büyülü mekan		Canlı sokaklar	İnsanların birbirine kol kanat germesi-çocukların uğrak mekanı	Ciddi doğal eğim-yokuş-alt kot	Elektrik teli	Genç kullanıcılar-büyük meselelerin konuşulduğu küçük mekan	Yavru ağzı rengi cephe	Başlangıcı ve sonu olmayan sokak algısı	Dar merdiven	Otopark yetersizliği		
Fonksiyon			Duvarın ara kesit oluşturması		Sokak hayvanları	Üst üste binen yaşanmışlıklar	Pencere ve balkonların kullanılmaması-toplu konutlar	Ticari birim-park-toplu konutlar-müstakil ev-mahalle kültürü		Yokuşun geçiş ve kalış eylemlerini barındırması		Deniz kotu	yurt hayatı	Bakkal			Duvarın ara kesit oluşturması	Bisiklet-motorlu taşıt		
Hafıza		Denizden esen rüzgar ve kokusu		Bitki kokusu	Martı sesi-deniz sesi	Denizden esen rüzgar ve kokusu-sokağın belleği-99 depremi-üst üste binen yaşanmışlıklar-konak bahçesinde yatır	80,li yıllara ait bina-mahalle kültürü-konak bahçesinde yatır	Konutlardan gelen sohbet ve kahkaha sesleri		Yokuşun karmaşık ritmi-canlı sokaklar-duvarın barındırdığı dinginlik ve sabitlik hissi	İnsanların birbirine kol kanat germesi								Deniz kokusu-egzos kokusu	Deniz sesi-martı sesi-hurdacı sesi-eskici-sokak satıcısı sesi(aygaz-bozacı-patates sğancı)

Tablo A.4.Yerel grup 2 bileşen tablosu

YAPILI ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER			DOĞAL ÇEVREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER					TOPLUMA İLİŞKİN BİLEŞENLER									BİREYE İLİŞKİN BİLEŞENLER	TARİHSELLİK
			İklim	Bitki Örtüsü	Yerel malzeme	Topografya	Ekoloji	Bellek	Kültür	Sınıfsallık	Üretkenlik	İlişkisellik	Animizm	Çeşitlilik	Yerellik	Benzerlik	Ölçek	
BİNA-YAPI	Ev	Taş,ahşap, kargir, 2veya 3katlı			taş, ahşap, kargir			Eski izmite ait olan							Taş malzemeden ahşap	Taş malzemeden 2 3 katlı	İki katlı evler,yürüyüş kotu	Kentsel Sit, Osmanlı Dönemi, Eski İzmit, Yüzyıllık
	Çeşme												Binlerce şey anlatması, ayakta kalma mücadelesi,					
	Konak	Ahşap,			Ahşap				Toplumsal kodlar, kültürel kodlar	Sınıfsal ayrımın olmaması								
	Mescit																	
	Kafeterya	Tüketim																
	Hamam	küçük																
	Apartman	Betonarme, çok katlı																
BAHÇE	Bahçe taş duvarı	Ağaçlar, bitkiler, canlılar	Bahçe duvarında yosun	Yüzyıllık ağaçlar	Taş duvar		Sümüklü böcek	Yüzyıllık ağaçlar										
YOL-SOKAK	Konum,eğim,biçimi, malzemesi					Eğimli, kıvrımlı, dar sokaklar		Yaşanmışlık			Üretim odaklı,grupsal üretim	Kullanımda etkileşim, kullanımda paylaşma, kullanımda	Yaşayabilen organizma	Kullanıcı profili				
PEYZAJ	Ağaç,çiçek,bitki																	

Ek-B. Çalışma alanı sonuç tablosu

Tablo B.1.Çalışma alanı bileşen ilişki tablosu

Yerin Bileşenleri	Doğal Çevre Bileşenleri				Toplumsal Çevre Bileşenleri					Bireye Ait Çevre		
Yapılı Çevre Bileşenleri	Coğrafya Elemanları	Topoğrafya	İklim	Jeoloji	Bitki Örtüsü	Bellek	Kültür Gelenek	Benzerlik	Gündelik Yaşam	Erişilebilirlik	Aidiyet	Estetik
Bina	deniz manzaraları da muhteşemdir		dış kaplaması ahşap-sıva karışıktır,iki veya üç katlı zemin katları taş ve üst katları ahşap veya ahşap kaplamadır, iki katlı, kâgir			eskiden burada ahşap evler olduğunu hatırlatmaktadır.Doğal sergi salonu, Ahşap oyma kapılar, giyotin pencere, kırılan camları, Birkaç kat boya, dönemin renkleri,iki veya üç katlı zemin katları taş ve üst katları ahşap veya ahşap kaplamadır, şimdilerde park olan, iki katlı, kâgir, 80'li yıllara ait, restore edilmiş, Terk edilen eski evler	dış kaplaması ahşap-sıva karışıktır, eskiden burada ahşap evler olduğunu hatırlatmaktadır,Ahşap oyma kapılar, giyotin pencere, kırılan camları, Birkaç kat boya, dönemin renkleri, iki veya üç katlı zemin katları taş ve üst katları ahşap veya ahşap kaplamadır, iki katlı, kâgir	80'li yıllara ait, niteliksiz, betonarme, restore edilmiş	yok olma tehlikesi altında ayakta kalma mücadelesi veren,Terk edilen eski			Samimiyetsiz, D sergi sa niteliksiz, mistik
Yol	Denize doğru inen, denizin rüzgârına, kokusuna, hafiften gelen martıların ve gemilerin sesi	yukarı doğru eğimlidir, Denize doğru inen,zarif bir kavisle		zemini asfalt malzemeden, kaldırımlar ise doğal taş malzemeden		birçok zaman barındırır, Osmanlı döneminin son yıllarına tarihlenmekte, yüzyılı aşkın bir geçmişleri vardır, Geçmiş kültürlerin izlerini taşıyan, farklı yaşamlara tanıklık eden, Küçükken bana devasa gelen bu sokak, istimlâk edilmiş iki katlı kâgir bir bina ile başlayıp Saatçi Ali Efendi Konağı ile sonlanırdı	Osmanlı döneminin son yıllarına tarihlenmekte, yüzyılı aşkın bir geçmişleri vardır, Geçmiş kültürlerin izlerini taşıyan,		diğer sokaklara göre daha sakin, yok olma tehlikesi altında ayakta kalma mücadelesi veren	Konumunun merkezi olması, Merkeze çok yakın	çok değerli	
Bina-Bina İlişkisi			dört-beş katlı, bitişik, parka bakan balkonlar vardır			Karşılıklı olarak sıralanmış 80'li yıllara ait niteliksiz betonarme apartmanlar		yanındaki binaların dış cepheleri boyalıdır, parka bakan balkonlar vardır, sıra sıra dizilmişti.				Karşılıklı o sıralanmış yıllara ait nitel betonarme apartmanlar
Bina-Yol İlişkisi		Yokuş aşağısında yer alan				Yokuş aşağısında yer alan, hafif yolun ortasına meyletmiş Alaca Mescit						deniz manzarala muhteşemdir , yolun ort meyletmiş A Mescit
Bina Ara İlişkisi		yukarı doğru çıkarken cephesi görünmektedir, taş duvarlar,daracık bir merdiven, teras		taş duvarlar	Taşların aralarındaki derzlerinde bile bitkiler hayat bulmuş diplerinde yosunlar,bahçel erinden girişleri vardır, büyülü	daracık bir merdiven, Üstü yarım ay şeklinde dökme demir korkuluklarla	daracık bir merdiven, Üstü yarım ay şeklinde dökme demir korkuluklarla					daracık merdiven, yarım ay şek dökme d korkuluklarla, büyülü
Yol-Ara İlişkisi		taş malzemeli istinat duvarı, kademelendiril miş, yapay zemine sahip		taş malzemeli istinat duvarı, taş duvar	bir tarafı park alanı bu da sokağa doğal bir ortam ve yaşam enerjisi veriyor.	geçmişten bize miras kalmış					bir tarafı park alanı bu da sokağa doğal bir ortam ve yaşam enerjisi veriyor.	taş malzemeli iş duvarı sokağa bir kar kazandırmaktad dinginlik ve sab
Bina-Yol-Ara İlişkisi			yüksek ağaçların gölgeleri bu balkonların üzerine kadar düşmektedir		yüksek ağaçların gölgeleri bu balkonların üzerine kadar düşmektedir							
Bina-Ara-Yol İlişkisi		minik minik yol kotunun zamanla altında kalmış evler				minik minik yol kotunun zamanla altında kalmış evler			minik minik yol kotunun zamanla altında kalmış evler			

KİŞİSEL YAYIN VE ESERLER

Ayyıldız S., **Ertürk F.,** Yerel Kimlik Kodları ile Sokak Ölçeğinde Bir Kent Okuması: Kocaeli Kapanca Sokak Örneği, Çiğdem EREN, *Mimarlık, Planlama ve Tasarım'da Akademik Araştırmalar*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara, 139-153, 2018.

Ertürk, F.,Kök Saldıkça Anlam Bulan Mekânlar, Nigar Pösteki (Ed.), *Bellek Tazeler Yanlışları*, 1. Basım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 83-121, 2017.

Mert Z. G., **Ertürk F.,** Kent Merkezlerinde Bina Zemin Kat Cepheleri ile Reklam-Tanıtım Elemanları Ara Yüzünün Değerlendirilmesi, *Yapı Dergisi,* 2017, **10** (431), 122-127.

Ayyıldız S, **Ertürk F.,** Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 2017, **1**(2), 65-88.

Ayyıldız, S., **Ertürk, F.,** Durak, Ş., Dülger, A., Importance of Typological Analysis in Architecture for Cultural Continuity: An Example from Kocaeli (Turkey), *WMCAUS IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering*, Prag, Çek Cumhuriyeti, 2017.

Mert G., **Ertürk F.,** Nikomedya-311 Hoşgörü Fermanı ve Art Carnuntum Projesinin Kolektif Bellek Açısından Değerlendirilmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi,* 2016,**1** (1), 23-35.

Ertürk F.,Mert Z. G., "Geçmişten Günümüze İzler: Akçakoca Mahallesi Sokak İsimlerinin Sürekliliğinin İncelenmesi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli, Türkiye, 25-27 Mart 2016.

Ertürk F.,The Role Of Architects in Land Planning and Arrangement Processes in Turkey: Kabaoğlu-İzmit Case, *12th International Conference "Standardization, Protypes and Quality: A Means of Balkan Countries' Collaboration",* Kocaeli, Türkiye,22-24Ekim 2015.

Ertürk F., 1999 İzmit Depremi Sonrası Evi Hasar Gören Ailelerin Yerleştirildiği Geçici ve Kalıcı Konutlar Üzerine Mimari Bir Değerlendirme : Mobilya ve Projelendirme Sorunsalı, *Kocaeli 5.Uluslararası Deprem Sempozyumu*, Kocaeli, Türkiye, 10-12 Haziran 2015.

Ertürk F., Street Improvements in Turkey and Aesthetic Councils, *11th International Conference "Standardization, Protypesand Quality: A Means of Balkan Countries' Collaboration"*, Belgrad, Sırbistan, 9-11 Eylül 2014.

Ertürk F., İç Misin, Dış Mısın?, *KMİM Kocaeli Mimarlık Dergisi*, 2008, **4** (03), 32-33.

Canbulat M.T., **Ertürk F.**, İzmit Depreminde Evi Zarar Gören Ailelerin , Geçici ve Kalıcı Konutlardaki Bina Serüvenlerinin, Bina-Mobilya Açısından İncelenmesi, *Küçükçekmece ve Yakın Çevresi Teknik Kongresi,* İstanbul, Türkiye, 8-10 Ekim 2003.

Ertürk F., 17 Ağustos 1999 İzmit Depreminde Evi Zarar Gören Ailelerin Geçici ve Kalıcı Konutlardaki Yaşamlarının Bina-Mobilya Açısından İncelenmesi ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2003, 137435.

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmit'te tamamladıktan sonra 1988 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitimine başlayıp 1992 yılında mezun oldu. 2001-2003 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1992-1995 yılları arasında iki farklı özel sektör deneyiminin ardından 1995 yılından itibaren İzmit Belediyesi'nde çalışmaya başladı. Fen işleri müdürlüğü, proje müdürlüğü ve imar müdürlüğünün ardıdan 2006-2014 yılları arasında başkan yardımcılığı görevini yürüttü. 2014-2015 yılları arasında geçici görev ile Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesinde Öğretim Görevlisi olarak çalışan Ertürk, Mayıs 2015 tarihinden itibaren İzmit Belediyesi'nde Teknik Koordinatör olarak görev yapmaktadır.